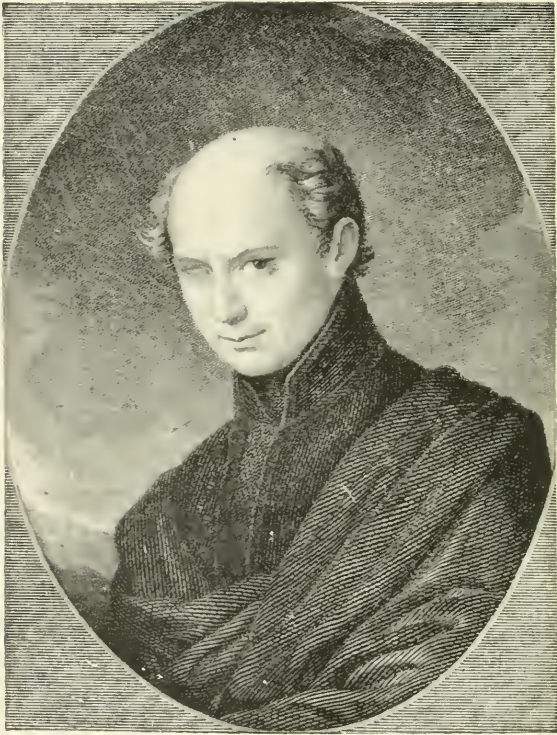

Kilchegg Juncy.

Pannonia Books
2 Spadina Road
Toronto 4, Canada

Kölner Inn

ÉLŐ KÖNYVEK
*
MAGYAR KLASSZIKUSOK

AZ ELŐSZÓT ÍRTA
GRÓF KLEBELSBERG KUNÓ

ÉLŐ KÖNYVEK

★

MAGYAR KLASSZIKUSOK

VII. KÖTET

A BEVEZETÉSEKET ÍRTÁK

Ambrus Zoltán	Kapi Béla	Radó Antal
Baltazár Dezső	Kéky Lajos	Rákosi Jenő
Berzeviczy Albert	Kozma Andor	Ravasz László
Császár Elemér	Lányi József	Sajó Sándor
Décsi Lajos	Négyesy László	Szász Károly
Galamb Sándor	Pekár Gyula	Tordai Ányos
Hevesi Sándor	Pintér Jenő	Vargha Gyula
	Voinovich Géza	

A KISFALUDY-TÁRSASÁG
MEGBÍZÁSÁBÓL KIADJA
A FRANKLIN-TÁRSULAT BUDAPESTEN

KÖLCSEY FERENC MUNKÁI

KÖLTEMÉNYEK
TANULMÁNYOK ÉS EMLÉKBESZÉDEK
PARAINESIS

RADÓ ANTAL BEVEZETÉSÉVEL

A KISFALUDY-TÁRSASÁG
MEGBIZÁSÁBÓL KIADJA
A FRANKLIN-TÁRSULAT BUDAPESTEN

PH
3132
K5
köt. 7

Nyomatott finom famentes pehelykönnyű
papiroson a Franklin-Társulat betűivel.

1090135

KÖLCSEY FERENC.

Irta RADÓ ANTAL.

I.

Büszke magyar vagyok én, keleten nőtt törzsöke fámnak,
Nyúgoti ég forró kebelem nem tette hideggé.
Szép s nagy az, ami hevít: szerelemmel tölti be lelkem
Honni szokás és föld, örököm kard s ősi dicsőség.
Nyúgoszik az zöld lombjai közt a nemzeti béknek,
Ez ragyog újra, midőn tele fénye dalomnak előnti,
S színe varázs sугáraiban szállítja fel ismét
Őseim árnyaikat, kik az őskor napjait éltek:
Kölcsey nemzetség, Ete hű maradéka...

Abban a könyvben, mely Kölcsey munkáinak tíz kötetes Franklin-kiadása első részeként a költő verseit tartalmazza, utolsónak áll az a «töredék», mely e sorokkal kezdődik s mely talán egy hősköltemény bevezetésének volt szánva, ahol Vörösmarty «Zalán futása»-nak inspirációja alatt a régi magyar dicsőséget énekelte volna a költő. Csak terv maradt, csak töredék maradt ez is, mint sok minden, a mihez ez a nagy szellem hozzá fogott: töredékes maradt, mint kritikai munkássága, mely három nagyjelentőségű tanulmány után félbe maradt, mint esztetikai búvárkodásának eredményei, melyektől az e nemben akkor még annyira fejletlen irodalmunk még oly sokat várhatott, mint politikai működése, mely az országgyűlés színterén csak két esztendőig tartott,

mint tragédiája és még annyi más szép és nagy dolog, melyet tervezett és nem hajtott soha végre!

Valóban kevés oly zseniális férfiú forgott irodalmi és politikai életünkben, akit sokféle mostoha körülmény annyira gátolt volna fényes szellemi adományai teljes kifejtésében, mint Kölcsey Ferencet. Már gyermekkorában nagy csapások érik. Apját, egy jó módú, közép-birtokú, biharmegyei nemesembert, már hat éves korában elveszíti; még ennyi idős sincs, a mikor himlőbe esik és félszemére megvakul. Mindjárt apja halála után elkerül a szülői háztól és Debrecenbe viszik, ahol csak egy öreg cseléd viseli gondját, egy nádfödélű, kétszobás kis házikóban. Csak vakációra mehet haza az ősi birtokra, Álmosdra, vagy anyai nagyapjához, Bölöny Imréhez, a közép-szolnokmegyei Sző-Demeterre. Az anyai szeretet melegét sem soká élvezheti: még nincs tizenkét éves s már teljes árvaságra jut.

A sokféle bánat korán magába vonuló, mélabús gyermekké teszi, aki csak egyben talál vigasztalást: ha elbujhat könyvei közé. Kitűnő tanuló, aki nemcsak magyar és latin írókat olvas végtelen szenvedéllyel, hanem korán megtanul franciául, utóbb németül, és megismerkedik ezzel a két irodalommal is, szépírókkal éppen mint kritikusokkal, esztétikusokkal, filozófusokkal. Magát az iskolai studiumot azonban nem szereti s a debreceni kollégium kissé maradi szellemével sehogysem tud megbékülni. Nem tetszik neki az a protestáns orthodoxia, mely ott vallási kérdésekben uralkodott, és a magyar nyelvről és irodalomról sem bír olyan konzervatív nézeteket vallani, mint az újítókkal ellenszenvező tanárai.

E nyelvi és irodalmi újító tábor vezérét, Kazinczy Ferencet 1805-ben látja meg először, mikor az eljött Debrecenbe, Csokonai temetésére. Ekkor csak messziről csodálja; ám három esztendő múlva felhasznál egy kínálkozó alkalmat, melyben egy irodalmi vita folyamán felvilágosításokkal szolgálhat neki, és levelet ír a

«széphalmi szent»-nek. Kazinczy fölismeri az ifjúban a tehetséget, és ettől fogva Kölcsey is azok közé tartozik, a kiket sűrűn fölkeres leveleivel, buzdítva, bírálva, oktatva.

Így aztán, mikor Kölcsey a debreceni főiskola elvégztével 1810 elején fölmegey Pestre «törvénygyakorlatra», itt már szívesen fogadják abban a vendégszerető Vitkovics-házban, mely akkor gyülekezőhelye volt Kazinczy pesti híveinek, akik a sokat tudó patvaristát nemcsak megszeretik, hanem nagyra is becsülik. Itt, ebben a derűs, kedves írói körben fölötte jól érezte magát ; sokat volt együtt Kazinczy úgynevezett «triász»-ának Vitkovics mellett két másik tagjával, Horváth Istvánnal és Szemere Pállal, az utóbbival élete végéig tartó barátságot kötve ; társaloghatott az öreg Virág Benedekkel, Fáy Andrással, Helmeczyvel, Döbrenteivel ; fel is olvashatta előttük egyik-másik versét, okulva észrevételeiken ; eljárhatott a könyvtárakba, az antikvárius boltokba, ahol sok jó munkát összevásárolt, és végre gyakran megfordulhatott a pesti rondellában is, ahol rendszeren német színészek játszottak ugyan, de néha, vendégképpen, a magyar színészet is tanyát üthetett.

Ám Kölcsey életének ez a boldog időszaka csak egy évig tarthatott. A patvaristasághoz nem volt igazi kedve s ezért ügyvédi vizsgát sem tett, ahhoz pedig, amit szeretett volna, hogy tudniillik mint független író éljen tovább is a fővárosban, nem volt eléggé tehetős. Így aztán kénytelen-kelletlen arra szánta el magát, hogy hazamegy Álmosdra gazdálkodni ; ott majd, ezt remélte, marad elég ideje arra is, hogy folytassa tanulmányait és tovább irogasson. Nem térítette el ettől az elhatározásától az sem, hogy a debreceni főiskola meghívta jogtanárnak ; már említettük, hogy az ott uralkodó szellem nem volt ínyére : ha csak öt vagy hat liberális tudós lakhelye lett volna Debrecen — írta később egy levelében — örömmel fogadta volna a meghívást, de «így élni Debrecenben — oh azt ne adja az ég!»

Huszonegy éves volt, mikor ezt a meghívást visszautasította, és ettől fogva egész haláláig, rövid megszakításokkal, a falusi élet rabja volt, előbb Álmosdon, utóbb, miután testvéreivel osztozkodott volt, Csekén. Pedig semmit sem szomjazott inkább, mint a vele rokonlelkű és rokon foglalkozású emberek társaságát és barátságát; pedig semmire sem vágyakozott jobban, mint arra, hogy külföldön is utazgathasson, világot lásson. De hát mindvégig olyan súlyos anyagi gondok is neheztek rá, hogy mikor svájci, németországi uti terveit elkészítve, számolgatni kezdett, le kellett mondania mindenről. Hazáját csak egyetlen egyszer hagyhatta el: akkor, mikor Pesten léte alatt pár napra Bécsbe kísérte egyik barátját, Kállay Ferencet. Az akadémiában 1834-ben szóba került ugyan, hogy Döbrentei helyébe őt válasszák meg «titoknok»-nak, ami lehetővé tette volna, hogy ismét feljusson az irodalom központjába, de Bajza ezt is meghiúsította.

Mindvégig tovább vesződött tehát a gazdaság csipcsup bajaival, és bizonyára ez a sokféle vágyáról való lemondás is erősítette a benne már természettől meglevő melankóliát, ez is egyik kútforrása lett annak a sötét pesszimizmusnak, mely nem egy versében kitör lelkéből. Sűrűn levelezett ugyan íróbarátaival, főleg Kazinczyval, Szemere Pállal, Bártfay Lászlóval, küldött is sokfélét az akkori folyóiratoknak és évkönyveknek, a Szemere-féle *Élet és Literatura* címlapján mint társzerkesztő is szerepelt, de a nekivaló milieu hiánya legtöbbször elkedvetlenítette és abbahagyatta vele egy-egy munkáját.

1829-ben új korszak nyílik életében: új munkakör, mely egy időre fölpezsdítette lelkiületét. Szatmármegye tiszteletbeli aljegyzője lesz, és ettől fogva csodálatos energiával veszi ki részét a negyvennyolc előtti alkotmányos küzdelmekből, előbb csak a megye évnegyedes ülésein mondvá ragyogó beszédeket, 1832 végétől fogva, a mikor

a szatmármegyei rendek szabadelvű pártja követté választja, a pozsonyi országgyűlésen emelkedve az akkori parlamenti élet legjobbjai közé. A vallásügyben, a magyar nyelv ügyében, a lengyel ügyben, az úrbér tárgyában mondott szónoklatai országszerte feltűnést keltettek, és fontos üzenetek meg feliratok megszerkesztését legtöbbször az ő tollára bízta. Már minden arra vallott, hogy a nemzet egyik leghivatottabb vezérét fogja benne tisztelhetni, amikor politikai pályája hirtelen véget ért. Megyéje, ahol időközben a reakciós elemek kerekedtek felül, az úrbér ügyében olyan utasításokat küldött neki, melyek ellenkeztek meggyőződésével, és ezért lemondott mandátumáról. Így szakadt meg, már 1834 novemberében, fényesen indult politikai karrierje. Még egy nagy munkába fogott, mely szintén politikai jellegű volt: a hűtlenségi perbe fogott báró Wesselényi Miklós védőiratába; de ez a műve is torso maradt, mert már 1838 augusztus 23-án itt kellett hagynia e földi hazát, amely neki oly kevés örömet juttatott!

II.

Kölcey nem tartozott azok közé a költői egyéniségek közé, akik új csapásokon járva, újszerű dalt tudnak énekelni. Bizonyára költői volt a kedélye, erős volt a költői fogékonysága, de talán éppen ez a nagymérvű fogékonyság idegen költői szépségek iránt okozta, hogy eredetiségre nem volt kimagasló. Alighanem része lehetett ebben zárkózott természetének is; az igazi lírikus minden feszélyezettség nélkül viszi a világ elé fájdalmait és örömeit, minden szégyenkezés nélkül enged bepillantást lelke minden zugába: ellenben a nyilvánosság elől húzódó, szemérmes vagy büszke lélek («Büszke magyar vagyok én!»), ha már dalt mond, inkább ír általánosságookról, absztrakt témákról, mint a saját maga külön vívódásairól. Ezt tette az akkor divatos német

lírikusok nyomán Kazinczy, ezt Kölcsey is; témái: a remény, az emlékezet, az ábránd, a költőt meglátogató «ideál», a «rény» stb. Vannak szerelmi versei is, de az aggregénynek maradt költő úgy látszik sohasem volt igazán szerelmes, amit kiérezni ezekből a verseiből is, éppúgy a hogy bortalainak pesszimista kifakadásai is («Minden por, álom s füst e világon» stb.) nem igen vallanak vidám borivók kedélyére.

Kölcsey nem volt olyan költői temperamentum, melyből mintegy eruptív módon maguktól törnek ki a dalok; mondhatni, hogy legtöbbször előbb végig gondolta *elméletben*, mit és hogyan költsön. Erre az eljárás módjára maga vet világot egy Szemere Pálhoz intézett levelében, ahol elmondja, hogyan szánta rá magát *népdalszerű* költemények írására. «Nehezebb studiumom, írja, egész életemben nem vala. A sentimental-lyrisch ünnepélyes hangjáról a sokszor elkeseredett lelkét szeszélyesen, dévaj és mégis meleg és mégis nemes hangra vinni által, nehéz téma volt. Felvettem valami, rímről-rímre s tárgyról-tárgyra ugráló paraszt dalt s annak formájára csináltam előbb a legmindennapibb, keresetlen, pór kitételekkel dalt s *azután úgy nemesítém meg egyik sort a másik után.*» Nyilvánvaló, hogy az ilyen módon létrejött versek híján lesznek annak a közvetlenségnek, annak a bensőségnek, mely az igazi lírai zseniknek, a Petőfiknek legtöbb alkotását jellemzi.

Ezt a természetes levet, ezt a megkapó őszinteséget Kölcseynek leginkább hazafias verseiben találjuk meg: ezekből igenis kicsendül, hogy nem hideg megfontolás szüleményei, hogy alkotásuk nem volt «nehéz studium», hanem hogy benső szükség, ellenállhatatlan ihlet adta a költő kezébe a tollat. Ezért van, hogy a «*Hymnus*» egyes sorai szinte példaképei az erővel teljes pathosnak, ezért oly megkapók, oly lendületesek a «*Fejdelmünk hajh . . .*», a «*Rákos*», a «*Zrínyi dala*», a kisebb versek közül a «*Huseta*», a «*Drégel*» stb.

Némely bölcselkedő verse, pl. a kétségbeesés hangján szóló *«Vanitatum Vanitas»*, szintén az őszinteség hevével ragadja meg az olvasót; a pesszimizmus költői közül csak Leopardi szól ily emelkedett lemondással a földi hívságokról. E mellett ezeknek a bölcselmi verseknek megvan az a kiválóságuk is, hogy költészetünkben e nemben az elsők voltak, a minthogy Kölcsey csekélyebb értékű románcai és balladái megítélésében sem szabad arról megfeledkeznünk, hogy ebben a műfajban ezek a versek is úttörők voltak.

S itt szükségesnek látjuk arra figyelmeztetni, hogy a mai olvasó könnyen igazságtalan ítéletet fog mondani Kölcsey verseiről, ha nem gondol a korra, melyben azok keletkeztek. Fenn fog akadni egyes szókon és szólásokon, melyek ma már nem dívnak; bántani fogja az *«árjong»*, a *«sohajgás»*, a *«szaguld»*, a *«burkozik»*, a *«lengzet»*, a gyakori *«lél»*, *«nyér»*, *«vét»* (lel, nyer, vet helyett), vagy az ilyen szóvonzat: *«hasonlltsz reménységet»*, vagy a sűrűen előforduló *«báj»*-összetételek: *«bájhangozat»*, *«bájlehellet»*, *«bájlánc»*, *«bájjvonás»* stb. Aki megütközik az ilyeneken, nem gondol arra, hogy Kölcsey akkor írta verseit, mikor javában forrt a nyelvújítás harca, s hogy neki éppen e harc vezére, Kazinczy volt tanítómestere, noha hozzá kell tennünk, hogy a tanítvány e részben sohasem volt annyira túlságba menő, mint a mester.

Sokszor, kivált a *«mértékes-rímes»* versekben nehézkesnek fogjuk találni Kölcsey verselését is. Még a *«Hymnus»*-ban is vannak ilyen gyengébb helyek, melyek a megzenésítésnél zavart okoztak és Erkel Ferencet arra bírták, hogy kizökkenjen a szöveg ritmusából; sőt egy helyütt egy szótaggal meg is toldatták vele az eredeti szöveget (*«Hozz rá víg esztendőt»* helyett, ami három trocheus kellene hogy legyen, ezt kell énekelni: *«Hozz ved víg esztendőt»*). Ám itt sem szabad felednünk, hogy az úgynevezett *«nyugoti formákat»*, a *«Ráday-verset»* Kölcsey előtt csak egy-két évtizedig művelték nálunk,

s hogy ennél fogva e formák első meghonosítóitól nem lehet azt a könnyedséget várniuk, mely a mai lírában, több mint száz évvel a kezdeményezők után, szinte magától értetődik. Egyébként Kölcsey, ki a legnehezebb formák egyikével, a szonettel, már pályája legelején nem siker nélkül küzdött meg, ritmus és rím dolgában az évek során szembetűnően haladt, úgy hogy például 1838-ból való, *«Zrinyi második éneke»* című verse a mértékes-rímes versek terén is a tökély ugyanoly magas fokán áll, mint antik mértékű versei. Kölcseyt ezért nemcsak számos költeménye belső értékénél fogva illeti előkelő hely líránk történetében, hanem mint a magyar verselő technika fejlesztőjét is.

III.

Említettem, hogy a *«Hymnus»* dalnoka, aki az ő költői termelésében is túlon túl sokat theoretizált, már diákkorától fogva sokat foglalkozott kritikai és esztetikai kérdésekkel és otthonos volt az akkor mértékadó francia és német szakírók e nemű munkáiban. Miként a líra terén, ahol csak huszonnégy éves korában lépett a nyilvánosság elé, úgy kritikusi minőségében is elég későn kezdett szerepelni: csak 1817-ben, amely esztendőben három nagyobb bírálata jelent meg a *«Tudományos Gyűjtemény»*-ben: Csokonairól, Kis Jánosról és Berzsenyiről. A második enyhe volt, talán túlságosan is, de a Csokonairól és a Berzsenyiről szóló olyan vihart támasztott, hogy Kölcsey csakhamar — legalább a magyar irodalmat illetően — le is zárta kritikusi működését, melyre pedig mind rendkívül széleskörű és alapos tudásánál, mind izlésénél, mind kitűnő prózai stíljénél fogva a legnagyobb mértékben hivatva volt.

Kölcsey első kritikusunk, aki ítéletében számba veszi a szerző élete sorsát és fejlődését, a hatásokat, melyek rá befolytak, a gátakat, melyek elébe tolultak stb. Ami

Csokonait illeti, természetesnek kell tartanunk, hogy ő, mint a Kazinczy-féle új-klasszikus irány híve, nem bírt lelkesedni «Dorottya» népiességéért s egymás póriasságáért. Ebben bizonyára elfogult volt, éppúgy, mint az úgynevezett Zrinyi-vers elítélésében és némely egyéb kérdésben. De elvégre őszintén elismeri Csokonai zsenialitását és mindvégig olyan hangon beszél róla, aminő egy nagy költőt megillet. Egyes dalait annyira dicséri, hogy az egyiket «*hasonlíthatatlan szépségűnek*» is mondja. Hogy aztán többre tartja Csokonainál Bürgert, sőt még Daykát is, nem lehetett olyan crimen, a minőnek akkor sokan vélték.

Ennél a bírálatánál is nagyobb felháborodást keltett bizonyos körökben a Berzsenyiről szóló, pedig ezt némely tekintetben még Horatius fölé is helyezi. De mivel meg rója néhány dagályos kifejezését, egymás ismételését és némelykor bizony fölötte gyarló rímelését is, Berzsenyi valósággal dühre gyulladt és élete fogytáig nem bocsátott meg neki. Kölcsey később meg is bánta, hogy a nagy ódaköltőnek fájdalmat okozott, és a róla tartott emlékbeszédben megható szavakkal mondott mea culpát oly írásért, melyet bűnnek valóban csak a túlzott érzékenység és az elfogultság vélhetett.

A sok kellemetlenség után, melyet ez a két munkája Kölcsey fejére zúdított, még csak egyszer nyult nagyobb szabású munkával a kritika fegyveréhez, de már csak idegen költő művét véve bonckés alá. Körner «*Zrinyi*»-jét bírálta meg, abból az alkalomból, hogy ezt a darabot Szemere Pál lefordította. Mélyenjáró tanulmány ez is, egyike a legmagvasabb magyar dráma-bírálatoknak, mely kétszeresen fájlatatja velünk, hogy Kölcsey oly hamar letette kritikusi tollát.

Nagy tanultságra vallanak esztetikai művei is, melyekben, ha nyilvánvaló is az akkori német szaktudósok hatása, mégis minden lépten-nyomon szembetűnő, hogy amit tőlünk tanult, önálló ítélettel bírta megrostálni.

Jelentősebb tanulmánya e nemben *«A komikumról»* szóló, ahol meleg dicsérettel emlékezik meg Kisfaludy Károly víg elbeszéléseinek és vígjátékainak értékéről, aztán a *«Nemzeti hagyományok»* című, melyben a nemzeti jellegnek az irodalomban való érvényesüléséről fejteget fölötté érdekes gondolatokat, mintegy előfutárjaként a népi és nemzeti elem ama diadalúak, melyet később Petőfi és Arany birtak kivívni.

Van egy kisebb tanulmánya a szónoklatról is, melyben azt a kérdést veti föl, mi az oka, hogy nálunk «senki még mint író, mint művészi studiummal kikészült író, a szónoki pályán meg nem jelent», és azután elmondja, mit kívánna ő a jó magyar szónoktól. Nos, mióta Kölcsey beszédei elhangzottak, senki amaz első kérdést többé föl nem vethette. Kölcsey egyike volt a legnagyobb szónokoknak, akik a jeles orátotokban éppen nem szegény magyar parlamenti élet során föltűntek. Beszédeiben Cicero tanítványa: az ő heve, az ő erős logikájú érvelése, az ő világos kompozíciója voltak mintaképei. Akik hallgatták, le voltak nyűgözve ékesszólásától. Kossuth, aki tanuja volt szónoki sikereinek, ezt írja róla: «A reá meresztett szemek előtt úgy állott, mint egy túlvilági lény, kinek szellemszavát nem úgy, mint másét, az érzéketek segedelmével, hanem közvetlenül lelkünk lelkével véltük hallani. És e síri hangra síri csendesség figyelmeztetett, melyet csak az érzeknek villanyos ki-törése szakasztott félbe.»

De nemcsak parlamenti beszédei voltak ily kiválóak: mint a magyar szónoki művészet remekeit kell csodálnunk Kazinczyról és Berzsenyiről mondott akadémiai emlékbeszédeit is, valamint rendkívül értékesek azok a beszédei is, melyeket, mintegy retorikai gyakorlatul, költött esetekre készített.

Három novellája, melyek közül a leghosszabb szintén csak töredék maradt, csupán annyiban érdemel figyelmet, hogy megmutatja, kedvezőbb körülmények közt

e nemben is maradandót tudott volna alkotni; s ugyane szempontból jelentős *«A Perényiek»* című tragédia-töredéke is. Szerencsére befejezve maradt azonban ránk egy erkölcs-tanító munkája, az unokaöccséhez intézett *«Parainesis»*, egy fenkölt eszmékkal és érzésekkel tele, nemes stíliú intő szózat, talán a legszebb, amit ebben a nemben irodalmunk fölmutathat.

S mindezzel még nincs kimerítve Kölcsey sokfelé elcsapongó munkássága: szólhatnánk még Iliász-fordításáról, mely szintén egyike az ő becses töredékeinek, szólhatnánk a nyelvészet körébe vágó kisebb értekezéseiről, melyekben jobbára Kazinczynak kelt védelmére, meg arról az ugyane cél szolgálatában álló szatirikus művéről, melyet *«Felelet a Mondolatra»* címmel Szemere Pállal együtt írt, válaszul egy akkoriban nagy port fölvert gúnyíratra. Ki lehetne még terjeszkednünk a fontos forrásművül szolgáló *«Országgyűlési Napló»*-jára, ismertethetnők a megyegyűléseken és az országgyűlésen tőle fogalmazott iizeneteket és feliratokat s még sok egyebet is — tanuságául annak, mily hatalmas munkaerő lakozott ebben a puritán jellemű, nagy hazafiban, aki, ha a sors olyan viszonyok közé helyezte volna, mint például Goethét Weimarban, tán fényes betűkkel írhatta volna be nevét egész Európa műveltségtörténetébe. De a mi számunkra így is nagyra nőtt; nagyra nőtt ezernyi gondja és baja közt is, nagyra nőtt, mint őmaga panaszkolta, «a glébához kötötte» is — nagyra nőtt az álmosdi és csekei pusztaságban is!

VERSEK

AJÁNLÁS.

A dal ered szívből, s szívhez vágy újra-röpülni.
Lyánka, ha könnyed ömöl, más koszorút nem óhajt.

VÉG NYUGALOM.

Ohajtom én hűs sírhalomban
Aludni csendes éjemet,
Szendergve boldog nyugalomban
Leélvén kínos éltemet.

Aludva sírom' éjjelében
Lágy nyugalom leng hamvamon,
Mint leng Zephyr könnyű röptében
Virító rózsabokrokon.

Majd Lotti, szép tekintetével
Borongva áll sírom felett :
Mint Hesper bájoló képével
Ha felszáll halmaim megett.

Hall majd egy fülmilét csattogni
Az elborító lombokon,
És édesen fog andalogni
A lágyan ömlő hangokon.

S szelíd álomra szenderedve
Szent képzeteknek karjain,
Még egyszer ah, sohajt epedve
Költője kellő daljain.

Álmosd, jan. 25. 1810.

KIVÁNSÁG.

Boldog akit szent berek alkonyában,
Mint szelíd pásztort remegő Chitóne,
Lep meg a Musa, s magas érzelemmel
Tíburi dalt zeng.

Gyors enyészettel forog a jelenlét,
A dicső herost örök éj borítja,
Büszke márványán kihal a csudált név,
S fű lepi sírját.

Mint Zephyr vígan röpes a szelíd dal
A jövő kornak nevető virályn,
Zöld bokorban fűv deli nő keblére
Aetheri kedvet.

Rózsa sírdombján koszorús pohárral
Ihletett kéztől jut az énekesnek,
S nyugoszik szentelt pora hús lakában
Isteni álmot.

Adjad, o Phöbus, nekem ezt jutalmúl
Majd sötét éjben ha világom elhúny,
Adj te, míg élek, szeretett leánykát,
Küpris, ölelnem.

Debrecen, október utols. 1810

PHANTASIA.

Boríts el édes álmaiddal,
Szép hölgy, arany Phantasia!
Rengetvén gyöngye karjaiddal,
Mint Ámorát Idália,
Bükkjeimnek biztos éjjelében
Érzem balzsamlehelleted,
S a fülmiléknek énekében
Szól hozzám bájos zengzeted

Kebledben andalogva birom
 Ismét lyánykám szerelmeit,
 Kebledben andalogva sírom
 Vesztésem néma könyeit.
 Váltó örömnék s fájdalomnak
 Így olvadván érzésiben,
 A bánatok kevésbbé nyomnak,
 S a szűk öröm szentté leszen.

Tekintetem hat a jövőre,
 S lehullnak a kék kárpitok,
 Merengve néz a múlt időre,
 S újabb lángokra lobbanok
 A szűk jelenlét szétröpti
 Kevés búját örömmel,
 Ösvényimet virág teríti,
 A bal szerencsét szép lepel.

Így él a sylphné fellegében
 Rengvén Zephyr hús szárnyain,
 Leszáll, s szent berkek éjjelében
 Kedvesnek olvad karjain.
 Így él a repke rózsaszájjal
 Csókolván Flóra kedvesét,
 S szerelme ölében égi bájjal
 Leéli boldog életét.

Sző-Demeter, aug. 10. 1811.

KEDVES SÍRJA.

Ki sírja ez, hús bükknek éjjelében,
 Melyet lengő fű s kék virág fedez?
 Ó vándor, ülj le bükkem enyhelyében,
 Kedvesnek sírja ez!

Bús könny remeg, leányka, kék szemedből:
 Ki fogja e könnyűt letörteni,
 Lágyan ölelvén vissza gyötrelmedből
 Mint Paphos isteni?

Vándor, ne bánd e könnyet, mely áztatja,
Nem fogja tenni jéggé keblemet,
Csendes keserv csak, ami őt fakasztja,
És hív emlékezet.

Szö-Demeter, aug. 13. 1811.

A HOLDHOZ.

Istenasszony, képed sugarától
Most elvált a kínos ideál,
S képe helyett Eván nektárától
Vígan habzó rózsás kelyhem áll.
Csendes éjjelimnek szent homályán
Szívok lelkesítő cseppeket.
Istenasszony, fuss az égi pályán!
Nem nézem már sírva képedet.

Szö-Demeter, aug. 13. 1811.

A KÖLTŐ.

Két istenasszony, amidőn születtem,
Vitt hús berkeidbe Leto szent fia!
S most, mint örökre vídám Gratia,
Szelíd tavaszban lengenek mellettem.

Egyik, kitől az égi lantot vettem,
Az édesen ömlő Harmonia ;
Másik te vagy csendes Phantasia,
Ki rózsaleplet vígan vonsz felettem.

Amannak oltárt nyögdelő szelek,
És búsan ömlő csermely zúgásánál
Echónak ellenében szentelek.

Neked virító bükkjeim sátoránál,
Merengve hallván a Dryásokat,
Fűzők hajadba rózsasalombokat.

Szö-Demeter, szept. 7. 1811.

SZEMERÉMHEZ.

Boldog kinek szép hont adának
A sors örök törvényei,
Hol genius szelíd nyomának
Láttatnak nyilván jelei,

Ki mint a sylph tündérberekben,
Álmai közt halhatatlan él,
Bolyongván lelke hús szelekben
Chitóne csendes fényinél.

Szűk életében nyújtják néki
Elysiont az istenek,
Utána lelkesült vidéki
Nem földi dalra zengenek.

Őt Roche hársai közt susogva
Heviti Haller szelleme ;
És rózsalánccal tartja fogva
Az égi nagyság kelleme.

Clarcas virányain bánatában
A számkivettnek részt veszen ;
Mereng Wolmár tündérvárában
Nagy ideálja kebliben.

Vagy véled természet barátja
Járván viruló környedet,
Mint Hesper bájos fényben látja
Derengő bölcseségedet ;

Hív anyját hallja rejtekéből,
Mint nyájas Echo, szólni,
Érez, miként Te, nagy lelkéből
Szent lángokat csapongani,

Fel a teremtő trónusához
 Seraphnak tűzsárnyain lebeg,
 Leplezve járul szent arcához
 Virtusban, s szíve nem remeg.

Vagy égi Musa Gessnerednek
 Édes hangjain kebledre hull,
 Sebes verési csendesednek,
 Lelkén szelíd alkony vonúl ;

Mellét a pásztorok virányin
 Erosnak vígan nyítja fel,
 Andalgván a hegyek leányin
 Tisztán hevülő érzésivel.

Hölgy mellett olvad hús berekben
 Csalogány szívrazó dalán,
 Láng ébred a tekintetekben,
 Remegve nyúl kéz kéz után.

Kedvelt fájok sötét árnyával
 Borítja be szép álmokat,
 A gencián bájos szagával
 Istenli boldogságokat.

Majd zengvén lantján hangos ének
 Megmássza Jura bérceit,
 S gyúlasztja Dole szép körének
 Vígan szédelgő rendeit ;

Borongva nyúlnak fel messzére
 Gothard sötétes ormai,
 Kilátszanak tekintetére
 A kéklő Cenis útai ;

Túl elfedő sziklák homályán
 A boldog helyig álmodoz,
 Hol annyi heros égi pályán
 Jutott Olymp lakóihoz.

És ahol csendes pompájában
 Mosolyogva fekszik Tivoli,
 S a vándor Vesta templomában
 Kelyhét Horátnak szenteli ;

S mint a görög lant dicsősége
 Hevülven Musa kelyhitül,
 Messzebbre nyúl pályája vége,
 S zengése a felhőknek röpül!

Ó genius! halvány lepleddel,
 Mely sír nyugalomával borít,
 Miként borongó Luna, fedd el
 A messzeföld ingerjeit.

Itten vérző honunk vidékin
 Nyögő szél érvén keblihez,
 Pusztúlt váraknak omladékin
 A Musa búsan tévedez.

Tekintvén századokra vissza,
 Ha Somlónk ormain megáll,
 Az édes cseppet könnyel issza,
 Lantján víg hangot nem talál.

Lehajlik Dayka sírkövére
 S borítja lelkét fájdalom,
 Ah, Chárisoknak kedveltjére
 Sírjában szállt csak nyúgalom!

Lelkében, mint Hesper sugára,
 Hordott szelíd érzéseket,
 Genius szemén mely véle jár
 Mosolygó könnyü reszketett.

De bájhangjai nem édesíték
 A sorsot égi kebelén,
 Vérző sohajtások hevíték
 Szívét hölgyének lágy ölen,

S miként irígylett nyúgalmának
 Várából Eros kedvese,
 Szállott arany phantáziának
 Téreiről sírdomb mélyibe.

Kérjük sötét enyhelye mellett,
 Hogy lágyúljon a végezés,
 Lengjen körülünk gyöngye szellet,
 S emelje lelkünk ihletés.

Vegyék fel ömlő hangjainkat
 Kárpát kinyúló szirtjai,
 Érezzék forró lángjainkat
 Ister zöldellő martjai.

A dalra szebb honunk leányi
 Miként Nymphák táncoljanak,
 Berkeink, mint Széphalom virányi
 Elysionná váljanak.

Fonjunk a küzdő Szent fejébe
 Nem hervadandó koszorút,
 Sírjának hűves éjjelébe
 Rózsák közt menjen biztos út.

Lángzók lesznek csudált nevénél
 Az érző szív verései,
 S szentek, mint oltár emlékénél
 A hűség csendes könnyei.

Sző-Demeter, szept. 1811.

A SONETTO.

Hespériának szent virányain
 Hallám az ifjut ihletett lantjával
 S boldog leányka mellem szép titkával
 Rengék derülő kénynek álmain.

Mosolygva leste, képem lángjain
Mint olvad eggyé szívem lágy dalával,
Gyöngén szorított reszkető karjával,
S lelkét ölelte lelkem ajkain.

Nem bírta többé az égi lángokat
Az elhalandó földi sátorában,
És szétömltem keble szép honában.

Lantján folyó tűz érte a húrokat
S édes szelíd dal, mint csókjai valának,
Zengett szerelmünk boldog géniusának.

Szó-Demeter, szept. végén 1811.

AZ ACATIA.

Myrtus homlokomon és hűvös acátialombok
Fonnak ölelköztvén illatozó koszorút ;
Azt remegő lánykám keziből, mint égi jutalmat,
Gyöngéded szerelem géniusa nyújtja felém ;
Ákáclobbjaimat deli Cháris fűzte hajamba,
Hogy szent fája tövén zengjenek égi dalok.
«Itt ölelék egymást, kiket én kedvellek örökre,
Láng emelé szíveik s isteni sympathia,
Rezzentombok alól susogott lágy szárnya Zephyrnek
S felnyílt kedvesimért illatozó kebele.»

December 5. 1811.

GENIUS SZÁLL . . .

Genius száll az énekes mellébe,
Mely szelíden ömlő dalra hív :
Elmerülvén lantja zengzetébe
Szíveket ragadni égi mív!
Mint Zephyr lágy szárnya zúg felettünk,
Bükkje sátorából szép dala,
S Hesperidák kertjeként mellettünk
Rózsaberkek nyílnak általa.

Gyül s borong az érzelem reája
 Fellegként, mely nyári napra jó :
 Felderül a gondolat fáklyája,
 S mint szivárvány, a dal áll elő ;
 S fénykörének messze csillogtában,
 A merengve néző szem előtt,
 Ég ragyogva színes pompájában,
 Melyet égi sugarakból szőtt.

Boldog, akit isteneink szeretnek,
 És teremő szellem ajkán leng,
 S karja közt a nyájas képzeletnek
 Ideálok bájhonába reng!
 Századokká nyúl ki pillantatja,
 S felderül a kétes messzeség,
 Enyhe fényt kap a bú csillagzatja,
 S Hesperusként rózsaszínben ég.

Istenülő! földi szellemében
 Gúnyol a gőg téged álnokúl,
 Vesd meg őtet lelked szép hevében :
 Álragyogvány fénye, mely kimúl.
 S szállj királyi sasként égi pályán,
 Szárnyaidnak nyíl szokatlan út,
 S homlokodra, túl a föld homályán,
 Nyersz jutalmúl csillagkoszorút.

Álmosd, szeptember 1812.

TISZTÁK MIKÉNT . . .

Tiszták, miként Arethusának
 Folyása, voltak álmaim,
 S bár néha könnyüim hullának,
 Búval nem éltem napjaim.
 Mint lepke röpdesett mellettem
 A képzeteknek angyala,
 S zúgó vészek között felettem
 Borúlt el lángszín fátyola.

Oh genius, karjaid enyhelyében,
 Hellásnak omladékain
 Miként Dione bölcsőjében,
 Merengtem a kény árjain.
 Vígán derült fel alkonyából
 Előttem Róma hét hegyén,
 S félistenimnek sírhalmából
 Olymp felé lebegtem én.

Árnyaid közt, Tíbur szent határa,
 Hűs szellem érte keblemet,
 Hullattam költőd sírhalmára
 Epedt szemből hév könnyeket,
 S hol éneklője Cynthiának
 Zengette kellő lángjait,
 Hordozta szívem Cypriának
 Ah, győzhetetlen láncait.

Cypris, Cypris, szép tömlöcödben
 Rabbá lennem mi jó vala!
 Mi kedves olvadnom tüzedben,
 S mint phœnix élnem általa!
 Eltöltve lelkét szent hevemmel
 Ölemben ült az égi lyány;
 S elandalítám énekemmel:
 Mint hű párját a csalogány.

Ohajtlak messze fátyolodnak
 Kékjében látni, szép Remény!
 Ha napjaim majd alkonyodnak,
 Derül-e rájuk újabb fény?
 Imádott tárgyak ellenébe
 Röpülnek-e egykor szárnyaim?
 Vagy tán a sírdomb hűs éjébe
 Megszűnnek édes álmaim?

Sors, vígan dőlök kebeledre,
 Ha vég óráid intenek;
 Engedd csak, hogy sötét helyedre
 Szép álmaim kisérjenek.

Fényöktől bús lakod homálya,
 Miként Auróra, felderül ;
 S reám viruló rózsapálya
 Mosolyg vad pusztáid közül.

Álmosd, június 9. 1813.

MINDEN ÓRÁM.

Minden óráм csüggesztő magányom
 Néma csendén búnak szentelem,
 Rajtad elmém, ah törődve hányom,
 S könyim árját issza kebelem.
 Merre, merre tűntök, hű szerelmek,
 Melyek láncolatok szívemet?
 Ha fogjátok forró szenvedelmek,
 Elborítani lángként éltemet?

Most is karján fényes ideálnak
 Még magasan rengnek álmaim,
 Ah, de tündérvárán nem talának
 Méltó tárgyat többé lángjaim.
 Fanni, Fanni, mint Zephyr utánad
 Sóhajtasim szállnak untalan,
 Szűnj meg egyszer lélekvesztő Bánat!
 Szív, mért ingerlődöl hasztalan?

Zengtem égi dalt : mint alkonyában
 Philomela kertem bokrain,
 S mind hiában folytak, mind hiában
 Bájos hangok lantom húrjain.
 Csillagokra fel remegve sirtam,
 S fényöktől nem jött vigasztalás ;
 Berken Echót fájdalomra bírtam
 S jajgatásnak szólt csak jajgatás.

Isten hozzád eltűnt rózsapálya,
 Isten hozzád elsírt nyúgalom!
 Képed lelkem többé nem találja,
 Dúló vészként zúg a fájdalom.

S bár a kor, borítva fátyolával,
Tőle messzebb messzebb elvezet,
Rám világít lobbanó fáklyával,
S visszavonz a bús Emlékezet.

S ah reményem mindegyik virága
Újra fonnyad szellemkebelén,
Újra sűlyed a szív boldogsága,
S régi sebben újra vérzem én!
S míg a gyötrelmek vissz'érzése
Százszorozva tépi lelkemet :
Képzetemnek vészhozó lengése
Gyújt, és kínos álmokkal temet.

Szállj homályba s húnnyj el fátyolodnak
Éjjelében bús Emlékezet!
Álmaid ha lassan alkonyodnak,
Nyúgalom tán nyújt még hű kezet.
Nyájas arcod visszasúgárzása
Enyhe fény a boldog napjain ;
Nékem, ah, csak Lethe áradása
Hoz segédet kínom lángjain!

Álmosd, jún. 11. 1813.

VESZTESÉG.

Itt epedett, itt dőlt kebelemre a mennyei lyányka,
Itt szívta ajkamról szép tüzem égi hevét.
Néma vagy, oh boldog szerelem! mondá vala Phoebus
S karjai közt kegyesem hirtelen elragadá.
Mit használ nekem, ah s feldúlt öröminnek azóta.
Kínom mélye felett, hogy dalom árja csapong.

Álmosd, június 1813.

AJÁNLÁS.

Néktek szent legyen e lant : Ámor, Grátia, Phœbus
Aetheri tűz, báj s hang töletek ömle reá.

Álmosd, június 1813.

OHAJTÁS.

Légyenek érzésim szentek, mint isteni lantnak
Zengzete, Thespiadák, Tempe virányi felett.
Éltemet esti homály kékellő leple borítsa,
Gyenge szerelmeimet védje viszont szerelem,
S egykor az andalgót emlékem néma kövénél
A szépnek vidám érzete lengje körül.

Álmosd, június 1813.

HIACYNTHUS.

Haldoklott, ah, lábai előtt a mennyei gyermek,
Nyögdezt s fűveiben nem lele Phœbus erőt.
Véredből egy lenge virág, így szóla, pirúljon,
És bársonylevelén éljen örökre jajom.

Álmosd, június 1813.

ÁTOK.

Láng vala keblemben, s ah késtél oltani lángom ;
Szinte halék, s tőled nem jöve, lyányka, segéd.
Hívtalak, ah szaladál ; ömlött szemem árja, nevetted,
S nem hallád, Echo mint veri vissza jajom.
Légyen egész éjjel — bár csókjaid árja habozzék
Arcán — mély aluvás, ó Chlœ, pásztorodon.

Álmosd, június 1813.

PANASZ.

Éjjél van, már Luna leszáll, s eltűnik az óra,
 S ablakod elleniben én egyedül vagyok itt.
 Játsszol, Fanni, velem, vagy tán álomra hajoltál?
 Nem lakik egy helyt, ah, Morpheus és Szerelem!

Álmosd, július 4. 1813.

EGY IFJÚ SÍRJÁN.

A KÖLTŐ.

Lengesz, hogy szeliden nyúgodjék sírja homályán
 A szeretett ifjú, genius! hála neked!
 Myrtust s könnyeimet hozom itt hamvához elődbe ;
 Ah, híven lobogott ætheri láng kebelén.
 Egyszer csak lehet-e szemlélnem mennyei képét
 Jőni vezérkarodon Lethe virányi felől?

GÉNIUS.

Semmi panaszt a Párca nem hall. Fáklyája lefordúlt.
 Hades szent ligetén egykor elődbe siet.

Álmosd, július 7. 1813.

RÁDAYNAK SÍRJÁN.

Hints rózsát e sírra, magyar! s érezzed az égi
 Szellemet arcaidon : Ráday nyúgoszik ott.

1813.

EGYKOR HOMÁLYOS .

Egykor homályos érzetek álmain
 Borongva lengett képzetim angyala
 S ömlő pataknál s berkek éjén
 Aetheri képek után epedtem.

Sejdítve néztem téreiden, Olymp,
 A messze felhők éjjeli táborát,
 S felém varázsszemek mosolygtak,
 S isteni szózatokon hevülék.

Eltűnt az álom, és üresen maradt
 Titkos valókért lelkesedő keblem,
 Nincs égi kép, nincs lenge fátyol
 S hesperi kert s ölelő Sylphida.

Ki hozza meg szép napjaimat viszont?
 Ki szenderít el rejtekem alkonyán?
 Hogy lepleként szép álmainnak
 Rózsavirányi felett lebegjek.

Hagyd, folyjon, Eros, hála-dalom neked!
 Te nyájas arccal jősz s szeliden borúl
 Tündérbáj ismét berkeimre,
 S Elysion mosolyog körülém.
 Álmosd, aug. 1813.

JEGYVÁLTO.

Vedd e gyűrűt reszkető kezemből
 Vedd e csókban forró lelkemet,
 Néked minden órát életemből,
 Érted vérözönnel szívemet!
 Téged fognak által karjaim?
 Ah, te-e, keblemnek ideálja,
 Mely gyakran mint nyári est homálya
 Messze lengett szél fuvalmain?

Merre, merre lángoló hevemben?
 Honnan, honnan ó nem földi kény?
 Mért e reszkető könyű szememben?
 Mért ez édes órán új remény?
 Bájos arcod, százszor boldog álom,
 A múltban s jövőben nem találom;
 Holtan fekszem-e lágy karodon,
 Vagy merengek hő hullámidon?

Tündér kárpitot vonnak fölettem
 Hű szerelmünk nyájas isteni,
 Érzem őket hűsen lengeni,
 S égi scénák tűnnek fel mellettem.
 Myrtuslombjaimnak enyhelyében
 Én a választott, a boldog én,
 Öszveomlom a kény érzetében
 S égek Armidámnak kebelén.

Álmosd, szept. 8. 1813.

ÁBRÁND.

Halljad fényszekeredben	Nem ömlik el az.
Lúna, dalom!	Mert egy anyának
Fellengve szálljak én,	Nőtték ölében
De mint te szelíden	A bánat s öröm:
Tekintetem,	A sorsnak ölében.
S mint Philomela	Borongó képpel s remegő
Éneke lengjen	Könnyel szemeikben
Az isteni hymnus	Ölelik egymást
Fellegeimből	A hervadatlanok.
Szárnyain alá.	

A Párca kinek
 Vértő szívet adott
 Égi kebelben,
 Durva panaszra
 Sem pajkos örömré

Szállongva feléjük
 Rózsalepelben
 Arany Phantasia!
 Jösz, s kebeledben
 Tűnnek el ők.
 De te hű karodon,

Messze mosolygván,	Ó sors, hála neked
Ismét felhozod őket,	E gyermeki szívért
Szent Emlékezet :	Melyet adál,
Mint fellegeken	Fannim kebelében
Az éji szivárvány.	És cyprusok alján
	Sírnom oly édes,
	Oly édes mosolygom!

Álmosd, szept. 14. 1813.

SZEMERE PÁLHOZ.

Engem lombok híves éjjelére
Bromios int, és habzó pohár ;
Rád olympi lyánynak keble vár,
Hol mosolygva ül thronusán Cythére.

Myrtust fűz a költő, szép fejére ;
S kény virányin, melyben nincs határ,
Szent örömtől lelkesedve jár,
Dölvén kedvesének lágy ölére.

Ah, borítván égi szenvedelmek,
Rengetődöl istenálmokon,
S Hymened dalolják a Szerelmek!

Hallom vígan, mint Anakreon,
S táncba szállok érte rejtekimben,
S reng a rózsapárta fürteimben.

Szept. 15. 1813.

IDEÁL.

Gyakorta jött felém szent fáim alkonyában
Lebegve szárnyain egy kedves ideál,
Lelkem derült miként a Chárisok honában
Az első nyári nap Eos sugárinál.

Csapongva szórta szét phantáziám hatalma
 Ifjú korom kecses, de földi képeit ;
 S mint égi kert virúlt halottaim sírhalma ;
 S nem ismert szellemnek érzém lengéseit.

Mi hely, mi érzemény, mely álmok bájolának
 Sötéten mint Hypnus s tisztán mint Grátia?
 Érzém, de nem tudám nevét szívem honának.
 Egy más Páphos vala az s egy más Arkádia.

Nem mint te Hermaon, s mint Hebe aranyhajával,
 Nem mint boldog lakód, lethei szent virány,
 Borítva láttam ott az ifjút glóriával,
 S plátói lélekként fellengett a leány.

Mely szív, mely ömledés, mely lángoló remények
 S forró találkozás örök sors karjain!
 És jöttek napok, mint égi tünemények,
 S virító rózsaként Sylpidák nyomain.

Mosolygasz, ó barát, hogy érett éveimben
 Gyúladva festem én az eltűnt gyermeket :
 Ah, most is újulást találok képzetimben
 S könnyebb szárnyain bolyong elmém a föld felett.

S mit téssz, ha így adá lantunknak istennéje
 Szemlélni tündérfényt a természet körül,
 És terjedő karral szállonganunk feléje,
 S sötétben lenni majd, ha bája szétröpül?

Mikor, mikor lesz, hogy nem fog távozni tőlem
 A hullámok között mosolygó bölcsesség
 S ez elszendergető dæmon kiszáll belőlem
 S elő lepletlen áll a tiszta emberiség?

Nem fényben, mint Olymp, és még nem is sötéten
 Ha foglak, hív anyánk, meglátni, hű fiad?
 Nem függve már tovább örökre csalfa képen
 S nem sírván s örülvén múló álmok miatt.

Ah lelkem e testtel szelíd harmóniába'
 Pályámon lengjen át vígan mint égi pár,
 S egyszerre düljenek szent kényeim karjába,
 Mint egy Anakreon, kit rózsás kelyhe vár.

Álmosd, szept. 16. 1813.

ÉDES KÍN.

Ti néma bús vidékek
 Halljátok kínomat ;
 S te Nympha szent folyamban,
 Könyűm feléd ömöl.

De, Nympha, balzsamoddal
 Ne gyógyítsd e sebet ;
 Örömmel hordom én azt
 Keblemben Chlorisért.

Álmosd, szept. 17. 1813.

ÉLET.

Te sírhalomnak bús homálya,
 Bár benned nyugtomat lelem,
 Rád nézni még is gyötirelem,
 Kedvét e szív csak itt találja.
 Sűrű kény s fájdalom felett,
 Mint csolnak a habok körében,
 Hánykódom, s nyugszom hív ölében
 Védangyalomnak, mely vezet.

Vadon, mint cométák pályája,
 Ne bánd, ha folynak napjaink :
 Fellobban a Remény fáklyája,
 Midőn borítnak gondjaink ;
 S puszták, miként vár omladéki,
 Ha lesznek majd Éden vidéki,
 S szemeink a múltat keresik,
 Könyezni még is jól esik.

Erőt a férfiú lelkébe,
 Ne fogja szívét csüggedés,
 S öröm ha jön s ha szenvedés,
 Egyformán lépjen ellenébe.
 Történet vagy sors : egyiránt
 Zúg itt örök tenger körülünk,
 És partot érünk vagy merülünk,
 Csak istenségnek karja ránt.

Egy szív s egy lélek szélvészekben,
 És nyugalomban a miénk,
 Rény és erő lakjék ezekben,
 S ha szállhat lankadás felénk?
 Tündérképeknek ellenébe
 Tőlünk nem megy sohajtozás,
 Itt bennünk a vigasztalás,
 Nincs élet a felhők körébe.

Álmosd, március 10. 1814.

LAURÁHOZ.

Közte sűrű kénynek, fájdalomnak,
 Lyányka, lyányka, nyugszom kebleden,
 Gyakran Lethe lankadási nyomnak,
 Gyakran védő karján angyalomnak
 Új örömfény terjed létemen.

Szenvedünk, s bár nyugalommat kérek,
 Vérző búntat még is ölelem ;
 Hidd el azt, a bú s öröm testvérek,
 S kényben úsz e jóltevő tündérek
 Szép körében, képzet s értelem.

Meg ne bánd, ha könnyeid hullának,
 Néma könnyek, Eros karjain,
 Meg ne bánd, mert szép napok valának,
 Melyek Eros karja közt folyának,
 Míg szendergél költőd dalain.

Égi lángot szívtam ajkaidról,
 Égi lánggal szívtad csókomat,
 Felderült a fátyol titkaidról,
 Újabb álom szállt fel álmaidról,
 S szebb remény a láthatás alatt.

Álom és Remény éltünk vezéri,
 Tartnak fáklyát vég célunk felé,
 Szívünk a valót távol kíséri,
 S megcsalattván néha bár eléri,
 Csalfa bájalakkal váltja bé.

Dőljünk a jelenlét hív ölébe,
 Légyen álom, légyen csalfa kép ;
 Tán ha vígan szállunk ellenébe.
 Nem borúl szép arca gyászleplebe,
 S myrtuságot fürtjeidre széd.

Álmosd, április 20. 1814.

VILMA EMLÉKKÖNYVÉBE.

Minden virágát életemnek,
 Melyet még sorsom nyújtogat,
 Vidám vagy gyászoló szín alatt,
 Öröimnek vagy keservemnek,
 Barátság s Szerelem!
 Tinéktek szentelem.

Minden virágát életemnek
 Vigan füzöm hajam körül ;
 Az ég borong és felderül,
 S tavasszal új rózsák teremnek,
 Barátság s Szerelem!
 Míg ti laktok velem.

Minden virágát életemnek
 Hervasztja sírom egykoron,

S túl földi kényen s bánaton
 Ott szent nyugalját enyhelyemnek
 Barátság s Szerelem ;
 Karjaitokban lelem.

Pécel, jún. 25. 1814.

KÜZDÉS.

Mint zúgó szél a szírtnek homlokán
 Küzd a bátor sorsának ellenébe,
 De lankadozva dől el
 Lábainál a hatalmasabbnak,
 Bár lelkében láng van s erő,
 Ah, a halandó test roskadoz.

Fel! felfelé
 Int a genius,
 Zavar s homály
 Borúl el itt
 A hold alatt fölettünk ;
 Sejdítve zeng az énekes
 Jobb sorsot és hazát,
 De keble titkokkal teljes
 Miként Dodona berkein
 Az égi szózatok,
 S mint ossiáni szellem
 Tűnnek fel érzeményei
 Borongó éj gyanánt.

Ah, mert erőnk önérzetében
 Gyöngék vagyunk,
 S ha mérkőzünk az istenekkel,
 S ha a sphærák zengzetébe
 Vegyítjük hangjainkat,
 Mint álom leszen énekünk,
 S mint lengő felleg árnya,
 Mely zöld mezők felett
 Fut szélnek szárnyain.

Lehányod-e
 Tested porsátorát,
 Hogy lángszárnyak röptsék lelkedet?
 Hogy tiszta fény
 Derüljön fel szemeidnek?
 Ah, messze a vidéken,
 Melyet nem ismerünk,
 Ura léssz-e sorsodnak?

Örök vágy és remény,
 Örök remegés a múlt után,
 S a jövő felé:
 Im ez a lánc, melyen függ életünk,
 S a láncot
 Egy láthatatlan kéz szorítja.
 Ó kéz, hatalmas és kemény,
 A síron túl mint innen egyiránt,
 Mert semmivé nem teszed!

Leszállasz felénk
 A szenvedés s remény leplében,
 Szent Megadás,
 És karjaidon
 Kelünk fel a porból,
 Kelünk ki a habokból,
 S szelíd sors keble vár!

Pécel, jún. 28. 1814.

RÓZA.

«Kéred, bajnok hű szelmem,
 Kéred jobbomat,
 Kell-e szívemben viselnem
 Majd úgy arcodat?
 Bajnok, Róza kebelében
 Nincsen hézak már,
 Kinek olvadt szerelmében
 Rá siron túl vár.»

Hallja Forgács gyötrellemmel,
S kínról kínra dűl:

«El, el innen keservemmel» —
Szól és lóra ül.

«Látni, látni, messze messze
Pogány táborát,
Hogy keverje, hogy feressze,
Véremben nyilát.» —

«Vérző szívnek, mély sebeknek
Orvos a halál,
András, hol zászlóid lebegnek,
Sorsom rá talál.»
S téren, völgyen, kősziklákon,
S tenger habjain,
Rengetegben s vad pusztákon
Fut szél szárnyain.

Küzd a bajnok a csatában,
S kardra kard felé;
Elhúnyt élte hajnalában,
Szűk sír fogta bé.
Ó de lelkét nem tarthatja
Földi zár s fedél,
Nyitva az égnek boltozatja,
S lángszárnyakra kél.

És keletről el nyugotra
Röpül mint orkán,
Néz tengerre, néz partokra
Messze pályáján.
Egy pillantat és az égen
Még csapongva száll,
Más pillantat, s egy térségen
Már honában áll.

Róza nyugszik a ligetben,
S álma sergivel,
Vékony égi leplezetben
Tűn a lélek fel.

Csüggedt arcnak halaványa,
S véres kebele,
S régi kellem maradványa
Tűntek fel vele.

«Róza, Róza, kebeledben
Nem volt hézak már,
Az, ki olvadt szerelmedben,
Rád síron túl vár» —
Mint szélzúgás s tündér-ének
Zengtek szavai;
Róza reszket, s eltűnének
Vészes álmai.

Búsa ül a szép leányka,
S ébren álmodoz;
Hervad, ah, a szép leányka
Sír lakóihoz!
Mely felé zúg, minden szellem,
Halál szelleme;
Rózsa-szép kor s égi kellem
Halnak el vele.

Pécel, júl. 3. 1814.

A SZENVEDŐ.

Szelíd halom, s te zöldellő berek,
Te csergedő víz tölgyeim alkonyában,
Aranykor, melynek éltem hajdanában,
Szent álom, milyet Eros szendereg!

Egem borúlt, s eltűne a bájsereg,
Mely röpdesett tündéri fátyolában,
Kiterjed e kar, e kebel, s hiában!
Egy boldog órát, ah mikor nyerek!

Ó Luna, néked a sors égi pályát
Ha fellegekben olykor engedett,
Tisztán hozod fel újra képedet:

De nincs, ki szórja széllyel búm homályát,
 Én szenvedek mélyen s ártatlanul,
 S mosolygni e száj többet nem tanul.

Pécel, júl. 14. 1814.

AZ IVÓ.

Hallottad-e a fülmilének
 Lombjain miként foly bájos ének,
 Míg hűsen esti szél kereng?
 S ha fészkében a gerlicének
 Hű pár nyögdeklő csókja leng,
 Érezni tudsz-e gerjedelmet?
 Daloltam én is, ah, szerelmet,
 Mint fülmilének dalja zeng,
 S csókoltam én is hajdanában,
 Gyúladv Lotti karjain,
 Éltem mosolygó hajnalában!
 Leszállt a hajnal, s álmain
 A lány is elszállt más ölébe,
 De érette, sorsom ellenébe,
 Nem zúgott lantom húrjain
 Kérő panasz s keserves átok.
 Töltvén kezem habzó pohár:
 Lágy csók s szerelmek dalja már,
 Mondám, örökre isten hozzátok!

Pécel, aug. 11. 1814.

RÁKOS NYMPHÁJÁHOZ.

Egy dalt, egy dalt,
 Ó nympa, kedvesednek
 Folyásod partjain.
 Egy dalt, mely egyszerűen,
 Egy dalt, mely égi hévvel
 A szívhez szóljon és tehozzád!

Kettő szerelme kebelemnek :
 Egy hon és egy leány
 Azt vérző szívvel, ezt epedve,
 Azt lángolóan, ezt mosolyogva
 Tekintvén, ölelem.
 De büszke lesz szívem s dobog,
 S önézés száll ki homlokomra.
 Ha képeik lengenek felém.

Keggyel teljes, de búsan
 Tűnik fel képed, o hon,
 Mint Róma Caesar álmain.
 Ó szent, ó szent!
 De fájdalomnak érzete,
 Mely rólad sugárzik reám.
 De te mosolyogva jósz,
 Ó lány, mint május reggelén
 Az ujjá szült nap ragyog.
 És kebleden
 Mint olvad el a bú,
 És kebleden kívül
 Mint nincs öröm!

Ó hon, ha egy pillantatig
 Szétoszlik felleged,
 S vígan mosolyogsz :
 Olympig szállnak érzetim,
 S láng és erő keblemben.
 S ha lányka, néked
 Szelíd bánat leng arcodon,
 Könyvekben dőlök karjaidra,
 S vigasztalást lelsz ajkamon.

Ó lány, hamvvedreden
 Búsan kél egykor a dal,
 S majd szárnya fenlebegvén.
 Harmatjából egének
 Csöppent vigasztalást.

De néked élni kell, ó hon,
 S örökre mint tavasz virúlni,
 Ah, mert omladékidon
 Reszketve fognék szétomolni
 Hazám, hazám!

Pécel, aug. 1814.

TUDATLANSÁG.

Tudok vigan nevetni,
 Tudok hiven szeretni,
 S szépről énekleni,
 S kelyhem ha megtöltétek,
 Köszönni bort felétek
 Tokaj szent isteni.

Egy van mit életemben,
 Sem búmban, sem kedvemben,
 Meg nem tanulhatok,
 Epedtem, olvadoztam,
 Sok lyányt lány búra hoztam,
 S még sírni nem tudok.

Káva, aug. 1814.

BORKIRÁLY.

Csak bor, csak lyány szerelme
 Szivem fő gerjedelme,
 Mit nékem a világ?
 Ha más trónusra hág,
 S hírnek fut ellenébe,
 Pálcájától kezébe'
 Félvén a sokaság :
 Fennáll királyi székem,
 Országot a sors nékem,
 És pálcát szintugy ad :
 A szék a lyány ölében,
 Ország borom kelyhében,
 S a pálca myrtuság.

Káva, aug. 1814.

ELFOJTÓDÁS.

Oh sírni, sírni, sírni,
Mint nem sírt senki még
Az elsülyedt boldogság után ;
Mint nem sírt senki még
Legfelső pontján fájdalomnak,
Ki tud? ki tud?

Ah, fájdalom —
Lángoló mint az enyém, csapongó s mély,
Nincsen több, nincs sehol!
S mért nem forr könnyű szememben?
S mért, hogy szívem nem reped meg
Vérözönnel keblemen?

Bényétől Pécelig aug. 16. 1814.

SZERELEM.

Töredék.

1.

Mi legyen egy sohajtás s lágy tekintet,
Mi egy olvadó szív forró csók helyén,
S reád epedvén hogy ha lyányod intett,
Ez álom, e merengés, s vágy, s remény?
S szelíd keserv- és boldog könnyeinket
Cythere hív ölében zengem én,
Fűzz, ó Camena, szárnyat énekemnek,
Cypris virági nálad is teremnek.

2.

Vigan, mint Eos, s mint az estpirúlat,
Mosolygó csendben száll olykor dalom,
Fellengve majd, miként sas, égben múltat,
Ismét borongva jó, mint sírhalom :

De szép alakján sem vad láng nem gyúlad,
 Körítve tőled égi nyúgalom,
 Sem csüggedésre nem dől, s gyötrelmében
 Eped, mint égi lány, kegygel szemében.

3.

Ne, Múzsza, lantod reszkető hurjára
 Ne jöjön semmi durva, semmi rút;
 Szennyetlen áll a Grátiák oltára,
 Hol nyitva minden szépnek van az út.
 A tiszta költő fűzhet csak hajára
 Örökre hervadatlan koszorút,
 Melyek remegvén szűz kezek fonának
 Ékességül piruló homlokának.

4.

Még Chronus élt, s Olympnak boltozatja
 Víg istenek sorával volt tele,
 És Heliósnak fénylett arculatja,
 S bájjal fogadta el Thetis kebele,
 Oltártok állt, o Chronus nagy magzatja,
 S szép keblü Hera, s tisztelt Cybele,
 S mosolyga még, a szent italt kelyhébe
 Habozva töltvén, rózsaszájjal Hébe.

5.

E szép koron rengett elő Cythére
 Vén Óceánnak kék hullámain,
 Aranyhaj, melyhez csapkodó hab ére,
 Sötétesen simúlt el vállain,
 Epedt szemérem űlt tekintetére,
 Félénk mosolygás lengett ajkain,
 S lebegve száll a partra kellemében,
 S öröm tenyész körülte, mint keblében.

6.

Szép, mint pályája kezdetén Auróra,
 Keggyel teljes, mint Lúna jön elő,

Nyílt szívvvel minden szépre, minden jóra,
 Az égbe Grátiák közt hág fel ő.
 Minden tekintet száll a lankadóra,
 Mindent utána vonz egy bájerő,
 De tisztán áll a Charis istennéje,
 S csak némán leng a kívánság feléje.

7.

Mind boldogok, kik itt az égben vannak.
 Mond, s földre szálla kísérvével,
 A földlakónak, a boldogtalannak
 Nyugtót szerezni lágy érzésivel:
 S itt, kik felé remegnek és rohannak,
 Oltárán változólag fogja fel,
 Dereng azokban egy szelíd indulat,
 S e vad csoport emésztő lánggra gyúlad.

8.

Azok felett, mint hajnal csillagzatja,
 Jelen meg a derülő szeretet,
 Ezekre villámként csap lángozatja,
 És öszvezúz reményt és életet,
 Ott a jövődőt rózsa közt mutatja,
 Útadba szór itt csak töviseket,
 Mert tiszta hely a Grátiának honja,
 S elvész, kitől segédét félrevonja.

Pécel, auguszt. 1814.

A LYÁNY DALA.

Jön búsan az éjjel, orcája borong,
 Hüsen lebeg a nyúgoti szellet,
 A fülmile csattog, a lyányka bolyong
 Susogó bokrai mellett.
 Ó merre leányka? homályos az ég,
 Nézd, csak maga fénylik csillaga még
 Tisztán a szerelemnek.

Fenn ha a szerelemnek csillaga még,
 Ez lészen a lányka vezére,
 S bár légyen örökre homályos az ég,
 Nem száll remegés kebelére.
 A fülmile csattog, az estveli szél
 Szárnyán lebeg és zúg a falevél,
 S ébred tüze képzeletemnek.

Búsabb lesz az éjjel, orcája borong,
 S hűsebb a nyúgoti szellet,
 A fülmile csattog, a lányka bolyong
 Susogó bokrai mellett.
 Ó lányka! sötétbe borúlt a határ,
 Nézz szélyyel, az égen csillaga már
 Elhúny a szerelemnek.

Hagyd légyen örökre sötét a határ,
 Nem remeg a lány kebelében,
 S húny a szerelemnek csillaga bár,
 Felserken az hajnal ölében.
 A fülmile csattog, az estveli szél
 Szárnyán lebeg és zúg a falevél,
 S lángol tüze képzeletemnek.

Pécel, aug. 18. 1814.

HOL A VIRÁNY . . .

Hol a virány, amelyet gondolok?
 Hol a leány, kiért e szív dobog?
 Virány, szent halmain hogy nyugodjam én,
 Leány, hogy lángba szálljak kebelén.

Tovább, tovább! ím hervadt a virány
 S fojtó keservben olvad a leány;
 Virány a lyánynak búján hervadoz,
 Leányra bút, ah, hűtlen kedves hoz.

Leány, leány, még lángot nem cserél
 Ki egy más ölében szép órákat él ;
 S ha bánatodtól hervad a határ,
 A víg szerelmes tőled majd mit vár?

Szerelmet a leánytól várj, ha sír,
 Ki könnyben olvad, lángzó szívet bír.
 S ha kedves húven rámosolygva jó,
 Mint nyári nap, vígságra támad ő.

Tolcska, november 2. 1814.

LYÁNY ÜLT . . .

Lyány ült a hold fényében,
 Felé ment a legény,
 Lyány függve kétségében.
 Örömben úszva én ;
 Várt és körültekintett,
 Meglát, remegve intett,
 S elömlék kebelén.

«Lyány, oh leány ha csenddel,
 A másik éj is int,
 Lopvást, lopvást jövend el
 A boldog pár megint!»
 Nem szólt, csak elpirúla,
 Mosolygott s rám simúla,
 S csókokkal öszvehint.

«Menj ó legény, röpdéznek
 Hajnal fúvalmai,
 S ott benn fölélbredeznek
 Anyám s leányai.
 Jöttem, de szívszorúlva.»
 S zengtek, de rám borúlva,
 Bucsúsztót ajkai.

Itt állok a szabadban,
 A nap csendben jön fel,
 Az árnyas boltozatban
 Csalogány énekel ;
 S mélyében kebelemnek
 Szelíd dalok teremnek,
 S szívem dobog s tüzel.
 Álmosd, január 1. 1815.

RÉNY.

Magasan, magasan,
 Ó Rény, veled
 Röpküljön a dal.
 Arcod tiszta fényben
 Tűnik fel Olympon
 Mint nyári nap :
 De sűrű gözfelleg
 Borítja földünket
 Színed elől,
 S sugárid homályban
 Hatnak reánk.

Gyakran láttalak
 Kerengeni,
 Mint vészhozó cométát
 Földünk felett,
 Imádva rettegve
 Mert nagy valál,
 És fenségedben
 Irtóztató
 Mint a dörgő menny,
 De mikor jössz
 Mint hesperi csillag
 Csendesen, szelíden,
 Mosolyogva tekintek
 Ellenedbe,
 Keggyel tölt istenné!

Nem te nyújtád
 A méregkehelyt
 Hellas égi fiának?
 Nem te fonál koszorút
 Camill fejére
 A Capitolium
 Szent bércein?
 De ki titkon eped
 Rejtekében
 Sejdítgető kebellet
 Feléd, feléd,
 Arra hüsen csepeg
 Aetheri balzsam
 Szárnyaidról,
 S rengő öledben
 Felviszed ötet,
 Lefolyván napjai,
 Olympra, fel!

Csalfa alakok
 Bolyganak köztünk
 Gyakran, hazudván
 Téged, istenné.
 A komoly való
 Meggyújtja fáklyáját,
 S mint éji lidércek
 Tűnnek el ők.

De te állasz
Éjjel és nappal,
Csendben, viharban,
Gyász s öröm között,
Nem változó fényben,
Mint az örök sors.

Légy idvez nekem,
Bár vér s pusztulat

Kövessék nyomdokid,
S inség s halál.
Tiszta kebelbe
A gyilok ha merül,
Tiszta kebelre
Vad sors ha rohan :
Intesz egedből,
S az isteni lélek
Nem súlyed el.

Május 5. 1816.

A FÖLDHEZ.

Szent kebeledből
Fesle ki hajdan
Az emberi nem,
S szent kebeledbe
Tér meg ismétlen
A napok szálltával,
Föld, hüv anyánk!

Mégis az ember
Téged ehagyván
Csillagokig fel
Vágyakozik,
S lebegő szárnyal
Készül törni
Útat magának

A nap felé ;
De visszahanyatlik
Küzdése közt,
S légi szeleknek
Játéka leszen,
Mint barna felhők
A sziklatetőn.
De te, szent anya,
Délceg gyermekedet
Várod öleddel,
És kebeledben
Nyugtatód őt,
Lenge füvekből
Szöve reája
Hűs fedelet.

Cseke, máj. 6. 1816.

A REMÉNYHEZ.

Vad Oceánnak mély hullámain
Vergődöm én, és küzdöm a szelekkel,
S ah, képed minden este, minden reggel
Felém leng a két hajnal szárnyain.

Szelíd Remény, jobb kor szebb napjain
 Mosolygva jöttél lángoló szemekkel,
 De most borongasz barna fellegekkel,
 Mint búcsuzó hölgy férje karjain.

Idv néked így! ha mindent elvesztettem,
 Ha tengerhabként duzzad bánatom,
 Ne légyek elhagyatva, légy mellettem.

Im újra vészek árján hányatom,
 Sűrűltve röppen a vihar felettem,
 S remegve száll rád végpillantatom.

1816.

FEJDELMÜNK HAJ . . .

Fejdelmünk hajh! vezérünk hajh!
 Magyartok gyászban ül,
 Még leng a szellem tőletek,
 S már lelke sem hevül.

Oltárunk áll s nem füstölög
 Rákos szent mezején,
 A szablya függ, s nem hord vitézt
 Hátán a büszke mén.

Ó Várna, Várna! füveid
 Lengessék hús szelek,
 Borítsa csendes nyúgalom,
 Király, emlékedet.

Vérkönnyet önt az utazó,
 Mohács, virányidon,
 Érzése mély, érzése szent,
 Mert rajtad sír, ó hon!

De bújdosóknak sírja te
 Pontus határain,
 Nem leng egy sóhajtás feléd
 Hűv ének szárnyain!

Titkon borong a génius
 A néma hant fölett,
 Hol lángoló szív s honszerelm
 Váltottak életet.

Bosszúját, a hűvet, nemest
 Keblében érleli,
 Mely forr és olvad, s tiszta lesz,
 És pontját fölleli.

S villámként csap, villámként sujt,
 És tűzre lángra kél,
 S a honfiú, s a honleány
 Csak érez, nem lát s fél.

És halni mégyen, győzve jár
 A vér szent mezején,
 Vészek körítik homlokát,
 Erő forr kebelén.

S rohan, mint ár, a győzelem
 Kelettől nyugotig,
 A láncsa zúg, a lobogót
 Magas szellők viszik,

S ledőlt országok hamvain
 Egy szép hon támad fel,
 Mely lelket tölt, mely szívet ráz
 Neve zengésivel.

Pécel, ápr. 1817.

KÉPZELETHEZ.

Töredék.

1.

Szállj Képzelet, szállj rózsafátyolodban
 Bátran lebegve, mint királyi sas,
 S ezerfelé változva szép arcodban
 Lélekre, szívre bájerővel hass.
 Ragadj magaddal s tündérkárpitodban
 Száz tüneményt, száz új scénát mutass :
 Míg nap derül az énekes mellében,
 S élet s virágzat tűn fel énekében.

2.

Csak dalt adott, csak lantot a költőnek,
 Csak dalt, csak lantot a végzés nekem,
 Lángérményim oszlanak s megjőnek,
 Örömré, búra szállong énekem.
 Kerestem rejtekében szívnek s főnek
 Mitől virúlna boldoggá életem,
 S szent Képzelet, megfutván egy világot,
 Csak hív öledben letem boldogságot.

3.

Te öntöd a dalt, s gazdag ömledése
 Forr, mint Tiszának áradt habjai,
 Elfoszlik a bú, s szívem vad küzdése
 Leszáll derengvén vídamb álmai.
 S mint hűs berek, mint esti szél nyögése
 Ha felhasadnak május napjai :
 Enyhítve leng az érzetek homálya,
 S virít, mint rózsáskert, az életpálya.

4.

Borítsd el arcod fényben, mint Auróra,
 S világolj rám fáklyád sugárral ;
 S tenéked szentelt légyen minden óra,
 Szentelve néked folyjon minden dal.

S ím mint midőn lángot kerengve szóra
 Az égi tűz, villámcsapásival,
 Folyást talál a költő szent hevének,
 Reng e kebel, s ömlengni kezd az ének.

Kölcese, aug. 4. 1818.

SZÉP LENKA.

Szép Lenka vár a part felett,
 Csolnakján a halász
 Dalolván csendes éneket
 A part felé vigyáz :
 Csak vissza, vissza, szép leány,
 Szél támad és hullámot hány!

Esdekelve szól a szép leány :
 «Nem én, halász, nem én,
 Túlparton zöldell egy virány,
 Kunyhó van közepén,
 S zöld árnyak a kunyhó körül,
 Alattok, ah, kedveltem ül.

Szélvész között, zúgó habon
 Rettegtet sok veszély,
 Reményem még is vagyon
 Tán partra hajt a szél!
 S kit szenvedés, kit bánat ér,
 Örömkönyűk a pályabér.»

Szép Lenka jön, s csolnakba száll,
 Kormányt visz a halász,
 Minden hullám csapásinál
 Jobban jobban vigyáz,
 S a vész midőn ujúlva kél,
 Mond Lenka : «partra hajt a szél!»

Nem lyány, nem partra hajt a szél,
 Szél és hab ellenünk,
 Veszélyes, ah, míg ember él,
 Istent kísértünk,
 Hullám dagad s örvénybe száll,
 Hullám között vár a halál.

«Halász, szerencse jár velem,
 Szerencsés csolnakod,
 Nyúgot felől, ó szerelem,
 Dereng szép csillagod,
 Nyúgotra vár a hű legény,
 Nyúgot felé nem félek én.»

Szól Lenka, s a túlpartra néz,
 Néz, s látja kedvesét,
 Öröm-reszketve nyúl a kéz,
 Hév önti el keblét,
 És tűn előle víz, föld, ég,
 Szemében forr csak lelke még.

De vérzik ő, a hű legény,
 A part felett állván,
 Ké a veszély s húny a remén,
 Már-már hal a szép lyány;
 És új szél zúg, és új hab gy,
 S a csolnak végkép elmerül.

Lát a legény, s nem nyög, nem sír,
 Nem érez, nem gondol,
 Felnyílik kínja, mint egy sír,
 S nem tudja merre s hol?
 S gyors, mint villám felhőiből,
 A hab közé félhalva dől.

Cseke, május 31. 1820.

RÁKOS.

Rákos, bolyongék partjaidon, s vized
 Hullámit ittam s kebleml emelkedett,
 Könny forrt szememben, s érzeményim
 Szívem alatt tüzesedve vívtak!

Körülem érzem egykori hőseink
 Árnyékaiknak gyöngé fuwallatit.
 Az égi szellem fürteim közt
 S arcom előtt suhogott csapongván.

Hajh, látom őket sátoraik közül
 A népesülő térre tolongani,
 Buzgó kebelt látok hazámért,
 S lángszemeket dagadó könnyekkel!

«Fegyverre, jó az ellen erős hada!»
 S ím villog a kard, s tárogató riad,
 A büszke ló szökdell, nyihog, fúv,
 A lovag ül diadalmi tüzzel.

És nem kerülnek mély sebeket s halált
 Ki halni tud, nincs járom erős nyakán,
 Néked, tenéked szent szabadság!
 Áldozik a nemesen kifolyt vér.

Magozz fel, ó vér, pusztá mezőnk fölett,
 S teremj magodból szép csemetét nekünk,
 Ah, szélvészek közt nyert honunkat
 Rút puhaság özönébe fojtjuk!

Habzik borunk a tág kehely öble közt,
 Tolongva zúgunk táncpaloták felé,
 S förtéztetett lány karja közzé
 Szórja vadúl erejét az ifjú.

Romlasz magyar nép, romladozol hazám,
 És lassan őrlő féreg emészt belől,
 Ha fog kigyúlni magzatidnak
 Szűk kebelökben az égi szikra?

Cseke, okt. 1821

BÚ KÉL VELEM . . .

Bú kél velem, bú jár velem,
 Ki ránt fel kebléből?
 Adj egy rózsát hű szerelem,
 Hajad szép fürtéből.
 Egy rózsát adj, hű szerelem,
 Bár tövises lészen,
 Tán ha kínját elviselem
 Majd öröm vár készen!

Mért nyög, miért az esti szél
 Bokor ernyőjében?
 Mért fürdik a rózsalevél
 Harmat hűs cseppjében?
 Azért nyög, hajh, az esti szél,
 Mert én sohajtottam!
 Harmatcsepped, rózsalevél,
 Szememből ontottam!

Fészkén az árva fülmile
 Ha párját siratja,
 S búját énekben zengi le,
 Lágyúl-e bánatja?
 Ó zengenék úgy éneket
 Egyik éjről másra,
 S bérce, völgyet, fát, köveket
 Indítnék sírásra!

Szűn a zápor, s szivárvány ég
 Fenn sötét felhőken,
 Vándorsorsom túlhalad még
 Borongós időken.

Adsz egy rózsát, hű szerelem,
 Bár tövises léssen,
 Tán ha kínját elviselem,
 Majd öröm vár készen.

Cseke, okt. 28. 1821.

DOBOZI.

Rabló jön! és Dobozi már
 Hölgvét nyeregbe vette,
 Gyors méneken sereg tatár
 Üldözve zúg megette,
 S messzűnnen, mint kőszáli hó,
 Fejérlik a bús lobogó,
 Kelő por fellegében,
 A ferde nép körében.

De hátra néz s előre fut
 A hű magyar nejével,
 Nincs gát lovának s vészes ut.
 A bérc egy lesz völgyével.
 Omló tajtékban füredvén
 Nyargal, száguld a büszke mén.
 S villámlásként gyors lába
 Szikrákat hány futtába.

Nem retteg a bajnok lován,
 Sebet s halált szüvében
 Folyt vére hányszor a csatán,
 S hörgött halál keblében!
 S annak ki, elhull mint vitéz,
 Rabláncot nem fűz semmi kéz.
 De nézvén szép hölgyére,
 Habzik minden csepp vére.

A gyöngé nő borongva ül,
 Hőset körülölelve,
 Küzd és lankad, fagy és hevül,
 Száll s újra kél félelme.

Röptülő barna fürténél
 Süvöltve zúg a déli szél,
 És egy bokor ha zördül,
 Fülébe lánchang csördül.

«Bajnok, bajnok, van-e erő
 Százak fölett kebledben?
 Kívívsz-e majd, bal sors ha jó,
 Lángszablyáddal kezedben?
 Túl völgyeken, túl hegyeken
 Engem hajt e rút idegen
 Szolgálni bús igába,
 Vad nője vad lakába.»

Felborzad a búsult vitéz,
 Szemét vérkönny áztatja,
 Mélyen sohajt, az égre néz,
 S reményt keres bánatja :
 «Röpj, röpj hű paripám,
 Jó sors talán jót hoz reám,
 Bár készít gyötremebe,
 Kedvébe még veszen bel!»

S mint sebhedt őz zöld fák alatt,
 Hordván kínját magával,
 Fut a magyar mint gondolat,
 Mint szél sebes lovával ;
 Omló tajtékban füredvén
 Nyargal, száguld a büszke mén,
 S villámlásként gyors lába
 Szikrákat hány futtába.

De hol van szél küzdő habon,
 Hogy ne lankadjon végre?
 Hol gondolat, mely szárnyaljon
 Végetlen messzeségre?
 Száll fáradás inaiba,
 S pihegve jár a paripa,
 Lassan lobog serénye ;
 Hal a lovag reménye.

Vész támad a hölgy kebelén,
 Egy hab lesz minden vére ;
 A sík mező területén
 Vad lárma zúg előre.
 S magasán mint kőszáli hó,
 Közelget a bús lobogó.
 Kelő por fellegében,
 A lárma zajkörében.

«Bajnok, bajnok, nincs védelem,
 Csak szablyád hű vasában ;
 Olvadjon fel rabkötelem
 Hulló vérem habjában!
 Én lássam e rablók közül,
 Éltesd ha hőshalálra dül?
 S árván magát, hajh, messze,
 Hölgyed lánc közt epossze?»

Kétség partján a bajnok áll,
 Mely örvényt nyit reája,
 Lassan gyűl sóhajtasinál
 Reménye végszíkrajá
 «Csak még egyszer hű paripám
 Jó sors talán jót hoz reám,
 Bár készít gyöttelemben,
 Kedvébe még veszen be!»

És még egyszer megérezi
 Sarkantyú hűv döfését,
 Sérült vadként forrván teszi
 Utolsó szökellését.
 Omló tajtékban füredvén
 Nyargal, száguld a büszke mén,
 S ah — villámként gyors lába
 Öszveroskad futtába!

S már mint felhő, mely hord jeget,
 S már mint villám fáklyája,
 Úgy zúg s villog hátok megett
 A vad tatár láncsája.

S magasan, mint kőszáli hó,
Ott leng már a bús lobogó,
Kelő por fellegében,
A ferde nép körében.

«Bajnok, bajnok, nyújtsd csókodat,
Az utolsót ajkamnak,
S terjeszd ki védő karodat
Örvényén fájdalmamnak.
Angyal, szerelmem egéből
Ragadj fel a rablók közül!»
Nem szól a hős s elfordul,
Szeméből egy könny csordul.

«Bajnok, nincs bízni több remény,
Nincs várni perc éltemben,
Hamvad minden más érzemény,
Egy lángol még szívemben.
Szabadság nyújt, ah, hű kezét,
Hozzá csak omló vér vezet!»
Nem szól a hős, s megrendül,
Egész léte felzendül.

«Írigylem férjfi létedet,
Írigy vagyok sorsodra;
Fenhordozván fegyveredet
Boszúlva dőlsz sírodra.
Én térden, nem tehetve mást,
Koldúlok tőled egy csapást,
Adtam szívet, szerelmet,
Adj meg csak egy kérelmet!»

«Vagy, ó, vad győző karjain
Útált csók légyen bérem,
S megfúljon erőszakjain
Az öszvedült szemérem?
Férj, hajh, képzelj el irtózáván,
Midőn nőd a bűn ostromán,
— Ez e hűsége díja? —
Utolsó harcát víja!»

S megjajdulván kétségbe hull,
 S nem bír a hős kínjával,
 S kardjához, ah, borzadva nyúl,
 A végső perc folytával,
 Midőn, mint vívó oroszán,
 Szomjan vér és zsákmány után,
 Krimnek dühös tatára
 Kezet nyújt már párjára.

És elfordúl, s felöleli
 Nyögő nejét karjába,
 És hű vasát megszenteli,
 Merítvén oldalába ;
 És rontván a vad nép közé
 Ad s vesz halált mindenfelé,
 S omolván drága vére,
 Hölgyének rogy testére.

Cseke, nov. 4. 1821.

BORDAL.

Igyunk derűre,
 Igyunk borúra,
 Úgy is hol kedvre,
 Úgy is hol búra
 Fordúl az élet.

Kedved a jó bor
 Jobban éleszti,
 Búdat a jó bor
 Messze széleszti,
 S elmúlat véled.

Minden por, álom,
 S füst e világon ;
 Mi haszna gázol
 A boldogságon
 A hír barátja?

Ha dob riadt a
 Harc reggelére,
 Patakban omlik
 Hullámozó vére,
 S bérét más látja.

Békételen, bús,
 Senyved magába,
 Kétség s remény közt
 Vár s fél a kába
 Percet s esztendőt.

Miért törődöl
 Szűk életeddel?
 Napod ma mit nyújt
 Köszönve tedd el,
 S hagyd a jövődöt.

Reggel vagy este,	Éld a jelenlét
Szélben vagy csenddel,	Percét s óráját,
Eljön magától	Együtt lefutja
Sorsod mit rendel :	Jó s rossz pályáját,
Miként nyár és tél.	S együtt húny véled.
Ernyőt keress, ha	Igyunk derűre,
Készül borúlni,	Igyunk borúra,
Szenvedj, ha nem tudsz	Úgy is hol kedvre,
Hová vonúlni :	Úgy is hol búra
Fordúlhat a szél.	Fordúl az élet!

Cseke. dec. 7. 1822.

CSOLNAKON.

Últem csolnakomban	Hol teljes reménnyel,
Habzó vizen,	Mint szivárvány,
Hallék zúgni darvat,	Tünne fel minden nap
Röptébe fenn.	Más nap után.
Röpülsz égi vándor,	S ott, hol esti szél leng,
Föld s víz felett,	Zöld fák közül,
Vajha szállni tudnék	Forrás ömledezne
Én is veled!	Kunyhóm körül.
Indultál keresni	Isten hozzád csolnak,
Más jobb határt,	S te vészes part,
Langy tavaszt, virítót,	Hű kegyes nyit ott rám
S tenyésző nyárt.	Remegő kart.
Én is, hajh, keresnék,	Úlök csolnakomban
Szállván veled,	Habzó vizen,
Más boldog határon	Hallok zúgni darvat
Hű fedelet!	Röptébe fenn ;
Lelnék én tanyácskát,	Röpülj, égi vándor,
És szép eget ;	Föld s víz felett,
Hol telet ne látnék	Sorsom, ah, nem adta
S búfelleget ;	Szállnom veled!

Cseke, dec. 28. 1822.

HYMNUS.

A magyar nép zivataros századaiból.

Isten, áldd meg a magyart
Jó kedvvel, bőséggel,
Nyújts feléje védő kart,
Ha küzd ellenséggel;
Bal sors akit régen tép,
Hozz rá víg esztendőt,
Megbünhődte már e nép
A múltat s jövőndőt!

Őseinket felhozád
Kárpát szent bércére,
Általad nyert szép hazát
Bendegúznak vére.
S merre zúgnak habjai
Tiszának, Dunának,
Árpád hős magzatjai
Felvirágozának.

Értünk Kúnság mezein
Ért kalászt lengettél,
Tokaj szőlővesszein
Nektárt csepegtettél.
Zászlónk gyakran plántálád
Vad török sáncára,
S nyögte Mátyás bús hadát
Bécsnek büszke vára.

Hajh, de bűneink miatt
Gyúlt harag kebledben,
S elsújtád villámidat
Dörgő fellegetben,
Most rabló mongol nyilát
Zúgattad felettünk,
Majd töröktől rabigát
Vállainkra vettünk.

Hányszor zengett ajkain
Ozman vad népének
Vert hadunk csonthalmain
Győzedelmi ének!
Hányszor támadt tenfiad
Szép hazám, kebledre,
S lettél magzatod miatt
Magzatod hamvvedre?

Bújt az üldözött, s felé
Kard nyúl barlangjában,
Szerte nézett s nem lelé
Honját a hazában,
Bércre hág és völgybe száll
Bú s kétség mellette,
Vérözön lábainál,
S lángtenger fölette.

Vár állott : most kőhalom
Kedv s öröm röpkedtek :
Halálhörgés, siralom
Zajlik már helyettek.
S ah, szabadság nem virúl
A holtnak véreből,
Kínzó rabság könnye huli
Árvánk hó szeméből.

Szánd meg isten a magyart
Kit vészek hányának,
Nyújts feléje védő kart
Tengerén kinjának.
Bal sors akit régen tép,
Hozz rá víg esztendőt,
Megbünhődte már e nép
A múltat s jövőndőt!

Cseke, január 22. 1823.

REMETE.

Balsors akit számkivete
 Kedv és öröm közül,
 Cellájában a remete
 Kulcsolt kezekkel ül.
 S egyszerre lágy emlékezet
 Álomként lepte meg,
 S szemén, mely rég nem könnyezett,
 Egy tiszta csepp remeg.

És ím keresztül ajtaján
 Lassú sohajgás jó,
 Felpillant s egy vándorleány
 Roskadva lép elő.
 Vállán sötét hajfürte leng,
 De képén siralom,
 S melléből, ah, hörögve zeng
 Szívmetsző fájdalom!

Sejdtíve néz a remete,
 Forr s küzd érzelmivel,
 A lyány, kit egykor szerete,
 Lelkében tűnik fel,
 De az, mint rózsza, mely virúl
 Ha május napja kél,
 Ez itt, mint rózsza, mely elhull
 Támadván őszi szél.

«Ki bút visel, fáradva járt,
 Ó vándor ülj le itt,
 Vedd tőlem habzó pohárt,
 S kertem gyümölcseit.» —
 «Nem kell gyümölcs s habzó pohár,
 Mond a vándorleány,
 A szenvedő csak helyre vár,
 Meghalni hol kíván.

Futottam szél s hullám előtt
 Keresni hívemet,
 Egy év eltűnt és másik jött,
 S a sors ím eltemet.
 Kerestem itt, kerestem ott,
 Sehol sem volt a hív,
 Remény emelt, kétség nyomott,
 És megrepedt e szív!»

Mond a leány, s halálra dül,
 Végsőt mélyen sohajt,
 Kifejlett a láncok közül,
 Többé nem érez bajt.
 Borongva néz a remete,
 Forr s küzd érzelmivel,
 A lyány, kit egykor szerete,
 Lelkében tűnik fel.

Röppenti a hervadt felé
 Bús pillantásait,
 Majd elveszté, majd fellelé
 Kétes vonásait.
 S ím lánc övedzi hűlt nyakát,
 S a lánc alatt egy kép,
 S fátyolhüvelyt a képen lát,
 Mit gyorsan öszvetép.

Borzasztva lobban fel neki
 A rettegett villám :
 Önképét, hajh, ismerte ki
 A holt baloldalán ;
 A képet, melyet a legény
 Örök jegyül adott,
 Midőn szerelme szép egén
 Szebb hajnal vírradott.

Mély gyászt reá fájdalommal von,
 De hangot nem lele,
 Itt fekszik akit egykoron
 Szent tűzzel kedvele.

Akkor mint rózsa, mely virúl
 Ha május napja kél,
 De most mint rózsa mely elhull
 Támadván őszi szél.

Egy gödröt ás árnyék alá,
 S hivat leteszi ott,
 Mohot virággal hint reá,
 Rak földet s pázistot.
 Puszpáng a sír zöld fenekén
 Kupresszel párosúl,
 Mely nyár mentén, mely tél jöttén
 Örök büként virúl.

Cseke, január 23. 1823.

VÉRMENYEKZŐ.

Nyugszik Hasszán sátorában,
 Rába zúgó partjain,
 Jön Olajbég, s vad lángjában
 Felriasztja hangjain :
 «Fel, fel, bajnokok vezére,
 Csákányba a menyekzőre,
 Lesz kit ott rabszíjra fűzz,
 Sok szép legény, sok szép szűz!»

Zsákmány a török bálványa,
 Gyorsan felriad Hasszán,
 Vállain leng már kaftánja,
 Kardja függ már oldalán.
 «Fegyvert, fegyvert minden karnak,
 Foly ma vére sok magyarnak!»
 Így harsogván szavai,
 Készülnek bajnokai.

Bús az éj sötét leplébe',
 Zúgva leng a déli szél,
 S a török Csákány elébe
 Rába habján általkél.

Terhesen mint jégfelhőnek
 Vészhozó dörgési jőnek :
 Pusztulás minden nyomán
 Úgy közelget a pogány.

László nyert a szép Lilának
 Idvességet hű kezén,
 És szomszédi felszállának
 Kedve zajgó ünnepén.
 S a billikom kerültében
 Minden férjfi gyúl szívében,
 S víg ének zengésinél
 Az ifjúság táncra kél.

Nézi László szív-merülve
 Hölgye lángtekintetét,
 S kedv, remény közt lelkesülve
 Vére kényhullámot vét.
 S az könnyű mint esti szellet,
 Táncát vőlegénye mellett,
 — Szíve olvad, arca ég —
 Pártájában lejtí még.

Hajh, de mint vulkán egyszerre-
 A sötét éj felpirúl,
 S a dühödt szél arra s erre
 Szikrát s lángot szór vadúl.
 A pogány nép ordítása,
 S a rémület bús jajgása,
 Egy hanggá keveredvén
 Harsog át a lég öblén.

Elnémúl a palotában
 Tánc és élet, kedv és zaj,
 Fennakadva dobbantában
 Minden könnyű, minden jaj.
 Színe halvány minden képnek,
 Minden keblet gondok tépnek,
 Elszorúlva minden szív,
 Küzd és habzik, forr és vív.

Jön most Hasszán s tigris nyája
 Vérrel ázott nyomain,
 Zúg, mint orkán lángszablyája,
 S száz magyar nyög láncain.
 S ah, fendörgő szózatjára
 Dúlva ront a palotára,
 S holttestről holtestre lép
 A kegyetlen szolganép.

Őszevajdul irtózással
 Hölg és nő, s remegve néz ;
 De sebes meggondolással
 Kardon minden férjfi kéz.
 Kél és forr a harc dagálya,
 S nem reményt nyújt a vérpálya :
 Rablóikkal mindenek
 Csak halálért küzdenek.

Halnak ők, s hős lelkeiknek
 Szabadság nyújt koszorut,
 Hajh de árva hölgyeiknek
 Örökségül rablánc jut!
 Fájdalomtól kínra szállva,
 Minden reménytől megválva,
 Honnan lelkök nyugtot vár
 Egy ohajtás sincsen már.

Lila áll még oltalmában
 Lászlójának egyedül ;
 Harcol ő, de bús harcában
 Keble s arca sebesül.
 És midőn fogytán vérének
 Érzi gyöngültét kezének,
 Még egyszer hölgyére néz,
 S új erővel sujt a kéz.

Nézi hulltát sok töröknek,
 S ajka habzik s keble ég,
 S ordít Hasszán : e kölyöknek
 Egy halál még nem elég!

Bajnokim! csak ellenébe,
Mártsatok fegyvert szívébe,
Nyíljon bár seb, s folyjon vér,
Szép hölgy ott a pályabér!»

Mint a villám vad szózatja
A nemes szívébe csap,
S testét-lelkét átszaggatja.
Borzad ő, s hölgyéhez kap :
«Gyászos a halál hörgése,
Hajh, de a rablánc csörgése,
S törvény, melyet rabló szab,
Lila, Lila, gyászosabb!»

«Nyugtat a halál hörgése,
Lila mond, nem félem azt,
Hajh, de a rablánc csörgése,
S rabló törvény megborzaszt.
Szálljanak bár ellenedbe,
Mártsanak fegyvert szivedbe,
S nyíljon bár seb s folyjon vér,
Szép hölgy nem lesz pályabér!»

Veszi László gyötrelmére
A halálvigasztalást,
S rátolongó ellenére,
Készít még egy bús csapást.
Jön Olajbég, s «gyáva féreg —
Így zeng ajkain a méreg —
Száz sebben félhalva már,
Kardod mégis ölni vár?»

Mond, s kezéből nyíl módjára
Vasbuzogánya zúg s röpül,
S ím itt a perc, melyet vára
A magyar hős, s öszvedül.
És ott fekszik mell-hörögve
Hölgye látja s könyörögve
Felsohajt az égre még :
«Isten, isten itt a vég!»

S ráborúlva s elroskadva
 Lelke zajlik, keble reng ;
 «Én halok, mond az lankadva,
 Búcsút ajkam még sem zeng.
 Ó ne rettegd bús pályámat,
 Vérhintette nyoszolyámat,
 Lélek él ha vész a szív,
 Kardom itt van, mátkád hív!»

Mond s hal ; és ím szép hölgyétől
 Jaj nem hangzik, könny nem hull,
 Áthevülve szellemétől
 Kardjához buzogva nyúl :
 «Nékem nékem bús pályádat,
 Vér-hintette nyoszolyádat,
 Lélek él, ha vész a szív,
 Mátka, mátkád hozzád vív.»

Vészi kardját : Hasszán látja :
 «Jer leányka, mit mivelsz?
 Vágyaidnak nem lesz gátja,
 Kényt s szerelmet nálam lelsz.
 Kard csak a búsúlt vitéznek,
 Téged engesztelve néznek,
 Kelvén érzeményei,
 A bajnok lángszemei.

Jer velünk a büszke ménen,
 Váram gazdag, keblem hő ;
 Jer s derülj a jobb reményen
 Mely egedre most feljő.
 Légy e győzelem pompája,
 Szép kertemnek szebb rózsája,
 Melynek bíbor kebelén
 Bőv jutalmat nyerjek én.»

«Félre rabló! fájdalmában
 Így sikolt a hű leány :
 Dúltál éltem forrásában,
 S vad kegyelmed még lest hány.

Itt, hol áradván testére
 Kedvesem gőzölgő vére,
 Melyet ontál ó pogány,
 Int, hogy induljak nyomán!

Menj, eredj a büszke ménen,
 Várad zsákmány, kebled düh ;
 Nincs remény : a vérösvényen
 Nem kél virág, nem kél fű.
 Győzelmedre átok hulljon,
 Kerted tüskével viruljon,
 S árnyékába hogyha még
 Kínjutralmat bőven végy!»

Szóla s hallgat, és intézi
 Hómellének hű vasát ;
 A török dobbanva nézi
 A hős lyány mozdulatát.
 S fut, hogy (melynek vesztét szánja)
 Megtartassék szép zsákmánya,
 Hajh de késő jötté már,
 Lila lelke mennyben jár!

Látja Hasszán, s elfagy vére
 Visszaborzad s megfordúl ;
 Int, s nyomában intésére
 Népe zajgással tolúl.
 S közte búsult érzeménynek,
 Hátán a nyerítő ménnek,
 Vivén átkot s hagyván jajt,
 Szigetvárra visszahajt.

Április 1823.

ZÁPOR.

Dördül az ég, s villámot lőtt,
 Zápor zuhog le már,
 S a szép leány kunyhóm előtt
 Lassan pihegve jár.
 «Jer szép leány! hív a legény,
 Bús ég borúlt reád ;
 Kunyhóm kicsiny bár és szegény
 Neked s nekem helyt ad.»

Kunyhóm felett, s kis ablakán
 Csattog, süvölt a szél ;
 Karom között a szép leány
 Ül csendesen, de fél ;
 S felleg ha más fellegre jó,
 S villám villámra gyúl :
 Remegve, ah, keblemhez ő
 Jobban jobban szorúl.

«Derül az ég, bús fellegén
 Ég a szivárvány már ;
 Isten veled, te hű legény,
 Anyám epedve vár!»
 Mond a leány, s karom közül
 Kifelik nyájason,
 S e könny, amely szememben ül,
 Ajkán sohajtást von.

Kunyhóm felett s kis ablakán
 Száll s mosolyg a nap ;
 Szemem csak a szép lyány után
 Mint part után a hab.
 Lángcsillagod, hajh, tiszta ég!
 Mit ér e szív előtt?
 Dördülj megint, s onts záport még,
 S hozd vissza nékem őt!

Cseke, április 23. 1823.

ZSARNOK.

Virtus s igazság zengtek nyelveden,
 De gyűlölte mind kettőt szíved ;
 Csak leple volt hatalmad bűneidnek,
 S szádban a törvény átok leve.
 Ezüstkehelyt üritett a gonosz asztalodnál,
 Kívül az ajtón sírt az üldözött.
 Még egy falatja volt az éhező szegénynek,
 S elrablottad azt ;
 Avúlt fedél óvá még a szelektől,
 Hideg vérrel hajtád ki onnan is.
 Hajh bujdosott az ősi lakhelyéről!
 Sápadt neje
 Keglében vitte kisdédét, s panaszát
 Poroszlód korbácscsal ölte el!
 S te rád bízott-e ezreknek boldogsága,
 Hogy árulhasd pénzért véröket?
 S neked ád majd márványt s nagy nevet a hízelkedés,
 Ó rabló, sírodon?

Cseke április 1823.

VANITATUM VANITAS.

Itt az írás, forgassátok
 Érett ésszel, józanon,
 S benne feltalálhatjátok
 Mit tanít bölcs Salamon :
 Mikép széles e világon
 Minden épül hitványságon,
 Nyár és harmat, tél és hó,
 Mind csak hijába való!

Földünk egy kis hangyafészek,
 Egy perc-hozta tünemény ;
 A villám és dörgő vészek
 Csak méhdongás s bolygó fény ;

A történet röpülése
Csak egy sohajtás lengése ;
Pára minden pompa s ék :
Egy ezred egy buborék.

Sándor csillogó pályája
Nyúl vadászat, őzfutás ;
Etele dúló csordája
Patkánycsoport, foltdarázs ,
Mátyás dicső csatázási,
Napoleon hódítási,
S waterlooi diadal :
Mind csak kakasviadal.

A virtus nagy tüneményi
Gőz, mit hagymáz lehele ;
A kebel lángérzeményi
Vértolulás kínjele ;
A vég, melyet Sokrat ére,
Cátónak kihulló vére,
S Zrínyi Miklós szent pora :
Egy bohóság láncsora.

És ti bölcsek, mit hozátok
Ami volna szép s jeles?
Mámor bírta koponyátok
Plato s Aristoteles.
Bölcselkedő oktalanság,
Rendbe fűzött tudatlanság,
Kártyavár s légállítvány
Mindenféle tudomány.

Demosthen dörgő nyelvével
Szitkozódó halkufár ;
Xenophon mézbeszédével
Rokka közt mesére vár ;
Pindar égi szárnyalása
Forró hideg dadogása ;
S Phidiás amit farag,
Berovátkolt kódarab.

Mi az élet tűzfolyása?
 Hulló szikra melege.
 A szenvedelmek zúgása?
 Lepkeszárny fergetege.
 Kezdet és vég egymást éri,
 És az élet hű vezéri,
 Hit s remény a szűk pályán
 Tarka párák s szivárvány.

Holdvilág csak boldogságunk,
 Füst a balsors, mely elszáll,
 Gyertyaláng egész világunk,
 Egy fúvallat a halál,
 Vársz hírt s halhatatlanságot?
 Illat az, mely tölt virágot,
 És a rózsát, ha elhull,
 Még egy perccel éli túl.

Hát ne gondoldj e világgal,
 Bölcs az, mindent ki megvet,
 Sorssal, virtussal, nagysággal
 Tudományt, hírt s életet.
 Légy mint szikla rendületlen,
 Tompa, nyugodt, érzetlen,
 S kedv emel vagy bú temet,
 Szépnek s rútnek húnyj szemet.

Mert mozogjon avvagy álljon
 E parányi föld veled,
 Lengjen fényben, vagy homályon
 Hold és nap fejünk fölett,
 Bárminő színben jelentse
 Jöttét a vándor szerencse:
 Sem nem rossz az, sem nem jó:
 Mind csak hijába való!

Február, április 1823.

PANASZ.

Jaj nekem, s jaj annak, aki engem
Verset írni búmra megtanított,
Aki fáklyát gyújtja képzetimnek,
S lány szívembe fúvált gerjedelmet,
A kegyetlen!

Ím nekem nem kelle sem szerencse,
Sem nagyoknak biztató kegyelme,
Csillogó fény, s nép-imádta rojtok.
Gondolám, csak lant az énekesnek,
Zöld borostyán barna lány kezéből,
S szép dicsőség hamva sátoránál.

Víg nyaram folyt, s hajnal hogyha támadt.
Dalba szállt az érzés húrjaimról.
Dalba szállt az estve szent homályán.
Nap ha forralt, bokraim fődeztek :
Dörge néha, felderüle másnap,
S új virágzat ömle el a mezőkön.

Ah, de bús alakkal vad honából
Jött el a tél, s a bokor leszáradt.
S nem ragyog virágzat a mezőken.
Ülök én ím a hideg falak közt,
Ablakom tábláján csattog a szél,
S nincs fa 'mely lobogna tűzhelyemről.
Nincs piros bor, hogy hevítse keblemet,
S ajkaim közt elfagy a kelő dal.

Szép Apollon szőke fürteiddel,
Szánd az énekesnek durva sorsát,
És nem adtál fát ha tűzhelyére,
Sem piros bort, hogy hevítse keblét :
Karja közzé tégy szelíd leánykát,
Csókjain hogy újra felhevüljön!

Cseke, 1823.

ÉDESKEDŐ.

Óhajtozva, szív-epedve
 Röpül híved ellenedbe,
 Kérvén szerelmeckét ;
 Vess rá kökény szemecskét.
 Istenem, úgy áldd meg a barna hölgyecskét.

Rózsa kell a méhecskének,
 Harmat a rózsa kelyhének,
 Nekem szerelmecske ;
 Pillants rám kökényszemecske,
 Istenem, ó be szép a barna hölgyecske!

1823.

KI BÚBAN ÜL . . .

Ki búban ül, víg leszen ő,
 Ha borhoz ajka ért.
 Légy idvez, ó szőlővessző,
 Gondúzó nedvedért.
 Fejére lombodról veszen
 Költőd ím koszorút,
 Ernyőd alatt legszebb leszen
 Olymp felé az út!

Csepped tüzétől éneket
 Mi gyakran zengtem én?
 Hány szép leánynak könnyeket
 Csillogtaték szemén?
 Hány lángsóhajtás gyúlada
 Dalom lány hangjain,
 Míg istenálmot szűnyada
 Hős a hölgy karjain?

Hányszor ragadtam trombitát
 Habzó pohár után,

S zengék fegyvert, zengék csatát,
 S örök hírt nyomdokán?
 S átlángolád a bajnokot
 Égő honszerelem,
 S keblén hajnalként virradott
 Halál vagy győzelem.

Kél a nap és tikkasztva jó,
 Költőd hevében ül,
 Árnyékot, ó szőlővessző,
 Szőj ablakom körül,
 Fődezd, borítván zöld lepelt,
 A Músa titkait,
 Zengő lantom, s e tölt kebelt,
 S édes lány csókjait.

Korom ha múlik és emel
 Magához angyalom,
 Zöld sátorodban zengem el
 Hattyúi végdalom,
 S te gyöngé szél fuvallatán
 Hullasd rám leveled,
 Húnyó barátod homlokán
 Vonván szemfődelet.

Cseke, 1823.

TALÁNYOK.

I.

Éltem, de magamat önkényt eltemettem,
 Lány álmot fúva rám létemnek angyala,
 Szép volt a sír, melyben halva szenderegtem,
 Most királyi nők is díszet kapnak általa.
 Az óra jött, s íme kívánt hajnalánál
 Feltörtem a zárt, hogy nyerjek más életet,
 Arany szerelem várt boltom ajtajánál,
 S mosolygván, hajh, újabb halálra vezetett!

II.

Gyámkar ápolgatta szülöm gyöngeségét,
 Még lángzó erőt is szívtam hű kebelén,
 Erőszak dúlta fel szép formám épségét
 S kínoztatás után tömlöcre szálltam én.
 Habzó bánatim közt míg erőtlenb voltam,
 Küzdöttem feltörni méltatlan záromat :
 Erőm virágában nyugvásra hajoltam
 S kedvre hozom akik szerzék rabságomat.
 Még is megemlítvén sorsom durvaságát,
 Gyakran bút árasztok a vigyázatlanon,
 S bár felgyújtom olykor az észnek világát,
 Tüzem többször reá vad sötétséget von.
 De sok száz okozott károk ellenére,
 Becsem e világon nem talál végzetet,
 S az aggkor mely már most megvettetést ére,
 Nekem készít nagyobb s nagyobb tiszteletet.

III.

Én sebes, én lassú, most tiszta, meg újra borongó :
 Más jár, foly, röpül, áll : nem teszem egyiket is.
 Nyúgottól keletig s dél s éjszak messze határin
 Útazom én, még is rejtve szem és fül elől.
 Nincsen formám, mégis sok ezer rajzol le naponként,
 Nincs terhem, mégis fontra vetett sok ezer.
 Tömlöcben s rabság kötelén bár létem adassék,
 Még is örökre szabad, nem tudom én mi az úr?

IV.

Egykoron egy leplet szőttem, szép, csinos, alatta
 Bár mi nagyot gondolj, kis dolog ami hever.
 Szűk lepel és könnyű, még is, bármekkora légyen,
 Nem lebbentheti fel tseti erő soha sem.
 Egy éles nézést tehetsz, elfoszlik azonnal,
 Kétes homályt vet rád, gyöngre szemed ha vagyon.

V.

Erőm s tanácsom nincs, ezrekkel
 Még is vezérként hordanak,
 Fenküzdell szárnyam a szelekkel,
 Lábamhoz hősek hullanak.
 Esküdte nékem szent hűségét
 Az ifjúság délceg sora,
 Kíséri pályám messzeségét
 A Grátiák könnyzápóra.
 Szerencse s hír nyomban követnek,
 Vesztőre veszttem mocskot hoz
 S a nyertes hűv emlékezetnek
 Szentelve nyújt oltárihoz.

VI.

Egy volt csak, egy, akit szerettem,
 Nem volt fiú, nem volt leány,
 Miatta létem elvesztettem,
 Mert engem balszerencse hány
 Röpültem őt forrón ölelnem,
 A rég várt óra volt jelen,
 De forróbb volt ő mint szerelmem,
 S halálra égtem hirtelen.

VII.

Tükör vagyok, de nem szobád falán,
 Forrás vagyok, de nem zöld fák alatt,
 Ablak vagyok, de nem látsz rajtam által,
 Csillag vagyok, de nincsen kék egem.
 Mint barna felhőn múló vész után
 Boltos szivárvány nyúgoszik fölettem.
 Nincs ajkam és még is mosolygok én,
 Nincsen szavam, még is kérlelni tudlak,
 Esőzöm, égek, biztatok, fenyítek.

VIII.

Van egy, kincs: s az én vagyok. Nekem
 Nincs kezdetem, nincs végem is, soha
 Nem láthat engem ember, sem nem hallhat,
 Nem is tapinthat, test és forma nélkül,
 Lélektelen, megfosztva mindenektől,
 Ím így vagyok, szegény, nem is rideg s üres,
 S még sem szegény, nem is rideg s üres
 Mert név s dolog nem is lehet sajátom.
 Kinek belőlem áll csak gazdasága,
 Megvettetett bujkál az a világon,
 S ki nem tud mást csak engem; elméjében
 Örök sötétség vette thronusát.
 Én nem vagyok sehol, szükség reám
 Nincsen, nem is volt és nem is lesz,
 Még sem lehet nélkülem nyelv s beszéd,
 Ámbár jelentéssel nem bír nevem.
 Találd mi légyek és ha feltalálsz,
 Vedd azt jutalmul a mi én vagyok.

IX.

Ég nem vagyok, de csillagim ragyognak;
 Kert nem vagyok s virúl a rózsra rajtam;
 Tűz nem vagyok s lángolhatok, hevíték.
 Örök havat látsz halmaim felett,
 S nem olvad az, bár forrjon is hevem.
 Gyöngéd alakra képez a természet,
 Fegyvert sem ad, még is szívet lövellek
 S vérző sebekkel tépem kebledet.
 De gyakran, ah, ha győztem, győzetem:
 Rabom valál s raboddá kelle lennem
 S az életet veled futom keresztül.
 Te karjaidban ápolasz engemet,
 Hiában, én majd lassan hervadok
 S újabb virág kél nyomdokim felett,
 És benne képed hű mását leled.

1821—1824. január.

LOTTI.

Szép tavaszon mezején, mint isteni Grátia, bolygék,
 Sok dagadó kebel, ah, gyúla szerelmem után.
 Egy vala csak, szívem kinek égett mennyei lánggal
 S ajkam utolsó hív szózata nyögte nevét.
 S őt most Hades örök ligetén hű lángom ölébe,
 Lombi m árnya között, sírva sohajtom alá.

Cseke. febr. 1824.

TANÁCS.

Hogyha pályád ellenébe
 Küzd az álnok vad gögjébe,
 S tört hány minden lépteden ;
 S nincs ki nyújtson hív oltalmat
 Vészhozó ösvényeden :
 Menj! s temesd el bús fájdalmad
 Hol reád vár szent magány ;
 S vonj korlátot álmaidból,
 S alkoss ideáljaidból
 Szebb világot alkonyán.

Cseke, febr. 1824.

IGAZSÁG.

Vak vagy-e te szent Igazság?
 Néked látni kellene ;
 Látni mint hevül a gázság
 Jámborságnak ellene.
 «Nem valék vak, hív Igazság,
 Láttam mit mivelte a Gázság,
 Lest intézvén s szopván vért,
 S adtam néki méltó bért.

Ajkát méreg haboztatta.
 És dühödve vívt velem,
 S eltiporván megszaggatta
 Vérrel ázó kebelem,
 S hogy ne látnék vad szívébe,
 Fátyolt vont szemem fölébe ;
 S nem rettegven már tanút
 Nyílt bűnének tágas út.»

Szépre, rútra hát így gondot
 Nem tarthatnak szemeid,
 Szent Igazság, és e fontot
 Mégis hordják kezeid!
 «Szépre, rútra nincsen gondom,
 S nem magamnak függ így fontom,
 Mely kezemben semmi bért
 Százak óta már nem mért.

Tartom az ujjam hegyéből
 Elmeredve, mint csontváz ;
 S a gonosz rablott kincséből
 Serpenyőbe terhet ráz.
 A teher sujt bús erőben,
 S a lebillent serpenyőben
 — Borzadjon, bár föld és ég —
 Neki száll a nyereség.»

Hát befátylozott szemével,
 Kinn e pompás kapunál,
 S rosszra fordúlt mértékével
 Istenséged őrt mért áll?
 «Ah, benn ültem hajdanában,
 S szózatom zengő hangjában,
 Fennálló székem körül
 Megcsendült sok gyáva fül!

S már itt állok elnémítva,
 Bús orcámon zápor s szél ;
 S a gonosz nem háborítva
 Benn veszélyes kénynek él.

Zúg csapása villámának,
S romján más boldogságának,
Melyet rogyni vígan lát,
Alkot márványpalotát.»

Szent Igazság és honodnak
Hol vagynak határai?
Szenvedsz, s vissza nem ragadnak
Hű szerelmed szárnyai?
«Jámbor, fenn hazám az égben,
Mondhatatlan messzeségben,
A csillagpályák között,
S már valóm felköltözött.

Ám tekintsd e hidegséget
Arcom holt vonásain,
És tapintsd e keménységet
Testem márvány tagjain :
S ím befátylozott szemével
Rosszra fordúlt mértékével,
S kinn e pompás kapunál —
Lelketlen kép, ami áll!»

Cseke, febr. 1824.

REMÉNY, EMLÉKEZET.

Éltünk rögzös határain
Két génus vezet,
S felleg borúlván útain,
Nyújt mindegyik kezét ;
De bár tekint biztatva rád,
Vigasztalást egyik sem ad :
Remény s emlékezet.

Emlékezet lebegtetí
Szárnyát a múlt felett,
S bús képzetekben rengetí
Borongó kebeled ;

Múlt kedv után titkon epeszt,
Múlt kín között ismét senyveszt,
S lelkedre hoz telet.

Kéklő lepelben messze jár
Előtted a Remény ;
Magához int, de meg nem vár
Tovább tovább lengvén.
S míg lepkeszárnyát kergeted,
Lezúg hijában életed,
S állasz pályád szélén.

Rosszat ne félj, s ne kívánj jót
Múlt és jövő közül ;
Öleld meg a Jelenvalót,
Mely játszik és örül ;
S bár ködbe néha burkozik,
De színe gyorsan változik,
Ajkán mosolygás ül.

Cseke, febr. 1824.

A NYUGTALAN.

Lobogtattam vitorlámat,
Szélnek engedém sajkámat,
Jobb szerencse kebelén
Nyúgalmat hogy leljek én.

Csolnakom vész dörgésében,
S gyöngye szellő lengzetében,
Sziklák közt, a zöld part megett
Majd súlyedt, majd lebegett.

S távol, tenger sík tükréből,
Messzeföld narancsberkéből
Nyúgalom nem szállt hozzám
S sorsom búsan átkozám.

Bódult! zenge az fennlakában,
 Amit kergetsz így hijában,
 — Nyisd fel tennen kebeled —
 Légy bölcs, s ottan felleled.

Cseke, febr. 1824.

BERKEMHEZ.

Szent berek, itt hol örök vizeid forrása kicsordúl
 S illatozó partján habja csörögve lezúg;
 S hol, puha fészke felett nyögvén philomela keservét,
 Bokraid árnya közül csattog az éjjeli dal:
 Fogd fel az elhagyatott szeretőt ki lehajlik öledbe
 S rejtsd fakadó könnyét néma homályod alá.

Cseke, febr. 1824.

ENDYMION.

Leszáll az estve, nyíl az égi pálya,
 Kél és megindul Lúna nyájason;
 Enyhül az éjnek tőle bús homálya,
 Melyen szelíden fénylő leplet von.
 Sejdítve nézi, titkosan vizsgálja
 Sziklája bércén őt Endymion:
 S csapongva gyúlnak gerjedelmi s vélek,
 Küzd ismeretlen harcban szív és lélek.

«Hová, hová te képzet csalfa kéje?
 Mi zúg fel itt a pásztor kebelén?
 Mi gond, mi álmok lengenek feléje?
 Mi bájvidékre s mért esdeklem én?
 Fel, fel hozzád forr, fénynek istennéje,
 E lángsohajtság, vívó remény:
 Szűk érzetemnek porlakom határa,
 Csillagkörödben ott áll tündérvára!

Dagadsz, dagadsz a szívben hév indulat,
 Kész lelkem, ah, de szárnya még sem kél!
 Küzd és borong, hullámszik s lánggra gyúlad,
 S porsátoromban fojtja rabkötél.
 Mért a halandón e komor borúlat?
 Lélek, rohanj: mint hab felett a szél!
 Vagy istenasszony, szánd meg ó nyögésem,
 S enyhítsd egedből kínos esdeklésem!

Önt könnyet aki küszködött hijába
 Szánást keresve bájló képeden.
 Ó kapj fel engem pályád távolába,
 Vagy szállj le hozzám lángösvényeden!
 Csak egy tekintést fátyolod titkába,
 Csak egy sohajtást égi kebleden:
 S lelkem, röptülve lényed ellenébe,
 Sugáraidnak olvadjon fényébe!»

Így, míg belől az érzetek vívának,
 Ajkán az ömlő hang így nyögdele;
 Az istenasszony érzé fátyolának
 Szélén mint leng a sóhajtás szele;
 Hallá nyögését olvadó hangjának
 S lágy érzelemre mozdult kebele;
 S fenn ætheréből a bérc pásztorára
 Enyhítve fordúlt arca szép sugára.

Ott áll, s andalg a csendes éj vezére
 A bús halandó bájvonásain,
 Nézhén mi díszben ül tekintetére
 Az istenülő lélek arcain.
 S ekkor nem ismert gond borúl mellére,
 Foly mondhatatlan érzet tagjain:
 S szebb lánggra gyúlad leple közt orcája
 S önként hanyatlik föld felé pályája.

Szállong alá: mint illatozva nyári
 Homályos estvén szellők lengenek
 S körüllebegve szétfolyó sugári
 Ezüst habokká tisztán ömlenek.

A pásztor árjong, s teste szűk határi
 A halhatatlan kénnyel küzdenek :
 S nem bírva szívén mennye boldogságát,
 Sülyed s homályban érzi társaságát.

Ah, kényözönben olvadó keblének
 Hullámi közt a lélek elmerül ;
 Forrón sohajtott órák röpdésének,
 De gondolat már benne nem derül!
 Ott fekszik ő fényében istenének,
 Ki lengve száll az elsülyedt körül!
 S szózatja zeng és vonja hív ölére
 S nem vét habot, hajh, megrekesztett vére!

«Fel pásztor, fel! szerelmed győze végre,
 S ím fátyolomnak nyíló titka vár ;
 Merész tüzedben gyúladál az égre,
 S fürtöd felett leng pályád lombja már.
 Ah, az lesujtva szállt a testiségre,
 S varázserővel bájláncokba zár :
 Fénnyel vakít s úgy önti el homályát,
 Bús éjbe rejtven a felvirradt pályát.

De, ah, ki fekvél istenné karjába,
 Ne lengedezne boldogság rád még?
 Élj e varázslét bájos alkonyába,
 Szunyadva benned minden testiség!
 S én átrengetlek szép álmok honába,
 S léssz szenderegven boldog mint az ég.»
 Mond és megenyhült fénnyel leplezé be,
 S szótt halhatatlan álmokat fölébe.

Ott fekszik ő borítva nyúgalmával
 S álmán az istenasszony képe reng ;
 Kél Lúna s felszáll nyájas orcájával,
 S lenézve rája titkosan mereng.
 S ha jön az éjfél csillagfátyolával,
 S csend ömlik el s csak philomela zeng :

Rezgő sugárit föld felé ereszti
S a szép szendergőt bennök megfereszti.

Cseke, április 1823. és febr. 1824.

VIGASZTALÁS.

Nyögsz, ah, ha nemzetek felett
A sors bút hozva száll,
S küzdő reményök cél helyett
Újabb veszélyt talál;
S ha a szabadságért folyt vér
Átok leend, s a pályabér
Vagy járom, vagy halál!

Mi haszna bú, mi haszna gond?
Törvényt ki szab s határt?
Szerencse köt, szrencse bont,
S vakon használ vagy árt.
Ki éjt s napot fáradva tölt,
Ki nyugszik s kart karba ölt,
Együtt lát hasznot s kárt.

Hát mért törődöl a világ
Sorsán, maroknyi por?
Szárad s kihajt a szőlőág,
Lesz ősszel újra bor.
S kedved ha most mámorba fúl,
Alvás után feljőzanúl,
S kerül megint a sor.

Kis csolnak, ah, csak életünk
A sors az óceán:
Most szép partokra köthetünk,
Majd hullám mérge hány.
De kedvezőn lengő szelet,
S dörgő vészt a csolnak felett
Túr a bölcs egyformán!

Cseke, márc. 1824.

ESTI DAL.

Kertemre szelíden
 Az estve leszáll;
 Lágy szél nyög epedve
 Virágainál,
 S míg szél nyög epedve
 Virágainál,
 Harmatja szememnek
 Azokra leszáll.

Búsan csörög a hab.
 A fülmile zeng,
 Fenn a szerelemnek
 Szép csillaga leng.
 Mit népsz mosolyogva
 Sugárid alól?
 Ah, lelkem öleld ki
 Borúlatiból!

Nem látod-e, lányka,
 Hűs árnyaimat?
 Jer, s tépd kebeledbe
 Virágaimat!
 S harmatja szememnek
 Ha rólok lehull,
 Lassan lepereregve
 Szivedre vonúl.

Titkom kebelemben
 Oly csendes, oly hív!
 Mért habzik alatta,
 Mit vérzik e szív?
 Árnyékba körüle'
 Hűs nyugalom ül,
 Lángérezete mégis
 Messzére hevül!

Lángod tele mellem
 Alatt viselem;
 Légy idvez örökre
 Arany Szerelem!
 Boldog ki merenghet
 Hullámid felett,
 S révpartod ölébe
 Visz hű kebelet!

Cseke, márc. 1824.

EMLÉK.

Ömledező csermely s te szelíd berek, árkai mellett
 És te kies hajlék a berek árnya között
 És te, ki ott lebegél hajadat koszorúzva virággal
 Itt eped a költő, barna leányka, feléd.

Egykoron ah dalain ha borongó kénybe merültél
 S májusi harmatként reszketé könnyed elő :
 Ajkaidon ó zengd ki nevét, ó zengd ki sohajtva,
 S hab, berek és hajlék zengeni fogja veled!

Cseke, május 1825.

ÁLDOZAT.

Áldozatom két istenség oltára felett áll :
 Könny neked, ó Szerelem, és neked, ó Haza, vér!

Cseke, május 1825.

HOLDHOZ.

Hold, szelíd hold, felhőd kárpitjában
 Sokszor könnyes szemmel néztelek,
 Képét láttam arcod sugarában,
 Sójajtási voltak a szelek.
 Karjaim kinyiltak, hő keblemre
 Hogy szorítsam a szép ideált,
 Ah de halhatatlan gyötrelmemre
 A hevülő megcsalatva állt!

Vágyaimtól gerjedő reményem
 Őt nyomozza most is szüntelen
 Ah de ködben elborúlt ösvényem
 Tévedeztet kínos éjjelen!
 Ismeretlen messze föld vidékin
 Kísér s hurcol titkos érzetem ;
 Rengetegben, sziklák omladékin
 S vad pusztákon árnyát kergetem.

Élsz e tündérberkek szent homályán?
 Óhajtasim ott is rengenek ;
 Túl az égen, túl a csillagpályán
 Gondolattal messze röppenek.

Képzetemben száll egy édes álom,
Lángvonással egy kép bennem ég,
Folyton érzem, és még sem találom,
Itt közel leng e bús messzeség.

Szív, örvényed zajgó hullámában
Árad és forr mély hevületed ;
Ah magaddal küzdesz-e hijában?
S tennen álmod képét kergeted?
Érzem innen kelni rejtekedből
E borút, mely titkosan hervaszt ;
Szív, derülj ki lassan fellegedből,
Vagy dobogva szaggasd széllyel azt!

Cseke, május 1825.

JENNYHEZ.

Jössz, leányka, lángszemekkel
S barnán kéklő hajfürtökkel
Mint árnyéklott viola.
Így száll égi kellemében,
Messze lengő fellegében
A Remény szép angyala.

Áradó mély fájdalomnak
Engem lankadási nyomnak,
Keblem, ajkam enyhet kér.
Ah, hasonlítsz Reménységet,
Tőled e kín mely így éget
Balzsamcseppet még sem nyér!

Álmosd, 1823. nov. és Cseke, 1825. május.

ECHO.

Sziklai lyány, hívlak! «Hívlak» felel ætheri hangod ;
Ím jövök, ah de lakod bús fala néma s üres!

Sziklai lyány hol vagy? remegő ajak ami reád vár
 S hű karok és szerelem mennyei lángja velök.
 Csalfa, te rejtve maradsz ; epedő rezgése szavadnak
 Hév vala, s kebled, mint szirti lakásod, hideg!

Cseke, május 1825.

DRÉGEL.

Fellegi bérceiden, ó Drégel vára kereslek,
 Merre valál? tornyod honnan emelte fejét?
 Szondi hol állt? repedő kebelén hol csorga le vére?
 Nyughelye hantjai közt hol nyög az estveli szél?
 Puszta vagy ó kiomlott vér szent helye! néma homály
 Vad bokor árnyaiban szirteid orma felett. [leng
 Ah de romod tetején az örök hír égi virága
 Csillagi fényében századok óta virúl.

Cseke, május 1825.

SZERELEMHEZ.

Kertje csendes alkonyában,
 Míg csapongva zúg a szél,
 A dalos bolyong magában,
 S keble búsabb lángra kél.
 Könny között tólul szemére
 A benn küzdő gyötrelem ;
 Önts, ah, balzsamot sebére,
 Boldogító Szerelem!

Minden lepke lél virágot :
 Harmatot minden virág ;
 Én tekintem a világot,
 Bús magány az s pusztaság,
 Istenné, kit hajnalában
 Hű karod vitt mint vezér,
 Most im égető napjában
 Híves árnyat tőled kér!

Vagy ha kedved szép egében
Több remény nem biztat már,
S csillagod rezgő fényében
Nincs egy enyhítő sugár!
Küldd el véglehelletemre
Még egyszer hív angyalod,
S tőle bérül húnyt szememre
Könnyáztatta fátyolod.

Cseke, május 1825.

ALKONYI DAL.

Nyögve kél az esti szellet
Balzsamillat szárnyain,
Csolnakom száll a part mellett
Csörgő víznek habjain.
Csillag s hold a víz tükreben,
Zöld erdő partja mentében,
Bokrain száz rózsza leng,
Philomela köztök zeng.

Csattogó bájhangozatja
Mint ezüsthab ömledez,
Lelkem minden gondolatja
Lágy érzésbe süllyedez.
Szívem habzik mint az ének,
S cseppje hő szemem könyének
Vizen, parton, erdőn túl
Ismeretlen tárgyért hull.

Ég, ó sátorod pompáján
Merre vonz a messzeség?
Leng egy csillag nyúgot táján,
Mely ott rózsaszínben ég.
Csillaga a szerelemnek!
Habja mért dagad keblemmnek?
Hozzád mért gyújt ily erő?
Idvesség tán tőled jó?

Cseke, május 1825.

RÉV ELŐTT.

Szív, életemnek vitorlája,
 Hajtó szellőm a Szerelem ;
 Lobog ha ez fuvalt reája,
 S sziklán, habon rohan velem.
 Felhők s vihar pályám röptében,
 S míg engem e veszély körében
 Ezer halál zúg itt körül,
 Sem ég, sem föld nem könyörül.

Nem messze zöld dombok virúlnak,
 Virágszagot lehell a part ;
 Ó ég, s ím a habok simúlnak,
 Lengő vitorlám arra tart!
 Te bájsziget hű Kalypsója,
 Im itt áll a vándor hajója
 Szélvész után a rév előtt :
 Szelíden ah fogadjad őt!
 Cseke, dec. 1825.

HOZZÁ.

Nyisd fel ó lángzó kebeled, dicső hölgy,
 Nyisd fel a küzdő szeretőre kebled,
 Fennröpültedből kegyesen mosolygván,
 Égi Szabadság!

Nékem is forrtak szemeimben égő
 Könnyek, éreztem haza szent szerelmét,
 Ints, zajos habként dagadozva várom
 Lengeni zászlód.

Járom a gyáván! ki remegve futja
 Fenn dicsőséged ragyogó világát,
 S megszokott rabság kezein tudatlan
 Csörgeti láncát.

Átok a gyáván! ki nevedre borzad,
 Mert gyakor szélvész kavarog föletted,
 Mert halálhörgés diadalmi pályád
 Mennyei bére.

Szállj ki felhőden, s noha szózatod mint
 Villogó szélvész dörög is körülém,
 S zöld borostyánod noha fürteid közt
 Vérbe füredt is :

Kellemed látom s dobog érte mellem,
 Csókodat várom szerelemben égve,
 Csókodat szomjún epedő ajakkal,
 Jer, ne tagadd meg!

Cseke, dec. 1825.

DERÜ.

Lomb, te csörögve lehullsz ; kertem rózsája, te her-
 Fáim alatt éjszak bús szele dülva süvölt. [vadsz ;
 Képzetem elfordúl, s a múlt örömébe merítvén,
 Barna leányka, feléd e kebel újra hevül.
 És fm rózsalepelt von el a phantásia rajtam
 S hesperi csillagként arcod alatta ragyog.
 És kivirúl a lomb, kertem rózsái feselnek
 S fáimat Elysion szelleme lengi körül.

Cseke, dec. 1825.

BALASSA.

Kétségtől rettegve, bánat közt nyugtalan
 Sírok, de könnyemet ontom haszontalan,
 Erdőn, bérceken, völgyön bújdoklom úntalan,
 Segédkart s hajlékot nem lél boldogtalan.

Szélvész mérge tépi lengő vitorládat,
 Bocsásd le, hű Remény, biztos áncoradat,

S habok közt nyugtatván roncsolt hajócskádat,
Fordítsd mosolygva rám még egyszer orcádat!
Cseke, dec. 1825.

HERVADSZ . . .

Hervadsz, hervadsz,
Szerelem rózsája,
Isten hozzád
Keblem hű lánykája!
Omlik a hab,
Omlik könnyhullásom;
Kél a szellő,
S költi sohajtásom.

Parton a hab,
Bút mos könnyhullásod,
Enyh a szellő,
S enyhül sohajtásod;
Hagyd hervadjon
Szerelem rózsája,
Nyíl hajnalkor
Remény violája.

Hervadsz, hervadsz
Szerelem rózsája!
Nem kell nékem
Remény violája;
Ujjaim csak
Nefelegtset szednek
Bús estvéjén
Bús emlékezetnek.

1825.

KÖLTŐ.

A költőnek lángkeblében
Kínos, édes érzelemmel
Mely derület s alkony vív!
Mondjátok meg ó mi az,
Ami búban és örömben,
Kedv s keserv pillanatában
Itt benn habzik, itt benn küzd,
S mély titoknak fátyolában
Mennyet s poklot rejtve sző?

Nékem is pirúlt az élet,
 Mint tavasznak hajnala,
 S milliomm szín pompájában
 Fenragyogva szállt felém.
 És feküdtem szép ölén.
 Szívtam kelyhe balzsamát,
 S mért, hogy a legédesebb csöpp
 Fájdalommal elvegyülve
 Forra végig ajkamon?

Röppenj, röppenj szűk Jelenlét!
 Keskeny nékem e határ;
 Múlt s Jövő tekintetemnek
 Messze, messze, messze int.
 Ismeretlen, szent haza!
 Hol vagy, ah. rendelve nékem
 Nyugtalan szív, merre vágysz?

1826.

VÁNDOR REMÉNY.

Vándor remény csapongva jár.
 Örökre hív, de búra vár;
 Távolról mint hajnal pirúl,
 Közel sötét éjként borúl.

Tenéked, ó bús Szerelem,
 E rózsabimbót szentelem;
 Nyájas, piros, s illatja szép,
 De hajh tövise szívet tép!

Föld e lakod, vagy fenn az ég?
 Ragyog felém örök hüsen,
 S virágra mint harmat ha hull,
 Enyhítsd e kint mely bennem dúl!

1826.

ÜLTEM ÉN . .

Ültem én a forrás mellett,
Téli szél fúvt, ég borúlt,
Egy madárhang sem nyögdellett,
Egy rózsácska sem virúlt ;
S e kebelnek mozdultára
Néztem kunyhóm ablakára.
Barna lány, te laktad azt,
S véled éltem víg tavaszt!

Ülök én a forrás mellett,
Lágy zephyr száll, ég derül,
Száz madár zeng, bájlehellet
Száz rózsának kelyhén gyül,
S e kebelnek mozdultára
Nézek kunyhóm ablakára,
Barna lány, elhagytad azt,
S engemet bús tél hervaszt!

1826.

HÉV NAPTÓL.

Hév naptól hervadtában
Kék viola
Lehajola,
S epedve zöld bokrában
Már halni kész vala.

Jön Hesper s alkonyából
Reá tekint,
S langy cseppet hint
Enyhítő balzsamából,
S él a virág megint.

Pályád töviskörében
Ó szerelem,

Lángkebelem
 Hervad sebes tüzében,
 S bánat s halál velem!

Ki lesz ki a szenvedőre
 Reá tekint,
 S langy cseppet hint
 Szívem kínzó sebére,
 Hogy éljek én megint?

1826.

VÁGY.

Volnék csak kis madár,
 Röpülnék szárnyakon,
 El. szép hazám felé,
 Hű szívem merre von ;
 Túl erdőn, túl hegyen,
 Merről a nap felkél,
 Viruló part felett
 Lyánykám hol búban él

Lassan szállonganék
 Mint esti fúvalom,
 Forró szerelmeket
 Csattogna bús dalom ;
 S elszenderíteném
 A lyányt zengésivel,
 Hogy édes álmain
 Képem viradna fel.

Látnám, mint gyúl felém
 Hullámzó kebele,
 Hév ajkán, hallanám,
 Nevem mint zengi le ;
 S az álomkép után
 Felnyitván karjait,
 Örömcsepp fénylené
 Végig lángarcait.

Mint lepke harmatot
 A rózsza bájölén :
 Ó reszkető könnycsepp
 Felszívlak téged én!
 S erőd balzsam gyanánt
 Átfolyva mellemet,
 Megenyhül majd sebem,
 Mely most kínnal temet.

Pest, nov. 1. 1826.

PIPA DAL.

Kürtét vadász zendíté meg,
 Fellázad minden út ;
 Reng bérc és völgy és rengeteg,
 Az őz riadva fut.
 Én védtelent nem üldöznék :
 Szelíd vagyok, s ha számban ég
 Kék füsttel a pipa,
 Tőlem, kis őz, pihensz mindég,
 Ernyőd sátoriba.

Mért lángol a búsúlt vitéz?
 Harcot nem szeretek.
 Ott vér miatt pirúl a kéz,
 Dúlván mint fergeteg.
 Düh gyúljon ádáz lelkeken ;
 De nékem égjen csöndesen
 Kék füsttel a pipa ;
 Mást hordhat véres telkeken
 Tajtékzó paripa.

Viraszt a bölcs, gondol sokat
 S itt, s ott, s mindenfelé,
 Eget-földet míg hányogat,
 Csak a hibát lelé.
 Jámbor, miért epedsz mindég?
 Jőj, gyújts reá ; ha vígan ég,

Kék füsttel a pipa,
Derül előtted föld és ég,
S nem lesz sehol hiba.

S te kit gyötör vad szerelem,
Szenvedsz igád alatt,
S gyötrelmeden kél gyötrelem,
Forrván baloldalad :
Vidúl! örök hú nem tenyész ;
Im így tanít, s enyhíteni kész
Kék füsttel a pipa :
Kín s kény, miként füst kél s enyész,
Más lép nyomaiba.

Sóvárg, eped, száguld, csapong
Az ember untalan,
Bár kedv és szándék, tett és gond
Lesülyed nyomtalan.
Sok jót, dicsőt föld gyomra zár ;
Leomla sok királyi vár,
S kék füsttel a pipa
Bolyongó vándor ajkán már
Ott ég romjaiba'.

Pest, nov. 1826.

VÁNDOR.

Reng a hullám, röpül a sajka,
Messzebb, messzebb vonúl a part,
Még csóktól ég a vándor ajka,
Még visszanyújt remegő kart.
Keblét a búcsú gondolatja
Mély olvadásban haboztatja,
Utána int száz szem, száz kéz,
De ő csak egy pár könnyet néz.

S ím kéklik a part zöld pázsitja,
Homályba tűn a messzeség,

Az egy pár könnyet elborítja,
 Nem látszik már s ott reszket még.
 A vándor áll, némán nyögdell ő,
 S utána hord a parti szellő
 Száz köszöntést bús zúgással,
 De ő csak egy sohajtást hall.

A sajka száll, a sajka hajtat,
 Alatta víz, felül az ég;
 Lassan lezeng a végsohajtát,
 Nem hallik már, s ott lángol még
 A vándor enyhet kér mellére,
 Száz csillag néz vérző sebére,
 De ő csak egy felé tekint,
 Mely nyúgotról szerelmet int

Pest, nov. 1826.

HONVÁGY ÉS SZERELEM.

Zöld partján éltem a Tiszának,
 Hü keblen, hü fedél alatt,
 Szelíd napok tisztán folyának,
 Kertem hozott virágokat;
 Körültem lelkesült az élet,
 Bánat s öröm lágy énekké lett,
 Mégis, ki fejt meg miért,
 Óhajtásom más sorsot kért.

Elhagytam partját a Tiszának,
 De visszavágyott kebelem,
 Bennem borongva hajnallának
 Vérző honvágy s bús szerelem;
 Szemem minden felhőt kísére,
 Irígy valék minden szellőre,
 Mely rózsás illattal tele
 Pályát kelet felé lele.

Sohajtozám : derűlj ki bennem
 Kínos homály, enyhűlj te szív,
 Ott sem hagyott lángod pihennem,
 Van itt is, ami kedvre hív :
 De képzetim folyton vezettek,
 Lengvén a honcsillag felettek,
 A távolig s a múlt felé
 Búmat minden nap érlelé.

Eget s földet kérék, miattam
 Nem indúlt meg sem föld sem ég,
 S ím bánatomban elhervadtam,
 Majd hant alá borít a vég.
 S dombján a csendes énekesnek
 Keletről lágy szellők röpesnek,
 De azt meg nem tudhatja más,
 Zúg-e köztök egy sóhajtás?

Pest, nov. 1826.

EPIGRAMMÁK.

IFJ. B. VÉCSEY MIKLÓS SZATMÁRMEGYE FŐISPÁNI
 HELYTARTÓJÁNAK BEIGTATÁSÁRA.

Cseke, március 5. 1829.

Nyugszik az ősz bajnok, de nyomán Hős gyermeke fel-
 S lelke hevültében, bátran előre tekint. [kél
 Indulj! im ragyogó pályád messzére ki-nyílik,
 Hol deli fénynyel Atyád csillaga lángol elől.
 Díszes az út, de nehéz ; kötelesség terhei várnak ;
 Hon s Fejedel'm tőled kérnek erőhez erőt.
 Híve Királyodnak ha maradsz majd, s híve Hazádnak,
 Vécsey, szent vérnek szent folyadéka maradsz.

*

Aki minap ragyogott az egész országnak előtté
 S bajnoki lelkével védte megyénknek ügyét,

Szép haza vedd azt most vigan fejedelmi kezekből
S új életre hevűlj, lángkebelére ha dőlsz.

*

Vécsey száll s más Vécsey kél ; két nap ragyog ; egyik
Estvebeli bibor alatt, reggeli fényben ez itt.

*

Ősz Atya homlokodon zöldell a pálma, pihenj el ;
Ifjú pálmádért pályafutásnak eredj,

*

Vécsey, Szatmárnak valamerre határai nyúlnak
Kedves név, örvend Néked öreg s fiatal.
Vécsey hív Atya volt, az idősb, mig üle közöttünk :
Ime jön a fiatalb s Vécsey hív Atya lesz.

*

Van koszorú, de becsesb a szív hálája Nemesnek ;
S gyöngyöket a dagadó könny folyamátja halad.
Vécsey, Szatmárnak, Nemes Ősz, hálája feléd száll,
Vécsey Szatmárból könnypatak áldja Neved ;
Visszatekints pályádra, s Fiad gyúladjon utánad,
S könnyeket és hálát majd fog aratni Veled.

ZRINYI DALA.

Hol van a hon, melynek Árpád vére
Győzelemben csorga szent földére,
Mely nevével hev szerelmet gyújt :
S messze képét bujdosó magzatja,
Még Kalypso keblén is siratja,
S kart feléje búsan vágyva nyujt?

Itt van a hon, ah nem mint a régi.
Pusztaságban nyúlnak el vidéki,

Többé nem győzelmek honja már ;
 Elhamvadt a magzat hő szerelme,
 Nincs magasra vívó szenvedelme,
 Jégkebelben fásult szívet zár.

Hol van a bérc, és a vár fölette,
 Szondi melynek sáncait védlette,
 Tékozolva híven életét ;
 Honnan a hír felszáll, s arcultatja
 Lángsugárit távol ragyogtatja,
 S fényt a késő századokra vét?

Itt van a bérc, s omladék fölette,
 Mely a hőst és hírét eltemette,
 Bús feledség hamván, s néma hant ;
 Völgyben ül a gyáva kor, s határa
 Szűk köréből őse saslakára
 Szédeleg, ha néha felpillant.

És hol a nép, mely pályát izzadni,
 S izzadás közt hősi bért aratni
 Ősz atyáknak nyomdokin tanult ;
 S szenvedett bár, s bajról bajra hága,
 Hervadatlan volt szép ifjúsága,
 A jelenben múlt s jövő virúlt?

Vándor állj meg! korcs volt anyja vére,
 Más faj állott a kihúnyt helyére,
 Gyöngé fővel, romlott, szívtelen ;
 A dicső nép, mely tanúlt izzadni,
 S izzadás közt hősi bért aratni,
 Névben él csak, többé nincs jelen.

Szobránc, július 1830.

SZONDI.

Töredék.

Messzehatárokról mint vágyva jön a daru vissza,
 Enyhe napok nyíló melegét ha megérzi tavaszkor
 S fellegiben fennúszva halad, míg úta betelvén,
 Ismert pázsitain síkföldi mezőkre leröppen :
 Úgy jövök én tefeléd, kebelem szent honja, viszontag,
 Isteni szép költés! Haragos vihar éje rohant el
 Életemen, lángérmek fagytak meg alatta,
 A ragyogó képzet csillagkoszorúja lehullott
 S rémeitől szívem fenekén némúla meg a dal.
 Most, mint alkonyi fény zivatarnak utána, szelidült
 Búval emelkedik a költő, nem gyermeki kény közt
 S ábránd ifjúként aranyálmok ölébe merengvén :
 Nyugalom-ülte sötét arccal szedi húrjait össze
 Fenntüzből, mit erő lobogat, mit fájdalom érlelt.
 Bajnokot énekel ő, ki hazánkért onta nemes vért,
 Szondi dicső végét romján a drégeli várnak . . .

Cseke, dec. 31. 1830.

KÖLCSEY.

Töredék.

Büszke magyar vagyok én, keleten nőtt törzsöke
 Nyúgoti ég forró kebelem nem tette hideggé. [fámnak
 Szép s nagy az, aini hevít : szerelemmel tölti be lelkem
 Honni szokás és föld, örököm kard s ősi dicsőség.
 Nyúgoszik az zöld lombjai közt a neinzeti béknek,
 Ez ragyog újra midőn tele fénye dalomnak előnti
 S színe varázs sугáraiban szállítja fel ismét
 Őseim árnyaikat, kik az őszkor napjait élték,
 Kölcsey nemzetség, Ete hű maradéka, kit egykor
 Don hullámi körül, a hét magyar egyike, hős Ond
 Lángölelés zálogja gyanánt neje karjairól vőn.
 Vígan laktanak ők rohanó Tisza partjai mellett

S hol vadon árnyak alatt barnán viszi habjait a Túr,
 Mígnem az elkomorúlt sorsnak nyila dúlva lecsattant
 S könnypatak áradozott a bánat-ölelte teremben
 S áldozatát vérben fogadá vala boltja sötétén,
 Elsiratott hamvakközt, a cégényi monostor . . .

Cseke, január 7. 1831.

KÖNNYCSEPP.

Csöndes ifjú járdal andalogva,
 Andalogva szent berek homályán,
 Száll feléje nyögdelő Szelecske,
 S bibor ajkán végig elsuhanva
 Tiszta csöppet harmatoz le hűsen.

«Honnan, honnan nyögdelő Szelecske?
 Nem derül most hajnal rózsaszínben,
 Esti fény sem biboroz tetőket,
 Lángfolyamban úszik a nap ott fenn,
 Dél hevétől rekken a meleg táj;
 S szárnyad ime tiszta csöpp ezüstjét
 Harmatozva lebben el körüllem!»

És felelt a nyögdelő Szelecske:
 «Mentem én keresni dél hevében
 Rózsabokrot balzsamernyejével
 És alatta leltem gyöngé lyánykát,
 Gyöngé lyánykát ülni könnyel áztan,
 Szánakozva röpdezék feléje,
 S megfűredtem könnye tengerében.»

Szóla s ment a nyögdelő Szelecske;
 És az ifjú szíve kezd dobogni,
 S biborajkán a csöpp égni kezdett,
 Égni kezdett, bár leszáll a hűsen.

Cseke, január 17. 1831.

BÚSAN CSÖRÖG . . .

Busan csörög a lomb,
 Mert fú szél;
 Sűrűn dobog e szív,
 Mert búm kél.
 Kárpát kebeléből
 A szél fú;
 Tőled, szerelem jön ez éjjeli bú.

Lyány sziklakemény, lyány
 Csillagszép,
 Nem látod-e kínom,
 Mely dúl s tép?
 Nem szánod-e kínom,
 Mely tép s dúl,
 S felforrva szememben ez arcra lehull?

Hajh rózsá, piroslik
 Lángorcád,
 Jer, könnye szememnek
 Forrjon rád!
 Hervadva hevétől,
 Mely átfut,
 Majd adsz temetőmre halottkoszorút!

1831.

HUSZT.

Bús düledékeiden, Husztnak romvára, megállék!
 Csend vala, felleg alól szállt fel az éjjeli hold.
 Szél kele most, mint sír szele kél; s a csarnok elontott
 Oszlopi közt lebegő rémalak inte felém.
 És mond: Honfi! mit ér epedő kebel e romok ormán?
 Régi kor árnya felé visszamerengni mit ér?
 Messze jövőddel komolyan vess össze jelenkort:
 Hass, alkoss, gyarapíts: s a haza fényre derül!

Cseke, decemb. 29. 1831.

MÁRIA TERÉZIA.

Sír vala, gyöngé fiát dobogó kebelére szorítván
 S álla borúlt napként Mária népe között.
 Sírjon-e, mond a büszke magyar, fejedelme magyarnak?
 Sírjon-e kit nagy nép szent koronája födez?
 S lángjai közt nem kérd ő múltkori sérvet, ölő kint :
 Halni rohan, küzd, győz ; s Mária védve vagyon.

Cseke, dec. 30. 1831.

TÁVOZÁS.

Lengve sötét part árnyai közt a csolnak amott száll ;
 Nyúgoti fenyvek alól szél s hab utána rohan.
 És a lyányka halad, s vég búcsút intve kezével
 Alkonyi csillagként messze homályba letűn.
 Szálljatok ah kegyvel, habok istennéi, körülé,
 S hozzátok szeliden hű kebelemre megint!

Cseke, dec. 30. 1831.

MUNKÁCS.

Hol fejedelmi terem fogadott fejedelmi lakókat
 S küzde nemes harcot Zrínyi leánya soká ;
 Bércedet ó Munkács, keserű gond üli, lebegvén
 Rémalakok szomorún a fogoly álma fölett.
 Büszke tekintettel mit nézsz a síkra le, bús lak?
 Jön az utas, lát, s fut messzekerülve tovább.

Cseke, dec. 30. 1831.

VÉSZ.

Bús vihar kél, duzzad a hab,
 Vízközépen csolnakom :

Isten hozzád, messze kék part!
 Isten hozzád, hű lakom!
 És te lyányka légy szerencsés,
 Kit más boldog karja bír!
 Szikla s örvény én körülöm,
 S hullám közt vár pusztá sír.

Bús vihar kél, harsog a hab,
 De szívemben néma csend;
 Melyen vad ború sötétlik,
 Melyre fény már nem dereng.
 Itt tekintek a vizekbe
 Mélyen, tompán, hidegen;
 Kín és kény és föld és élet
 Oly üres, oly idegen!

Szikla rendít, nyíl az örvény,
 Szállj fenékre csolnakom!
 Fenn zajong bús tenger árja,
 Lenn ezüsthab hű lakom.
 Majd a vándor vész között jár,
 Kormányán kétségben ül,
 Nem sejdítve, hogy hajója
 Enyhe sír fölett röpül.

Cseke, január 26. 1832.

KAZINCZY.

Sírba Kazinczy leszállt; s későn fakad érte hevítven

A remegő könnycsepp harmatozó szemeket.

És fölkél hideg álom alól bús árnya sötéten

S rémletes arcával dombja fölébe leül.

«Nemzetemért e szív tettel bizonyíta szerelmet»:

Szól keserűn s a díj könny leszén érte csupán?

Pest, szept. 8. 1832.

ÁTOK.

A dalköltőn fekszik átok,
Szívén, lelkén vad ború,
Szép leányim, őt hagyjátok,
Ég, föld néki szomorú;
Égben honát elvesztette,
Földön nem lel mást helyette,
Fürtein kín a koszorú.

Mennyet ígér lángszerelme,
Hajh de búsát, mely ont vészt :
Édes hangba foly gyötrelme,
Mégis lelket tép, emészt.
Álmodt üz s mert nem találja,
A valót s jelent utálja,
Kényben nem vesz s nem hagy részt.

Hajnalán rózsás tavasznak
Télvihart epedve zeng,
S majd ha lomb s virág elaszna,
Zöld ernyők után eseng.
Hölgy miatt küzd, nyerve díja,
S íme most száz kétség víja,
Sóhajtása messze leng.

Vészes égnek néz alatta :
Hű fedélhez merre jut?
S hű fedél ha befogadta,
Számüzöttként vissza fut.
Fényben nyíl előtte pálya,
S hátra készíti zord homálya,
Hol vadonba tér az út.

A dalköltőn fekszik átok,
Kedv s remény hijában int :
Szép leányim őt hagyjátok,
Elhagy ő is bűt és kint,

Majd ha dombja zöld hantjára
 Milliom csillag sugára
 Csendes éjben letekint.

Szept. 29. 1832.

INTÉS.

Zeng hazát és zeng szerelmet,
 Magyar hű nép, a lant ;
 Ó ne bánd, ha lágy hangjától
 Szíved meg-megdobbant!
 És ne bánd, ha lágy hangjától
 Szívedre bánat gyúl ;
 Mélyen az tekint magába,
 Ki bús érzésben ül.

Jer, borúlj el csendes órán,
 Múltról jövőig hass ;
 Vágyva pillants föl magasra :
 Mint naphoz küzdő sas.
 Vágyva pillants föl, magasra,
 Ím itt, ami fenntart :
 Könny a szemben, láng a mellben,
 S a kézben ősi kard!

Cseke, szept. 29. 1832.

TISZTUJÍTÁS.

«Mért sereglesz hű nemesség?
 Mért e víg indulat?
 Ünnepe ez tán, melyre kebled
 Édes lángra gyúlad?»
 Vándor, a volt tiszt karnak
 Virad búcsunapja,
 És kormányát a szabad nép
 Még ma másnak adja.

«Bár ne szálljon, hű nemesség,
 Bánat a cserére!
 S győzelemben kit vezetsz föl
 Honod őrhelyére?»
 «Azt, ki lángszerelmet ígér
 Népnak és hazának;
 Azt, ki ránk mosolyg szelíden,
 S nyér szívet magának.»

«És te nem félsz, hű nemesség,
 Hogy kerülsz igába,
 S a szelídek még nyakadra
 Hág fel büszke lába?»
 «Vándor, értünk hajh ne búsulj,
 Kurta szám a három,
 S három év ha lassan elfoly,
 Törve minden járom!»

Nagy-Károly, okt. 15. 1832.

EMLEKLAPRA.

Négy szócskát üzenek, vésd jól kebeledbe, s fiadnak
 Hagyd örökül ha kihúnysz: *A haza minden előtt.*

Pozsony, június 14. 1833.

HŐS.

«Védeni menj el engem és hazád!»
 Hősnek a hölgy mond és kardot ad;
 «Győzve térj meg»,
 Búcsut így sohajta
 S véled e kard
 S ellen vére rajta!

Hős elindul, lángban kebele
 S fölpirúl rá bús harc reggele,
 Vág, de sebjen

Omlik drága vére,
Győz, de halva
Hull vert ellenére.

Mécsvilágnál gyöngé hölgy mit vár?
Nap megy és jön, ő nem vissza már!
Karddal együtt,
Melyet fog kezébe,
Csöndes estvén
Néma sír földé be.

Hős, aludjál! dombod hantja zöld,
Könnyel ázva nyugtat honni föld;
Érted áldást
Hű kebel sohajta;
Véled e kard,
S ellen vére rajta.

Cseke, okt. 7. 1833.

VERSENYEMLÉKEK.

I.

Bátorság ad erőt, pályán a gyáva hanyatlik;
Bátran lépj, hogy utóbb rény koszorúzza fejed.

II.

Szállj versenyre, magyar; s fog kelni körüléd az élet.

III.

Messze tekints. A pálya kicsiny; túl rajta nagyobb vár.

IV.

Minden pálya dicső, ha belőle hazádra derül fény.

V.

Küzdeni s győzni tanulj. Kell küzdeni s győzni hazáért.

VI.

Önérzés! te vagy a diadalmas bére, nem a díj.

VII.

Nemzeti fény a cél. Hogy elérd, forrj egybe, magyar nép.

1833.

FELIRÁS KENDE ZSIGMOND HÁZÁRA.

Alkotta munkás kéz engem ; s a szőke Szamosnak
Partjain a költő lát vala s zenge felém :
Ház, öröklj ; s vidám békével tartsad öledben
Gazdád s gyermekeit s hív unokái sorát !

1833.

EMLÉKSOROK KLOBUSICZKY MATILDHOZ.

Vedd, lyányka, búcsúm, vedd áldásomat ;
S tartsd meg szivedbe hiv emlékezettel
A bús daloknak csendes éneklőjét,
Ki végszavában int : szép s jó iránt
Lángzó szerelmet hordjon kebeled ;
S őrizd örökre lelked tisztaságát.
Ki rényt követvén járja mért körét,
Az boldogít mást s lesz boldog maga.

1834. május 12.

ÉJI TEMETÉS.

Vész ébred, üvölt az éjjeli szél,
Házból az anyácska remegve kikél
S karján csecsemővel ide s tova jár.
Kébled csupa fagy ;

Oly néma, sötét vagy!
Szép gyermekem alszol-e már?»

És alszik örökre, szíve körül
Vérhabja sebének halálosan ül;
Sírt váj az anyácska, de melle szorong.
«Kész néked az ágy;
Ott fájdalom elhagy,
Hol végtelen álma borong.»

Zöld lombok alatta, fenn puha hant;
Zúg a temetésre halotti harang,
Vad dörgeteg hangja borúlat egén,
S villám tüze gyúl
Bús fáklyavilágúl:
Irtózatos ünnepi fény.

Már éji siralma kelni nem int;
Menj, térj anya vissza, pihenj le megint
S borzadva ha érzed az éj közepét,
Dúlt álmok után,
Kísérteti órán
Száll gyermeked árnya feléd.
Április elején, 1836.

PAULINA EMLÉKKÖNYVÉBE.

Aeoli hárfa gyanánt zeng a költő dala hozzád
Messzelakásából, vad vizek árja közül.
Ő maga gyötrődik, mert bal sors átka hazáján
Dúlva csapong, bal sors átka baráti felett.
Lyányka! ne értsd e kint, mely keblemen égve terül el,
Néked öröm kell még, szép jelen, égi remény.
Majd ha borúl eged is, s epedő búd könnyre fakasztgat.
Emlékezve reám, veszteni s túrni tanulj!

1837.

ZRÍNYI MÁSODIK ÉNEKE.

Te lásd meg, ó sors, szenvedő hazámat,
 Vérkönnyel ázva nyög feléd!
 Mert kánya, kígyó, féreg egyre támad
 És marja, rágja kebelét.
 A méreg ég és ömlik mély sebére
 S ő védtelen küzd egyedül,
 Hatalmas, ó légy gyámja, légy vezére,
 Vagy itt az óra s vég veszélybe dül.

Áldást adék, sok magzatot honodnak,
 Mellén kiket táplál vala ;
 S másokra vársz, hogy érte vívni fognak?
 Ön népe nem lesz védfala?
 Szív, lélek el van vesztegetve rátok ;
 Szent harcra nyitva várt az út
 S ti védfalat körül nem vonátok ;
 Ó gyáva fajt szült s érte sírba jut.

De szánjad, ó sors, szenvedő hazámat!
 Te rendelél áldást neki :
 S a vad csoport, mely rá dühödve támad,
 Kiket nevelt ön gyermeki.
 Taposd el a fajt, rút szennyét nememnek ;
 S míg hamvokon majd átok ül,
 Ah tartsd meg őt, a hűv anyát, teremnek
 Tán jobb fiak, s védvén állják körül.

Törvényem él. Hazád őrcsillagzatja
 Szülötti bűnein leszáll ;
 Szelíd sugárit többé nem nyugtatja
 Az ősz apák sírhalminál.
 És más hon áll a négy folyam partjára,
 Más szózat és más keblű nép ;
 S szebb arcot ölt e föld kies határa,
 Hogy kedvre gyúl, ki bájkörébe lép.

SZÉP ERDÉLY.

Szép Erdély barna fürtű
Leánya, hű anyám,
Tekints az égi lakból
Még egyszer vissza rám.

Im elhagyott hazádon
Pusztulat átka leng ;
Erdély ledőlt s fölötte
Fiad keserve zeng.

1838.

PRÓZAI MUNKÁK

BERZSENYI DÁNIEL VERSEI.

A poéta és versificator úgy különböznek egymástól, mint Archimedes és az ács : amaz, ki a machinát kigondolta, ez, ki azt útmutatás szerint kifaragta. A poéta vagy cselekedetet vagy érzést zeng, s ezáltal vagy oly érzelmeket fejt ki sziveinkből, melyeken ő maga felül emelte magát, hogy magasabb nézőpontjából annál bizonyosabban munkálkodhassék, mint Homér és Goethe; vagy oly érzetekre ragad el, melyek önkeblében zajognak, mint Euripides és Schiller. Így vagy amúgy, soha sem mond egyebet, mint ami az emberben és ember körül van, de nála a közönséges tárgy bizonyos idealitást nyer, miként Fűgének ecsete alatt a mindennapi ember portréja, azaz, hogy ő mindent bizonyos varázslat által megszébbít, s íme a titok, íme a kánon, melyet még Aristoteles felállított : *εις το χρεϊστον* !

Ha ezen principiummal gyűjtjük meg a kritika fáklyáját, s akarjuk a magyar költés történetét felvilágosítani ; úgy találjuk, hogy nekünk versificátoraink ugyan nagy számban, de poétáink felette kicsinyben voltak és vagynak. Mindazon író és nem író nemzetek közt, kik Európában a Névától fogva a Tájóig lakoznak, nincsen talán egy is, melynél a költésnek való szelleme oly későn gerjedt volna fel, mint a magyaroknál, s melynél az felgerjedése után is annyira nem ott-honinak, annyira idegennek látszanék. Az *Emléke-zünk régiekről* írójától fogva Tinódiig, s ettől Gyöngyösi Istvánig, nincs egyetlenegy verselő is, ki esztétikai tekintetben figyelmet érdemelne, csak Zrínyi Miklós ; s íme ez az egyetlenegy is az itáliai poézis tüzenél gyűjtá meg lámpását, mert a *Sirenának* minden fordulatai-

ban, sőt szinte minden soraiban, nem leljük-e a *Megszabadult Jeruzsalemnek* nyomait?

Balassának (mert az akkori verselők közt több nem is érdemel figyelmet) számos művei közt csak azon egynek lehet poétai érdemet tulajdonítani, melyet in laudem confiniorum írt (*Vitézek mi lehet* stb.). Kedvezőbben Gyöngyösi Istvánról sem ítélnünk, kit a mi atyáink egy egész századon keresztül

— nimium patienter —

bámúlni meg nem szűntek. Mert ha sok ezer verssorai-
ban némely poétai kitételek is találkoznak, például :

Mint ködben merült hold éjjeli homályban,
Bánkodik asszonya a gyászos cellában,
Mely a boldog idő kedvesen folytában
Oly volt, mint a víg nap viradó korában.

azzal nem bizonyíthatunk egyebet, hanem hogy ő azon megjegyzés alá tartozik, melyet a kritikai vaspálcának egyik legigazságosb hordozója így teszen ki :

Sic mihi qui multum cessat, fit Chærilus ille,
Quem bis terve bonum cum risu miror.

S mindez az, amit a magyar poézisnek akkori epochájáról esztétikai tekintetben mondhatunk.

Zrínyi amint felülmúlta Gyöngyösit mint poéta, úgy maradt viszont ennek alatta mint verselő, s ez az oka, hogy elfeledtetvén, nem ébreszthette fel más magyarban azt a szellemet, melyet ő olasz példányaitól kölcsönözött. Azok, kik a későbbi korban a francia költőktől igyekeztek lángot kapni (Bessenyei, Barcsai stb.), saját példájokkal bizonyították meg azon régi tapasztalást : ahol valami nincs, onnan azt a valamit venni nem is lehet ; s e szerint a mi hallhatatlan Rádayknak jutott az a sors, hogy idegen kalaúzatok találván, útmutatások szerint a mindaddig egyetlen magyar poétát (Zrínyit) megismérhesse, s a nemzetnek néhány individuumaitan lángot gerjeszthessen, s nekik a módot, mint kelljen azon lángot táplálni,

megtaníthassa ; s a magyar költés, ha a régibb Zrínyi-től elvonjuk elménket, csak itt kezdődik. S ezen kezdet az, melynek kevésszámú rezultátumai közé, némely mások mellett, a mi három kedvelteink : Dayka, Himfy és Berzsenyi tartoznak.

Berzsenyi a maga poétai karakterét a következő négy sorban raphaeli lélekkel nyomta ki :

Emmi! nékem sem fedi szívemet jég.
Láng az éneklő, heve forr dalában ;
Ömledő bőség, magasabb csapongás
Önti ki lelkét.

S ez az, ami őtet mind az általa annyira tiszteltett Horácztól, mind a nemzet másik ódaköltőjétől, Virágtól, megválasztja. Ő soha sem a tárgytól veszen lelkesedést, hanem önmagától, önmagától ömlik ki minden szó, minden gondolat. Az ő legjobb darabjai közt nincsen egy is, mely reflexiónak következése volna, minden csupa érzés, minden csupa fantázia, ifjúi erő, ifjúi lángolás, mi őtet a nyugodtabb rémai lelkű Virágtól s a hévvel epedő olasz Daykától megkülönbözteti ; de még Himfytől is, mert ennek lángja szilaj, csapongó, elborító, s fantáziája óriási s elkapó : Berzsenyi ellenben legsebesb lángjai közt is szelíd, az ő fiatal, vidám lelke a görögök felé röpdös vissza, fantáziája ideális képekkel foglalatossá válik, annál fogva stílusa virágos, kifejezései exaltáltak, például az ilyenekben :

Álmaim tündér ligetit te hímzed
Bájos ecsettel.

Ismét :

A szökő Hórák mosolyogva lengnek
Büszke hullámin magas énekednek.

Ismét :

Égi csendesség fedező homálya
Leng reád, ó szent Egyedülvalóság(!)
Szívemet békés kebeledbe inti
Mágusi vessződ.

Ismét :

Hímezze bár útam thessali virúlmány,
Koszorúzza fejem legdicsőbb ragyogvány
A szerencse karjain.

Azon művek, melyek szerint Berzsenyinek poéta karaktere rajzoltatott, a Matthisson és Horácz egyesült stúdiumának szerencsés resultátumaik. Kit nem ragad el az a kellem és fenség, az a báj és erő, mi a *Melisszához* íratott ódában (I. k. 12. l.), a *Kozelítő télben* (14. l.), a *Nagy Pálhoz* (II. k. 62. l.), a *Magyarokhoz* (84. l.) s *Prónayhoz* (97. l.) szólóban, s hogy minden más elhallgattassék, az *Életphilosophiában* (III. k. 164. l.) uralkodik? Az a költő, ki ily ódákat zengett, kevésysége lehet a nemzetnek,

S nem lesz idő, mely őt elhalni hagyja.

Gyakorlanunk kell, így tanít Goethe, fejünket, szemünket és kezünket. Ez a tanítás festőnek, orátornak s poétának egyformán s elmulthatatlanul szükséges. Idők kívántatnak, míg a művész a maga mesterségének sanctuáriumába léphet, annak titkai-val megismerkedhetik, s nemcsak a nem szépet, és nem jót elkerülheti, de a nem helyén álló szépet és jót is kiismeri s feláldozni megtanulja ; s megtanulja, hogy az önszeretet saját hibáink iránt nem vakságot s kedvezést, de szemességet s kérlelhetetlenséget parancsol. Az is igaz, hogy a regula még inkább tartozik a geniere, mint más akárcire : mivel a jó és rossz igen gyakran ugyanazon forrásból erednek. A könnyűség hamar szül gondatlanságot, a nagy erő durvaságot, a fenség dagályt. Innen van, hogy a poétai kitételekben gazdag Berzsenyi gyakran dagályos, feleslegvaló s értelemről üres expressiókra téved el. Az oly mondásokat, mint : dithyrambok lángköre, a ragyogó dagályt tarka pórázon nyögni, tündér-ambróziát hinteni, hamvvedrek mohait biborral festeni, pólya örömébe mártani, gőztorkolatok alpesi, gígászi örök vár chaosa, ének nektáros érzése, libáni Tempe, alak szonett, s más számtalanokat, oly ki-

növésekhez lehet hasonlítani, miket az előfán a nedv bősége okoz, de a gondos kertész kímélés nélkül lehányi szokott. Ha eszünkbe jut, mit mondott Becker Matthissonnak ama helyéről: Süsse Liebe deine Rosenauen stb.; ha eszünkbe jut Cicerónak mondanása: semmi sincs oly nevetséges, mint az értelem s tanuság nélkül való beszéd: nem fogjuk rossz néven venni Rec-nek azon kinyilatkoztatását, hogy a felebb kitétetett s azokhoz hasonló hibákat publikum elébe nem kellett volna, kivált egy második kiadásban nem kellett volna bocsátani. S ezen kinyilatkoztatás alá tartoznak a helyenként becsúszott provinciálizmusok is: méhe, pirholagos, csatináz, döngécsel, stb. Érteni kell a poétának, hogy vagynak szavak és szólások, melyekkel, kivált a poézis fentebb nemeiben élnie nem lehet. A németek jól tudják, mint kelljen a dialektusokat s provinciálizmusokat a nyelvbővítésre használni. De ki jusson közülök azon gondolatra, hogy ódáit a Voss idylljeiből vagy az alemanni versekből tanult szavakkal tömjé meg? A maga iránt kérlelhetetlen művész és kedvező kritikus, a magának kedvező művész és kérlelhetetlen kritikus elválhatatlan társai egymásnak. Ha Berzsenyi kitépett volna minden gyomot, amit az igazságos kritika méltán gyomnak talál: úgy ezen recensió csak egy dicséretömlendezés fogott volna lenni: de így azt is magában kell foglalnia, hogy Berzsenyi készületlen s fiataalkori darabokat is vett fel gyűjteményébe. Mert olvassa bár akárki I. k. 24. l. *Egy szilaj leánykához*, 26. l. *Az örömhöz*, 36. l. *Az esthajnalhoz*, 44. l. *A csermelyhez* készült dalokat, valamint mindazokat, melyek a III. könyv elejétől fogva (kivéven a 138. l. állót, melynek originálja Bürger-nél van) egészen a 147. lapig állanak: ha nem fogja-e hathatósan érzeni rajtok a kezdő s gyakorlatlan kezét? Az ilyeneket kímélés nélkül el kellene törölni, mint a spongiába ereszkedett Ajaxot, hogy méltósággal léphessünk a maradék tribunálja elébe, mely ítéleteiben igazságos leend.

Figyelmet érdemel az is, hogy Berzsenyi egy regét (III. k. 148. l.) asklepiadi versekben írt. Úgy látszik, nem vette észre, mely nagy befolyással legyen a mérték nemcsak külsőjére a versnek, de belsőjére is. Ha egy horáci ódát tibulli mértékre, vagy egy tibulli elegiát horáci mértékre vennék, nemde nevetséges korcs lenne az? A rege (romance) lyrai mértékben és hangon éppen olyan, mint Regnard verselőjének művei, ki tragédiával nevetést, komédiával ellenben sírást okoz. Különben is a poétának nem arra kell törekednie, hogy különböző tárgyakat egyforma mód alá rekesszen, sőt inkább, hogy minden tárgynak saját hangot adhasson, s így stylusának, gondolatainak, érzelmeinek többoldalúságot szerezzen. Ezen tanácsra kevésnek fog oly nagy szüksége lenni, mint Berzsenyinek. Ő minden kifejezésbeli bősége mellett s a gondolatokban s érzésben szegénynek látszik, azaz, hogy ő némely gondolatokat, némely érzelmeket a lehetséges hévvel önt ugyan ki, de ezen gondolatok, ezen érzelmek szűk körben forognak, s igen sokszor fordulnak elő. Az ő versei nem felette nagy számban vagynak, mégis a *Bonyhai grotta* című dal, a *Melancholiára* nézve; *Amathus* a Melissához iratottira nézve stb. nem egyéb visszaemlékezésnél. S az a sok ætheri, nektár, nektáros, virány, virúlmány, Ilissus, Sokrates, Plato stb., melyek szünet nélkül előfordulnak, s szünet nélkül azon ideákat s érzeményeket hozván magokkal, fordulnak elő, bizonyoságot tesznek Rec. ítéletének igaz voltáról. Innen van, hogy némely darabok teljesek lévén ragyogó kitételekkel, csak látszanak valamit jelenteni, de valósággal minden érzeménytől s minden értelemről általában üresek. Az *Ajánlás*, a *Török Sophie*hez szóló (10. l.) A *Sonett*hez (38. l.), a *Bonyhai grotta* (173. l.) s némely mások hasonlítanak azon alakokhoz, melyek a *Laterna magica* visszasugárzása által a falon mozogni látszanak ugyan, de valósággal ott nincsenek. Ezen gondolatai s érzeményi keskeny körből lehet azt kimagyarázni, hogy Berzsenyi magát már egészen kimerítettnek

lenni látszatik s talán elérte, noha még igen jókor, a határt, melyet a természet a poéta és nem-poéta közt vona, s amit utóljára a legnagyobb, leglelkesebb költőnek is elérni kelletik. Mert másként hogyan kelle vala származniok azon IV. könyvbeli *Epistoláknak*, azon durva jambusokba öntött deklamációknak? A poézisnek ezen korcsneme darab időtől fogva a magyar literatúra köréhez képest sűrűn kezd gyakoroltatni. De jól mondá Lessing: egy kicsiny, de poétai bordal szerzője inkább poéta, mint az ízetlen Hermanniasokat koholó.

Szükség, hogy a verselésre is egy tekintet vettessék. Berzsenyi kétnemű versekben írta darabjait. Görög mértékkel, és rímekkel Zrínyi-versben. Az ő görög mértékű versei csálhatatlanul a legszebb hangzásúak közé tartoznak azok közt, melyeket magyar költő énekelt, s rímes versei közt is: A *Szerelem* (30. l.), *Élet dele* (69. l.), *Kihez* (71. l.), *Búcsúzás Kemenes-aljától* (73. l.), *Életphilosophia* (164. l.), *Levéltöredék* (168. l.) oly teljes hangzattal, oly numerozitással ékesek, hogy az olvasó sokszor elfejleti a mérték távollétét. Ellenben kinek füle találhat gyönyörűséget az ilyenekben:

Itten mosolygott szemembe
Szelíden elpirúlva.
Itt dőlt égő kebelembe
Édesen elájulva.
A liget zöld sudarai
Halkva körűsusogtak,
A hold játszi sugarai
Könnyeinkeken ragyogtak.

Az ilyenekben a hiányos hangzáson kívül megjegyzésre méltó, hogy az egymásnak megfelelő sorokban a rím helyét a flexiónak (ha a magyar filológiában így szólani lehet) visszaforduló betűi, vagy inkább szavai pótolják ki. Ájulva és pirulva, s szemembe és kebelembe épen úgy nem formálhatnak rímet, mint Tinódi Sebestyénnél a vala és vala, meg vala.

S bár az ilyeket a szinte általában rímetlen magyar nyelv ki nem kerülheti, legalább általok verselőink vigyázóbbakká tétethetnének, hogy verseiket munkával készítsék, s könnyűségök mesteri könnyűség legyen. S így ezek helyt :

Tudom legszebb örömid reggelét
E szomorú hant alá zárád ;
Tudom árva szíved kedves felét
Kéri vissza epedő orcád,

legalább ilyeneket nyernénk (l. Szerelemben) :

De te, édes érzés, egek szent magzatja!
Az emberi lelket betöltöd egészen,
Bájdodnak ereje az égbe ragadja
S a halandó porból egy félisten leszen,

s nem kellene minden nyomon boszorkodó nevetéssel, s nevető boszorkodással ama régre visszaemlékeznünk, midőn még így énekeltek :

Debrecennek utcái, sírjátok
Nem kérdi már az idegen, hogy ha Lukács pap itthon
És egészségben vagyon!

KÖRNER ZRÍNYIJÉRŐL.

Lefeküdtem vala, édes barátom, de álmom nem jöve rám ; felkelék azért, s most itt ülök gyertyám világánál és írok neked. Szerelmes csak nem vagy? ezt fogod kérdeni ; s hogy nem vagyok, azt az én kopasz homlokomról s behamvadott szivecskémről minden felelet nélkül is gyaníthatnád ; de a játékszínről jövök, hol a Körner Zrínyijét láttam — magyarul előadatni ; s a dicsőséggel teljes történet emlékezete, az asszonyi egyesület játszó tagjainak művészi ügyessége, s a néző közönség hevesen kifakadozó öröme szokatlan melegséggel hatottak meg. Képezem, mint fogsz elcsudálkozni. Mit? Így szólandasz ; te, ki más-

kor a művészség körében oly nehezen hagyád magadat kielégíttetni, ki poétáinkat a kritikának akadózásaival az elkeseredésig kínzottad, te leltél-e, te leltél volna-e a körneri bombasztokban gyönyörködést? — Nem, édes barátom, nem a körneri bombasztok gyönyörködtettek engem. Jól tudod, hogy én azokat, mióta csak ismerem, soha sem tartottam nagy becsben; s midőn legelőször hallám, hogy a Körner Zrínyije Szemere által fordíttatik, szántam a szegény fordítót a hálátlan munkáért. Mert mi lehessen hálátlanabb, mint valami olyant fordítani, a mit jónak magunk sem tarthatunk; s így fordítói fáradságunkért még csak azon örömet sem nyerheti el, hogy literaturánkat valamely külföldi szép virággal gazdagítottuk meg? De midőn a játékszínen megjelentem, s a mi halhatatlan bajnokunkat magyar nézők előtt magyarul hallám szólani, hajlandó levék a kritikust levetkezni, és a poéta hibáit nemzetem dicsőségével fedni be. A Körner Zrínyije, kedves barátom, német Zrínyi, s mivel az az ausztriai verselő katona sem a mostani, sem annyival inkább a régi magyar világot nem ismerte, nem is tehette által a szigetvári hőst a maga valóságos alakjában a játékszínre; s ekképen hősünk német köntösben, még pedig igen hibás német köntösben, semmi különös dicsőséggel nem sugározhatik. Meg kell vallani, hogy a magyar posztóba húzott szigeti világ is épen oly kevés nemzeti karakter-vonásokkal dicsekszik: mert hiszen a fordító nem vehetett egyebet, mint amit talált; hanem a magyar nyelv hangja, a magyar játészó és néző megcsalják a szívet, s a patriotizmus gerjedésbe jött érzelmei a kritikát, habár csak pillanatokra is, megszelídítik. Én valóban észrevétlenül a közönség örömkifakadásai közé vegyültem, felejtém Körnert, és művében a német világi sentimentálizmus üres csevegéseit, s csak azt érezvén, hogy magyar vagyok, csak azt, hogy az új Leonidas dicsősége reám is, mint hazafira, visszafénylik, éppen oly művitélői fejkargatás és szemöldök-hunyorgatás nélkül csap-

pangatám öszve tenyereimet: mint a galeriának boldog birtokosai.

De fogod-e hinni, hogy a magyar Zrínyi művészi tekintetben is fölülhaladá német originálját? Úgy van, édes barátom, valóban felülhaladá; nem kitoldás vagy változtatás által pedig, hanem csupán elhagyás által. Szemere minden bizonnyal köszönetet érdemel, hogy füleimet az első felvonásban a belgrádi paraszt homerusi katalógusával, a másodikba Újlakinak tábori tudósításával, az utolsóban pedig nemcsak füleimet és szemeimet, de lelkemet is a Juranics és Helena véresen karrikatúrák scénájával kegyeletesen megkímélette. Ezen utolsónak látása, kétségkívül, felriasztott volna patriótai álmodozásimból; s akaratom ellen az *Ahnfraura*, a *Schuldra* s a német föld több hideglelési produktumaira fogott volna emlékeztetni; s csalódásom visszahozhatatlanul széjjelröppenvén, a szigeti bajnok helyett Körner állott volna előmbe: bár így is alig alig történt, hogy ennek a sok transcendentális és ultraszentiimentális helyeknél a kulisszák megőli a fordításban is szüntelen előre törekedő képe teátrumi boldogságomnak egész alkotványát öszve nem ontotta.

Szerencsés drámaköltő az, akinek műve jó előadás által támogattatik. Egy silány professzori lecke, vagy valamely középszerű egyházi beszéd, gyakran nyert az elmondónak szép modulációjú hangja s csínos arcvonásai miatt kellemetességet; mennyivel inkább képzelhetjük, hogy a drámának gyengeségei az előadásban elfedeztethetnek; mivel itt nemcsak a játszónak ügyessége, hanem a dekorációi pompa, s a néző sokaságnak szép koszorúja, s ennek vagy a tárgy vagy az egyes helyek mellett hangosan jelenhetett részvétele is a behatáshoz tartozik. A képzelet, édes barátom, nagy varázsló; s ha felébresztetvén szabad lebegéssel szállong fel s alá, magával ragadja, vagy elvakítja az ítélőtehetséget; s a nem épen rossz helyett jót, a nem épen rút helyet szépet, s a nem épen alacsony helyett magasan fellengőt láttat sze-

meinkkel. Olyan az, mint a panorámának nagyító üvege, melyen keresztül a parányi rajzolatok kolosszális nagyságban tűnnek fel.

És minő boldogtalannak nem fognád mondani a kritikust, ki szánakozásra méltó pedántsággal hibák után leskelődne még akkor is, mikor a dialóg valamely kegyvel teljes színjátszónénak mézes ajkairól zeng feléje? *Asszony, a te bűneid meg vagynak bocsátva!* így kiáltott fel az egyszeri angol prelátus, midőn a szép Cibbert a kórusban énekelni hallotta; s ezen felkiáltást kicsiny fordulattal mindannyiszor ismételhethetők, valahányszor a művészi hibákkal teljes drámai személyt az előttünk bájosan lebegő szép reprezentánssal összetévesztjük; s mondhatom neked, hogy sok a maga költőjétől szerencsétlenül alkotott drámai heroína lelt már idegen szépségnek nevében üdveséget.

De jaj a költőnek, aki műve dicsőségét holt betűkre bízza! A kritikus ablaka alatt az utcán láрма támadt; a hektikás tüdőjű bölcs eltelik méreggel, s magát még egészen ki sem káromkodva nyúl a drámához és olvas; s lehet-e, hogy ilyenkor kegyelmeket osztogasson ítéleteiben? Ezért édes barátom, ha valaha drámát alkotandsz, fussad a betűszedőt; s a szép ajkakban keress magadnak oltalmat. A betűszedőnek segéde legfelebb is a fűszerszámos boltig nyit útát dicsőségednek; a szép ajkáról pedig a parterrnek minden úrfiai áhítatos csendességben fogják soraidnak zengését hallgatni; s te azon boldog csalódásban térhetsz meg a játékszínről szállásodra, hogy a kellemes lánykának adott figyelem és taps a te, kínos fejtörés közt született, kedves magzatodat illette.

*

— — Azt akarod, hogy ismét recenseáljak? És pedig, hogy a német Körnert recenseáljam? Nem elég-e, hogy a ti biztatgatásaitokra magyarjaink közül némelyeket recenseálván, húzamos gyűlölséget araték

jutalmul? Miért akarod annak az Istenben boldogult németnek pártfogóit is ellenem haragítani? Nagyon rosszul kellene ismernem a literátori világot, ha megcsalatkoznám azon hitben, hogy a Körner recenseáltatása a fordítót, és a fordítónak egész felekezetét bizonyosan reám fogná bűjtani. Hinni fognák, hogy recensióm a fordító magas érdemeit akarja fenségökből leráncigálni; s talán éppen azt hirdetnék felőlem, hogy magának Zrínyinek dicsőségét irígylem s hazabecsmérlőnek neveztetném általok. Mert saját káromon tapasztalnám, hogy van köztünk bizonyos emberfaj, mely a maga személyes bajait épen úgy szokta a patriotizmus leplével takargatni, mint a Tartuffók a magokéit bizonyos más dolognak leplével rejtegetni szeretik. S szentül hihetsz szavaimnak, ha mondom, hogy az egész emberi nemzet minden cujonjai között, az említett két faj legveszedelmesebb. Hunc tu Romane caveto!

Azt is megvallom neked, hogy én az úgynevezett recensiók iránt idegen kezdek lenni. Gyűlölöm a schlendriánt mindenben, tehát a kritikában is. S miért is kellett a kritikának fábrikai formát adni; s azt, ami épen a hamis ízlés és pedántság kikorbácsolója akarna lenni, pedánts korlátok közé szorítani, s a műítéletet prókatori akcióhoz tenni hasonlónak? A recensensi köpenyeg is a bugyogóval együtt német szomszédainktól szállott reánk. Íróink, kik a német föld tudós újságaiban dolgoztak, kénytelenek lévén ott a formaruhát viselni, midőn későbbben magyarul kezdenek kritikázni, szokásból vagy előítéletből megtartották azt; s így Kazinczy és Képlaky s mások elterjesztették közöttünk a tónust, nem vévén észre, hogy a közönségesen felvett tónus karakteri vonások nélkül van, a közönségesen viselt forma pedig elnyövik, s elkerülhetetlenül iskolásságot éreztető szólasokat s elméskedéseket hord magával.

Ne gondold, mintha kikelésem a recensiók ellen azon megtámadásokból venné származását, melyeket a *Tudományos Gyűjtemény*-ben megjelent recensióim

hoztak reám. Soha semmi megtámadás nem teheti azt, hogy én a kritikát ne szeressem, ne óhajtsam : én még a tolcsatáknak is kedvelője vagyok ; mivel azok, bármit mondjanak némely megsértett superciliumú bölcseink, még akkor sem szűnnek meg tanúságosak lenni, midőn nem elég szelídséggel folytatnak. S ha én a Csokonai sampionjait s Berzsenyit felelet nélkül hagytam, az onnan történt, mert olyan literátor ellen, ki a Bürger nadrágvarróját poétának lenni gondolja, s olyan költő ellen, ki a maga verseinek szépsége mellett esküdözik, nincsen fegyverem.

Nem találhatsz ingerelhetőbb portékát, mint a literátor. Azért ugyan józan fővel panaszolkodni nem lehet, ha a megítélt munkának atyai szeretettel telidentele tölt nemzője lángot és bosszút szór maga körül ; de mikor olyanok is, kik vagy ingerlés vagy vívás által a kritikai pályának részeseivé lettenek, ítéleteink szabad kimondását még az őket vagy éppen nem, vagy legalább egyenesen nem illető tárgyakban is kárhoztatják ; ez, úgy vélem, az igazság határain kívül fekvő dolog. Miért nem akarja valaki másnak megengedni azt, a mit maga teljes szabadsággal gyakorol? Vagy azt kell-e mondanunk, hogy a despotizmus igazságtalan kívánása az emberi szív természetes bűnei közé tartozik? Annyi bizonyos, hogy az a kritikus, aki tartózkodás és mellékes tekintetek nélkül akar ítélni, csalhatatlanul számos ellenségeket fog magának találni. Nem szükség, hogy élő emberekről mondj igazságokat ; mindegy, ha a múlt évezred klaszikusairól ítélsz is ; elég, hogy ítélni mertél : a nyugalomnak egyedülvaló útja a hallgatás. Nem úgy van-e barátom, hogy ez a való kritikának nagy akadályt vet? S ezt annyival inkább sajnálnunk kell, mennél nagyobb szükségünk van reá, hogy számos tévelygéseinknek vezérfáklya gyűjtassék. Öregeink, a házi jó békesség kedvéért kritikálatlan viszik a sírba magokkal együtt hibáikat, s ifjaink a tőlök beszívott hibákat újakkal párosítgatják, s a teremtmény zseni rendületlen bizakodásával kerengenek parányi köreikben.

Bourignon kisasszony, aki mennyei revelációkkal dicsekedett, azt vallá, hogy ő mindannyiszor a szülő asszonyéhoz hasonló kemény fájdalmakat érzett, valahányszor szerencséje volt valakit a maga tudományára megtéríteni. Nem merném állítani, hogy a kritikusok valaha a térítésben szerencsések lettek volna ; de fájdalmakat ugyan, ha a francia leánnyal nem egyformán is, legalább nem kisebb mértékben, elkerülhetetlenül éreztek. S ne gondold, hogy a fájdalom csak akkor kezdődnék, mikor a közkézen forgó kritika már a maga szubjektumát s annak egész rokonságát sustorékolásra ingerlette. Nem, mert szenvedéseid már akkor elkezdődnek, mikor még ítéleted a betűszedő halhatatlanságot osztó kezeibe sem került ; s ez az oka, hogy én, annak idejében a Berzsenyiről írt recensio kinyomatását eltiltottam. A *Tudományos Gyűjtemény* redakciója megveté tilalmamat ; s a mi Vitkovicsunk kezeiből általvett íráskát tudtom nélkül kinyomatá ; s nemcsak kinyomatá tudtom nélkül, de meg is csonkítá akaratom ellen. Így történt, hogy sem azt amit akarék, mind el nem mondhatám, sem a felgerjedett verscsinálónak philippikáit ki nem kerülhetém : ámbár előre tudtam, minő kevés ember bírjon szuperintendens Kisnek nemeslelkűségével, kiben elég igazságszeretet s önértés vala, verseinek nem csupa komplementekből állott kritikáját kedvesen fogadni. Nagy különbség van, édes barátom, az olyan költő közt, ki egyszerűs mind filozófi lélekkel s szükséges tudománnyal is bír, s az olyan közt, aki teljes életében semmiről sem gondolkozott oly mélyen, mint saját dicsőségéről. Amaz gáncstűrő, mert ő mind a tökélyt, mind a hiányt a kritikussal egyformán érti ; emezt pedig tűrhetetlenség bélyegzi, mert boldog önszerelmében azt hiszi, hogy mind az a mi bajusza alól ki-gördült, egyenesen általzeng a halhatatlanságba. Akár csak az, hogy amannak oly kevés hasonlói, ennek pedig oly számos párjai találkoznak. De hijában a sopánkodás! *Οὐ πλεיוνεσ χαχοι* ; úgymond a bölcs.

Minek is az az egyenként recenseálgatás? Ha megítéltetni közsorsa volna minden íróinknak: úgy bár íróink nem is, legalább olvasóink a kritikához szoknának; s nem látszanék előttök veszekedést kereső dühnek, ha másoknak munkáiról szólnánk. De midőn a seregből csak némelyek kaptak ki, nem megengedhető gyanú-e azt vélni, hogy a kritikus talán személyes célok után intézi lépteit? Ha minden napfényre kiszálló könyv minden kifogás nélkül fontra vettetnék, abból legalább az a haszon háramlana reánk, hogy a későbbi Horányiak és Wallaszkyak biztos kalauzt találnának magok előtt; s talán még az is, hogy a dicsőség pályáján egy kevésbé több vigyázattal és készüllettel futkosnánk. Mert valóban édes barátom, most nagyon gondatlanul ballagunk a halhatatlanság felé; s nagy gondatlanság mellett nemcsak az orrunkra-bukás, hanem a lábszár- vagy éppen nyaktörés is elkövetkezhetik. Akkor pedig hiában kiáltasz majd segítségért; a már sokszor megcsalatkozott kritikus szánakozás nélkül megyen el melletted, és így felel: *Quaere peregrinum!*

Talán az is való, hogy a recensensek közönségesen nem a leghelyesebb szempontra függesztik figyelmöket. Mert minden recensens csak azt érezteti velünk, hogy az ő individuális ítélete milyennek találta a kézalatti művet; micsoda relációban álljon az a literatura egészével, saját korával, a nyelv jelen állapotjával, s az olvasóközönség ízlésével és ismereteivel: erre, úgy vélem, még egy kritikus sem kívánt tekinteni. Ha minden literaturai produktumot azon lépcsőhöz képest ítélnénk meg, amelyet az kimíveltetésünk körében betölt, vagy betölteni akar, bizonyosan mind dicséreteinkben, mind gáncsainkban igazságosabbak lennének; mert sokszor a gáncsolt könyv a literatura egészéhez, s azon hézaghoz képest, melynek betöltését célba vette, talán többet ér, mint személyes tekintetekből érni látszik; a dicsért könyv ellenben sokszor az egészre nézve nem hoz fel oly jó következtetésű érzéseket, mint az ítélőnek individualitásában

gerjesztett. Tagadhatatlan, hogy mind helyesebb, mind tanúságosabb, mind filozófi lélekhez illőbb, a machina részeit az egészhez való függésben, mint egyenként vizsgálni meg. Az egyenként vizsgálat alatt sok holmit hiábavalónak fognánk gondolni, aminek hasznos volta csak az egész elnézésében mutatkozik.

— — ki várakat épít,
A legapróbb szegnek tudja, mi haszna vagyon,

Bizonyosan nem fogod hinni, mintha ezen beszédem oda célozna, hogy a kritikának a legfentebb tökéletesség után buzdítástól el kelljen szoknia, s a hibák iránt bűnös kedvezéssel viseltetnie. Nem, édes barátom!

Mert a literatura egészét sem lehet summum bonumnak tartani; tehát a summum bonumot mind az egész literatura, mind az egyes literátor előtt fel szabad, és fel is kell mutatni, hogy akik akarják, látniok lehessen, mely távolságban álljon még a pálmakoszorú; azok, akik látni nem akarnak, már úgy is jó előre behúnyták szemeiket és sűrű pilláikon egyetlenegy pontra vont milliomm napsugár sem fog keresztül világítani.

Az ember mindig ember marad, az íróban, a kritikusban, az olvasóban egyformán. Ha reméled, hogy az író a kritikus által megtérítették, hogy a kritikus a maga csalhatatlanságát szerény kétség alá vegye, s hogy az olvasó a kettőről részrehajlás és előítélet nélkül hozzon ítéletet: úgy lehetetlenséget reméltél. És mégis ezen három rendbeli embernek kell az öszveérés pontjainál fogva előbb-utóbb egymást kölcsönösen előbbre vinni, midőn vagy világos reflexiók, vagy homályos reminiszcenciák által egymásnak principiumokat így vagy amúgy magokba szívják, s az önszeretetnek azon biztatgatásai mellett, hogy egyedül saját fejeik után indulnak, a kölcsönös egymás után indulásnál fogva emelkednek. Rendes bohóság, édes barátom, de hasznothajtó rendes bohóság! Azért nem kell azt kárhoztatnunk.

Ezen pillanatban veszem észre, hogy levelem iskolai leckévé vált. Recenziót kívántál tőlem Körnerről, s ime ahelyett gondolatokat veszesz, melyek a recenziók recenziójára bevezetésül szolgálhatnának. Te azok közé tartozol, akik szeretnek gondolkozni, s a gondolkozó fej gyakran csekély útmutatás által szép fölfedezésekre vezettetik; s én óhajtom, hogy ezen parányi vizsgálatokon valami fontosabb resultátumokra juthass el. — —

*

Tegnap ismét a játékszínen valék, hol ismét Zrínyit láttam előadatni, még pedig a körneri originálban. De mely nagy különbség volt tegnapi érzéseim s azon minapi érzések közt, midőn a darab magyar nyelven zengett füleimben! Akkor a magyar hangok megcsaltanak, s a hibák iránt némineműképen megengesztelődtem; most a német nyelvnek kemény hangja nem hagyta álomra szenderedni, s hideg ébredtségben kelle látnom mindazon fogyatkozásokat, melyek máskor az olvasás alatt kellemetlen világításban tűntek fel előttem. Micsoda Zrínyi ez, édes barátom? Ez-e az a tizenhatodik század magyar bajnoka, ki a *Szirénában* oly eredeti színekkel tündöklök? Nem barátom, nem a *Szirénának* bajnoka ez; nem a tizenhatodik század fia, sőt nem is magyar ez; mert mente és görbe kard, várfal, török-vérontás és halál nem tesznek még magyart, annyival inkább nem tizenhatodik századi magyart: ennek karaktere, úgyvélem, még valamivel több és jelesebb ingredienttiakból fog állani.

Vedd kezedbe a *Berlichingent* s nem egészen kikapva leszesz-e saját világodból? Minden vonás, mozdulat, hang és cselekedet sejteti, sőt láttatja veled, hogy a régi némettség lovagkora él és mozog szemeid előtt. Olvasd a *Wallenstein táborát* s nem a harminc évi háborúnak saját színét látod-e minden, még oly parányi alakon is elterjedni? *Egmontban* még a szappanfőző s a vén katona is azon korszellemet érezteti

veled, mely Egmont és Oranien és Alba körül oly hatalomban leng.

Emlékeztesselek-e a *Tell*ben megjelenő képekre? Azonban, te minden emlékeztetés nélkül is tudod azt, hogy a drámaköltőnek, midőn valami történetet előad, híven kell a történetnek korszínét is a személyek individuális vonásaiban előnkbe varázsolni; másképpen személyei csak olyanoknak tetszenek, mint a tegnapelőtti bálnak álarcosai, kikről igen jól tudjuk, hogy ámbár perzsiak kaftánjok és fejkötőjük segítségével egy más kontinens lakóinak akarának látszani, a táncszálától legfeljebb is kétszáz lépésnyire épen úgy ott-hon vannak, mint apjaik és nagyapjaik ugyanazon helyen már félszázad előtt otthon valának.

Örömet vallom meg édes barátom, hogy mint magyar, köszönettel tartozom Körnernek, ki a mi Zrínyinket és benne nemzetünket idegen létére megdicsőíteni kívánta. Minden bizsonnyal ő csak schilleri lélek hiával volt, másként oly varázsló fényben tündette volna fel a szigetváriakat, mint amilyenben a schilleri személyek ragyognak. Mert az egész darabon keresztül nem mindenütt nyilvános nyomai vannak-e, miképen akart Körner Schillertől mélységet, érzelemcsapongást és szituációkat eltanulni? Arra nem kell sok magyarázat, hogy az eltanulásban szerencsés nem volt; azonban mind e mellett is tagadhatatlan, hogy törekedése dicséretes vala:

Quem si non tenuit, magnis tamen excidit ausis.

Minden karakterben, édes barátom, kettőt kell megkülönböztetni: a közönségest és a különöst. Különös vonásokkal bír minden karakter, melyek azt a körülötte és mellette állóktól, észrevehetőképpen megkülönböztetik, s melyek az individuális elhajlásokban, a temperamentum, nevelés, gondolkodás, erő, sors s több effélék különbségeiben fundálatnak; de ezen különös vonások mindég a nemzetiség és kor közönséges vonásaival szoktak kisebb-nagyobb mértékben vegyülni; s ennél fogva az ugyanazon nemzet

és korbeli karakterek minden személyes különbségek mellett is úgy hasonlítanak egymáshoz, mint ugyanazon anyának gyermekei. A drámaköltőnek nagy mestersége abban áll, hogy ezen hasonlítást a különbségekben jól eltalálja; mert ha csak személyes különbségeket vett célba, úgy megkülönböztette ugyan személyeit a sokaságtól, de személyeiben a nemzetet és kort a nemzetek és korok sokaságától meg nem választotta; s e szerint az elbandzsá-lodott olvasó vagy néző nem tudja magát fellelni, vajon az előtte forgó hősök a waterlooi ütközetben vitézkedtek-e, vagy Mohácsnál? Én úgy hiszem, hogy az individuális emberiség saját vonásai minden idő-kön keresztül ugyanazok, és csak akként ismerse-nek meg egymástól, amiként a kor és nemzet különböző szint öntött el felettök.

Vess már most egy tekintetet Zrínyire s a körülötte feltűnő alakokra, amint azok Körnernél állanak; s mutass rajtok csak egyetlen egy elhatározó vonást is, melyről a szigeti bajnok nemzetére és korára úgy ráismerjek, mint a *Szirenában*, vagy csak a történetíró Istvánfiban is ráismerek! Mutathatni, édes barátom, nehezen fogsz. Mert katonai vitézség, hazaszeretet, hűség, oly dolgok, melyek nem voltak azon kornak kirekesztő sajátságai. Familia-i előítélet megtapodása, ábrándozó fellebbezés, s pityergő szentimentalizmus pedig, nem értem, hogy varázsolhatnák előnkbe azon kort, melyben a magyar úr nagyobb politikai befolyással és több familiájához s birtokaihoz kötött hatalommal mint ma, harchoz szokott kemény testtel és lélekkel, kevesebb tudománnyal mint erővel, sok szabadsági szellemmel, minden kétségen túl nem oly síma volt ugyan, mint a mi napunknak gyermekei, de munkával és étellel teljesebb körben élt s elkeseredésében is bizonyosan nem transcendentális érzelmekbe hagyta szívét általfolynia. Mikor látnom kell, mint adja gróf Zrínyi a maga leányát, minden igaz ok nélkül a születés nélkül való katonának; mikor hallom, hogy ez a katona, minden oroszlánsága

mellett is, minő siegwarti ömledézésekben bugyborékol; mikor szemlélem Zrínyi feleségét és leányát, az ég tudja hanyadik szférába tartozó érzeményekben merengeni: akkor valóban fel nem tudom magamat hirtelen találni. Mert majd a Naninok falusi világába vetődöm, majd a Minnesängerek közt vélem magamat bolyongani, majd ismét úgy tetszik, mintha valamely ismeretlen erő azon szemnemlátott és fül-nemhallott világ felé taszítana, honnan Grillparzer és Müllner *halálborzalmakkal* megrakodva termettek elő. Oly dolgok, melyekről szegény Horatius a Pisóknak adott leckében még messziről sem álmodozhatott.

De minő pedánt levél ez! így fogsz felkiáltani; s megvallom édes barátom, igazad van, annál inkább pedig, mert az itt elcsevegett dolgokat te jobban érted mint én. Azonban mondd meg nékem, mi lenne az írói világból, ha a könyvszerző uraknak nem szabad volna olyan valamit írni, amit más jobban tud? S ha könyvszerző a közönség előtt ily szabadságot vehet, miért ne vehessen barátja előtt a levélíró?

És mivel drámára tartozó gondolatokkal kezdém soraimat, engedj meg nekem egy drámára tartozó kérdést; nincs senki, akitől bővebb s helyesebb magyarázatokat várhatnék, mint tőled. Való-e az, hogy mindenféle történeti tárgyat lehet, ha másként a költő elég ügyességgel bír, játékszínre alkalmaztatni? Vagy talán vannak olyanok, melyek játékszínidarabnak nem valóok; s hogy szerencsés világításban tűnhessenek fel, más poétai formát kívánnak? Annyit tudok, hogy minden költőnek, tehát a drámaköltőnek is szabadságában áll, az előtte fekvő akár mesés, akár historiai történetet akarat és szükség szerint többé vagy kevesebbé megváltoztatni; s így azt vélhetném talán, hogy az ügyes drámaszerző a legpusztábbnak tetsző tárgyat is úgy kikészítheti, s oly kedvező szempontra irányozhatja, hogy az tökéletes drámai behatást csinálhat. Mert hogy a drámaköltőnek érdem lenne szorosan a historiához vagy hagyományhoz tartani magát, azt nem hiszem. Neimcsak nem érdem ez, sőt nyilvános poétai fogyatko-

zás. Az a festő, ki tájat akarván vászna felébe varázsolni, valamely természeti scénát rendről rendre szolgai módon követne, messze a Claude Lorrainek megett, csupa veduta festő fogna maradni; s ezen festőnek hasonlatossága, a felvett történetet szolgai módon kísérő akármelyik költőre is, annyival inkább a drámaköltőre, jól ráillik. Ennek a történet előre haladását sokkal érezhetőbb, sokkal közelebb álló s egy másból sokkal nemcsak természetesebben, de szükségesebben folyó okokból és következtetésekből kell láthatóvá tenni, mint a legpragmatikusabb történetírónak. Ezen kívül mennyi különbféle szituációkra van a költőnek szüksége, hogy olvasójában vagy nézőjében ez vagy amaz indulatokat felébressze vagy táplálja! A legkörnyülállásosb história sem adhat neki minden megkívántatókat kezei közé; s ha saját lelkéből nem természet elő holmit, hézagok és pusztaságok maradnak művében.

Azonban, ha talán meg akarnád is azt állapítani, hogy minden történet lehet egyes költőnek kezei közt drámaivá: mégis meg kell vallanod, hogy vagynak történeti tárgyak, melyek magokban gondoltatván, drámai behatásra vagy egészen alkalmatlanok, vagy legalább más poétai formákra, nevezetesen époszra, könnyebben alkalmaztathatók. Az én parányi drámai talentumom nem engedi meg elképzelhetnem, hogy valamely igen nagy költő, miképen fogta volna Zrínyit a játékszínen előadni; de azt bizonyosan állíthatom, hogy a poéta Zrínyi sokkal jobban vette fel a maga ősatyjának történetét, midőn azt époszi tárgygyá tévé, mint Körner. Az époszíró a történetek fényében állítja elő a maga bajnokát, de bizonyos távolságban; mert úgy beszél róla, mint valamely már elfolyt történet első személyéről; s ennél fogva az maga is a történet tagjává leszen: a drámaíró pedig maga sem nem beszél sem meg nem jelen; hanem a drámai személyt küldi előnkbe; s így a dolog egyszerre más tekintetet nyer: nem a történet kapja magára figyelmünket, hanem az ember, kinek karakteréből, lelkének belső mozdulatai-

ból s környülményeiből ilyen vagy amolyan történet fog szemeink előtt elkövetkezni. É szerint az époszírónak szélesebb mezeje van : ő többféle s egymásból kevesebb szorossággal függő tárgyakra kiterjedhet ; mivel maga beszél, saját individualitásának több befolyást adhat, fantáziáját szabadabban lebegetetheti, több kitéréseket próbálhat, a történetek külső színét jobban használhatja : a drámaírónak pedig bizonyos pontba kell magát öszvehúzni ; ő nála mindennek a főszemély karakterével s lelki mozdulataival szoros egybekötésben kell állani ; s így minden körülmény vagy a személyre befelé munkál, vagy a személyből fejlődik ki szemeink előtt : s itt a poéta individualitásának nem engedtetik befolyás ; neki fantáziáját, reflexióit, emlékezéseit, féken kell tartania ; ő a történetet csak úgy használhatja, amint az a személynek belső mozdulataiban, a tulajdonképpen való drámai akcióban (Handlungban) szakadatlan láncként fűződik ; s eszerint neki szüntelen előrehaladásban kell lennie ; másként, mint az époszírónak, kit maga az, hogy múlt dologról beszél, huzamosabb megállapodásokra szabadít fel. A horátiusi *semper ad eventum festinat* sokkal terhesebben kötelezi a drámának, mint az éposznak szerzőjét.

Képzeld már most magadnak a szigetvári hőst, ki fészkeben Szolimannak temérdek seregétől ostromoltatva, nemes elszánással küzd és elhull ; s valld meg, hogy ostrom, férfiúi állhatatosság, hazaszeretet, vitéz ellentállás, és bajnokhalál magokban gondoltatván ragyogó drámai szituációkat nem hoznak fel. Nemhiszem ugyan, hogy olyan karakter, melynek fő vonását a hazafiúság lángérzelme teszi, játékszínre alkalmatlan lenne. Juthat eszedbe, mit mond Becker a Regulus alkalmatosságával ; ez a szerencsétlen német ember meg nem tudná érteni, hogy a lángoló hazafiúi lelkesedés nem chimæra, s mivel nem chimæra, tehát épen oly jussal folyhat által valami drámai karakterbe, mint a szerelem, nagyravágyás, bosszúkívánás s több efélék, melyeket ezer meg ezer alakokban láthatunk a játék-

színeken feltűnni. De hogy valamely karakterből egy-öt felvonáson keresztül szüntelen haladásban folyó dráma fejtessek ki, arra megkíváncsitják, hogy azon karakternek a körülményekkel való küzdésében minduntalan új meg új szituációk álljanak elő, hogy remény és kétség fáradatlan mozgásban lebegjenek, mindaddig, míg az elhatározó végbizonyosság búsabb vagy derültebb színben elérkezik, s a történetfolyamnak véget vet. A Zrínyi hazafiúi lelke, mely ötet Szigetnek a hasonlatlanul nagyobb erő ellen utolsó vércseppig oltalmazására határozza, neki hajthatatlanul erős karaktert ad: a hajthatatlanul erős karakter belső nyugalmat teszen fel: s ez a nyugalom, s abból következő jókori elszántság, az ostrom és védelem történeteinek szűkebb drámai befolyást engedhet.

Körner, úgy látom, ezen nehézséget érezte; s ugyanazért a maga Zrínyijét nem csupán mint bajnokot, hanem úgyis mint férjet és atyát kívánta feltüntetni. Metastásiónak, az olasz énekes dráma nagy mesterének, szokott fortélyá vala, személyeit két ellenkező részre hajlású indulat, például a kötelesség érzése s a szenvedelem ostroma közt, megosztatni; s tagadhatatlan, hogy ezen megosztás által sok és megrázó szituációkat lehet kifejtetni. Azonban, ha reméled, hogy Körnernél a bajnokhazafi a férjjel és atyával kínos ellenküzdésbe fog jőni, megcsalatkoztál. Az ő Zrínyije szüntelen bajnok, még pedig megért és magát meggondolt bajnok akarna lenni; s ő nála a magányos ember, s háznép-anya mindig nagy alárendeltetésben áll. A jó öreg azon hírre, hogy Mehmed bég seregestől elhullott, egészen felmelegszik; mert kétségkívül fel kellett melegedve lennie, mikor azon szavakkal: *Komm an mein Herz, du wackerer junger Degen!* stb. leányának kezét Juranicsnak adja; mégis elvégzett beszéde után mindjárt két sorral egész hidegséggel így inti meg örvendő háznépét:

Verspart den Freudenrausch auf ruh'ge Tage,
Der Augenblick verlangt Besonnenheit. —

Nem csuda, hogy ezen magabírással mellett, a keblében ellenkezni kezdő, vagy legalább kezdhető érzéseket könnyen le tudta csillapítani ; s valóban neki nem sok idő kellett reá, hogy magát egész háznépével együtt áldozatra szentelje. A második felvonás hatodik scénájában parancsolatot vesz a császártól, hogy ostromot álljon, de segédet nem is remélvén, kész legyen meghalni ; s a bajnok egy monológban minden habozás nélkül meghatározza magát, hogy meghal :

Nicht schönern Lohn verlangt ich meiner Treue,
Als für mein Volk und meinen ew'gen Glauben
Ein freudig' Opfer in den Tod zu geh'n!

Kevés sorok után megnyugszik azon gondolatban is, ha szükség, háznépe vele együtt elveszen :

Wie das Glück auch spielt,
Zum Heldentod ist auch kein Weib zu schwach.

Ezen pillantattól fogva tehát tudod, hogy Zrínyi halni akar, de ugyanazt akarják erőnek erejével minden körülményben állók, ezt magok az asszonyok is ; senki sem remél, még csak nem is óhajt szabadulást. Ha Zrínyi a második felvonásban halálra szánta magát s a magáéit, ismét kijelenti azt a harmadikban :

Mein eignes (Leben) konnt' ich in die Schanze schlagen,
Mein Kind, mein Weib und meine Freunde opfern,
Die sich freiwillig meinem Glück vertraut,
Sie müssen schuldlos mit in mein Verderben.

S ha mégis kételkedel szándékában, tehát ugyanezen felvonás végső soraiban, hogy szentebbül elhiggyed, szépzengzésű rímekkel is kész azt megerősíteni, midőn a Szolimán küldöttéhez így énekel :

Lebendig aber sollt Ihr keinen haben,
Und Szigeths Trümmer sollen uns begraben.

Való ugyan, hogy a negyedik felvonás végén legalább feleségét s leányát meg akarja szabadítani, hanem ezeket is megkapá a halni akarás dühe, s könyörögnek,

hogy szabad legyen együttveszniök ; s Zrínyi az együttveszés szabadságát minden különös szívzaggatás és belső küzdés nélkül megengedi nékiek, sőt mondhatnám, hogy elragadtatott örömmel engedi meg :

An meine Brust! Kommt an des Vaters Brust!
Ihr habt gesiegt! — Mag mich die Welt verdammen,
Gott wird es nicht! Jetzt sterben wir zusammen.

Taníts meg engem, édes barátom, hol van ennek az úgynevezett Zrínyinek egész drámai pályájában az akció? Mozgást ugyan látok mindenütt : kardrántást, esküvést, ölelést, csókot, ütközetet, el- és visszafutkosást, fáklyaszikráztatást, puskaporcsattanást, és az égnek urai tudják még mit? De Lessing és Engel már régen megtanították a németeket, hogy a valóságos drámai akció a testi mozgásoktól felette különböző állapot ; s ha talán olyan nemzetben, hol még Lessingek és Engelek nem születtek, megengedhetném is a drámaköltőnek ezt az egész drámai alkotványt öszvedülő hibát, de német írónak meg nem engedhetem. Így, amint Zrínyi Körnernél feltűnik, drámában ugyan szerencsét soha nem teend ; több kell ahhoz még, ha az époszi tárgyat az elbeszélőnek ajkairól a játékszín életébe készülök általplántálni, mint dialogizált jambus, és lánggal égő s vérrel áradó szerelmes epizód. Mikor a drámai főszemély sorsát már az első felvonásban meghatározva látom ; midőn a negyedikben már semmi bizonytalanság fenn nem marad ; midőn az ötödik semmivel sem tart több előrehaladó akciót magában, mint Homérnál vagy Virgilnél valamely egyes ütközeti scéna : valóban nem értem, mivel érdemlette legyen a poéta, hogy a szegény elfáradott néző két egész óráig dialógról dialógra lélekgyötrelem közt engedje magát vezettetni, az utolsó csörgő és csattogó ütközet pompás spectáculumáig?

Azonban nem lehet mondani, hogy a körneri drámában semmi akció nem volna. Van igen is ; és hogy van, ez a darabnak legnagyobb hibái közé tartozik : mert azon scénákban találkozunk, hol Szolimán jelen meg ; s

így Zrínyi a maga ellenségének nagyobb világítása mellett árnyékba vonúl. Szolimánnal nyílik meg a legelső scéna, ki vénségtől elgyengülten még csak addig óhajt élni, míg Bécsnek sáncain felemeli zászlóját, s a német földnek törvényt szabhat. Vezérei hízelkednek nagy céljainak s készek ötet Bécs alá követni, kijelentvén egyszersmind, hogy Zrínyit rettegik s ötet Szigetváron elkerülni óhajtják. A győzelmekhez szokott szultán felgerjed ezen rettegés miatt, s megváltoztatva feltételét, egyenesen Szigetnek indul ; s ez a feltételváltoztatás itt valóságos drámai akció ; s ezen akciónak következésében látjuk a törkö tábort mozogni, s Sziget ellen a fenyegető veszedelmet felkelni. Szigetnek ellientállása keményebb, mint Szolimán remélé ; s ez egészségének gyöngültét érezvén, retteg, hogy sok időt el kell vesztenie, holott lelke Bécs alá siet : kínos gondolat neki ezen kistekintetű várnál életének még hátralevő kevés napjait elvesztegetni ; forr és küzd magával ; most új ostromot parancsol, majd Zrínyit próbálja megvesztegetni, még mindig Bécs alá készülvén ; Zrínyinek állandóságában minden próbái hajótörést szenvednek ; testének egész alkotványát megrázza kedvetlensége, s érzi, hogy már kevés pillantatok vagynak előtte, érzi, hogy Bécsset már nem láthatja ; s most minden kívánságai egyetlenegy pontba vonják össze magokat : aznap van épen, melyen évek előtt Mohácsnál győzött s Rhodust elfoglalta ; s óhajtását s reményét a legtüzesb pontig hágtatja ; még egyszer ostromot parancsol, még egyszer visszaveretnek népei ; s ezen fájdalommas hír alatt éri a halál.

Nem nyilván van-e, hogy mindazon progressió, mely a körneri darabban látszik, egyedül Szolimán részéről van, s hogy Zrínyi Szolimánnak ellenében nagyon alárendeltetett szerepet visel : hideg nyugalomban állván ott, kinek erején Szolimánnak lelki munkássága gyakoroltassék? Ez az oka, hogy a darabnak elejétől fogva a negyedik felvonás közepéig a nagyobb figyelem mindig a török tábort illeti : s az ember csudálkozik, hogy a játékszíni cédulán a Zrínyi és nem a

Szolimán címet pillantja meg. Azonban, nehogy a felvett cím csakugyan hijába legyen, a negyedik felvonás közepén az egész török tábor, mintha Merlin csapott volna rája varázsló botjával, elröppen szemeid elől ; s ettőlfogva egyedül a szigetvári funebrális készülékekkel kénytelen lévén foglalatoskodni, végre nem kevés csudálkozással észreveszed, hogy a főszemély csakugyan nem Szolimán, hanem Zrínyi, csupán azért, mert másfél felvonással tovább él.

De minő Zrínyi, édes barátom, és kiváltképen minő Szolimán! Jól tudom, így fogsz felkiáltani, csak már egyszer szakaszd félbe. Igazad van, édes barátom ; élj szerencsésen.

*

Mit? hiszen én azt gondoltam, hogy közelebbi hosszú levelem annyi unalmat öntött beléd, amennyi elég leszén téged egész hónapokig minden drámát illető gondolatoktól elfordítani. De neked, úgy látom, ércműrésed van : vagy talán engem akarsz új kérdéseiddel az okozott unalomért megbüntetni?

Azt kívánod, hogy a körneri drámában előforduló karaktereket kifejtgessem. Keserves kívánság, édes barátom s épen oly kívánság, mint midőn az ideált kedvelő festőt arra kényszerítéd, hogy mindennapi semmit sem jelentő, vagy épen visszás fejekről vegyen másolatokat. Remélheted-e, hogy ilyeneken az ő bájosabb vonásokhoz szokott ecsete *con amore* fog dolgozhatni? Azonban neheztelésedet el akarnám kerülni ; s íme néhány vonások Zrínyiről.

Zrínyi volna Körnernek főszemélye, akiben kellene az egésznek koncentráltatni ; s hogy ez nem történt, az világos. Nem csuda, ha a darabnak nagyobb részén a Szolimán árnyékában álló bajnok magának a költőnek képzeletében is sokat vesztett ; s valóban a kitetszőbb alakok közül, az egész műven keresztül, egy sincsen sem gyengébb, sem bizonytalanabb kézzel rajzolva, mint ez. Körner tele van bombaszttal és karrikaturákkal, annál inkább pedig, mennél több hajlan-

rlósággal látszik valamely helyen dolgozni ; s hogy a Zrínyi rajzolatában azok legkevésbé fordulnak elő, csalhatatlan jele : miképen a költőt ott, hol legtöbb szüksége lett volna rá, legkevésbé lelkesedés erősíté. Mert nem kell hinned, mintha bombaszt és karrikatura itt művészi ügyesség által maradtak volna ki ; hogy nem ezért történt, arról jót áll az egész darab, jót maga Zrínyi is, aki, ahol csak lehet, a szigetvári köpenyeget széjjelvonja s a bécsi költői leplet alóla kisugároztatja.

Zrínyi majd mint vezér és bajnokhazafi, majd mint háznép atyja jelen meg ; s mindenik esetben a költő már kiforrott s megtisztult erejű lelket akart képzel-
tetni s az ifjú, szilaj habzású Juranicsnak ellentété-
lben megkülönböztetni :

Das, Freund, ist deiner Jugend Ungestüm,
Das flammt nicht mehr durch Zrinyis Heldenseele.
Wenn so ein Geist ergriffen um sich glüht,
Dann ist's was Bessers, als die blosse Kampflust.

Azonban úgylátszik, hogy a Zrínyi bölcs hidegsége vagy szárazsága leginkább csak a háznép atyjában látható. Az az indifferencia, mellyel háznépének a fenyegető veszedelmeket tudtára adogatja, az a könnyűség, amellyel azt a közveszélybe sülyedni hagyja, valóban nem nagy forróságot mutatnak. Meg kell valami, hogy mégis némelykor a komoly atya elfelejti magát ; s kedveseinek karjaiban édes ömledesésekre fakadoz :

— — mir ist so wohl in Euern Armen,
Und tausend Bilder stehen blühend auf...

Ha Körnernek halálos ellensége volnál is, nem tagadhatnád, hogy az ilyen szépségek a Stella szeretőjének szájába is oda illenének. De mit nem fogsz még mondani azon anakreoni bölcseségre :

O Menschen! Menschen! fasst das Leben schnell,
Lasst keiner Stunde Zeigerschlag vorüber,
Wo ihr nicht sagt: Der Augenblick war mein.

Csudálhatod-e, hogy az, aki a háznépi körben néha néha félig sentimentális, félig életfilozófiával teljes poétává tud lenni, mint bajnok is poétai hevületbe teheti magát? ha meggondolod, hogy elejétől fogva mely melegséggel függ ő a halál gondolatján; ha meghallgatod, mint hasonlítja halálát a szerelem szép tárgyához:

Ich will den Tod
Mit Liebesarmen jugendlich umfassen,
Und muthig drücken in die treue Brust;

ha végig nézsz azon, legalább négy opera-áriával felérő, nyolcas rímeken, melyek az ötödik felvonásban csengenek; ha fontba teszed, hogy az utolsó felvonás negyedik scénájában halálszerellemmel eltelve minő tirádákat mond feleségének és leányának stb., kénytelen is vallást teendesz, hogy Zrínyi ugyan a nyugodt bölcseséget ígérő cégért minden forma szerint való schwärmerséggel hazudtolta meg, de Körner csakugyan nincs lyrai tehetség nélkül; s ugyanazért talán nem fogod neki rossz néven venni, hogy a drámában sántikál s híre és akaratja ellen felvett személyei helyett tulajdon maga deklamáljat. Kár, hogy a kórusok kimentenek módiból! Az ilyen drámafűző urak, képzelem, minő lyrai szökdelléseket vinnének véghez azokban!

Nincs nehezebb, édes barátom, mint saját individualitásunkat megtagadni. Pedig a dramatikus legszorosb tiszte az volna, hogy a maga szerelmetes énjét elfeledvén, személyeit tökéletesen megfelelő karakteri vonásokkal jelelje ki. Azonban a köz tapasztalás mutatja, hogy a drámákból többnyire vagy lyrai habzás és e habzásból származó dagály, vagy a legmindenapibb élet üressége tetszik ki. Mindegyik hiba magának az írónak szubjektivitásából következik; mert vagy érzeményeit zabolázni nem tudja, vagy pedig nem értvén, miként lehessen azokat magából ki más embernek világába átplántálni, mindannyiszor bezárkózik, valahányszor magán kívül másokkal foglalatoskodik.

Értsd, hogy azon esetről nem szólok, midőn valaki minden névvel nevezendő poétai szellem nélkül kezd drámát írni ; mert a felebbi jegyzés azt akarja mondani, hogy gyakran a lyrai szellemmel gazdag mértékben bíró költőnek is lehetséges oly drámát írni, melyben nem csak drámai, de lírai tehetséget sem vehetünk észre.

Voltál-e valaha figyelemmel azon sok verklärt, Verklärung s hasonló szavakra, melyek Körnernél a halálra készültek alkalmával oly gyakran előforognak? Ha voltál, úgy érteni fogod, hogy poétánk Schlegelnek gondolatjai szerint a tragédiának fő pontját akarja elérni. Schlegel azt hiszi a tragédia legfentebb nemének, melynek kimenetele nem leverést és megrázást, de felemelődést s lelkesedést szerez lelkünkben. Calderon, úgymond ő, így dolgozott. Ilyennek ismeri a Voltaire Alzirját is ; s ugyanazért azt Voltaire drámái közt legjobbnak ítéli. Azonban Schlegelnek nincsen igaza, midőn az ily kimenetelnek felsőséget ad. Mert némely tárgyak szükségesen ily kimenetelt kívánnak ; némelyek pedig szükségesen ellenkezőt. A halált, melyet Leonidás, a két Decius, Regulus, s a mi Szondink és Zrínyink szenvedtenek, akár drámaszerző láttassa velünk, akár történetíró beszélje el, az mindenképen felemel bennünket. Miért? Mert az előttünk lévő személy szenvedését mindig azon pontban érezzük, amelyben ő maga azt kijelenti. Fájdalom nekem valamely vágás vagy ütés, de nem jajdulok el, nem változom színemben s több eféle : kicsinynek gondolod fájdalmamat, s nem szánsz. Kínos jajdulásom s halaványságom pedig elrettent s szánakozásra hoz. Leonidás, Zrínyi s több ilyenek nem küzködnek a sorssal, midőn a halál közelít, szabadulásért ; hanem önkényt kívánnak meghalni : s ez a rezignáció, s ez a lelkesedés általhat a nézőre vagy olvasóra. Szánakozásunk elenyész a bámulatban, s irigyeljük inkább dicsőségüket, mint szánjuk vesztöket. Itt tehát a tragikumot csak a katasztrófát megelőző történetek csinálják, mikor a bajnok még nincs rezignálva, még szabadulást vár és nem kap. Ha kezdettől

fogva rezignálva van, úgy vége minden tragikumnak, mint Körnernél ; ha pedig küzd és szabadulni akar s ellátja végre, hogy reményei füstbe mennek : íme az a tragikum. Ekkor rezignálja magát ; a dicsőség, a haza oly dolgok, melyek az élet becsét felülhaladják ; s így a rezignáció nyugalma, a dicsőség ragyogása az élet tragikumáról ideálba ragadnak bennünket ; s íme ez a Schlegel által magasztalt emelkedés. Ilyen az Egmont halála, ki ma szabadságnak álma után lelkesedve rohan az érte jövő poroszlók elébe. Ilyen a Cátóé is, ki Pláton Phædonjával kezében siet a halhatatlanságra. Alzírban Guzmannak keresztyéni halála teszi az enyhülést ; s a keresztyéni resignáció von el a schilleri Mária Stuart felett is bizonyos lélekcsendesítő nyugalmat. De Wallenstein, Don Carlos, Galotti Emilia egészen, és szükségesképen más helyzetben hagyják a lelket ; azért mégsem szűnnek meg mesterművek lenni. Mert az ily tárgyokban schlegeli emelkedést keresni hiba lenne ; s a görögök többnyire ily tárgyak körül dolgoztanak. Osztán az ideál nemcsak egyformájú. A Cátó filozófiai halála, a Zrínyi áldozatja túlragadnak a köz ember erején ; s ezek a művész keze közt csalhatatlanul ideállá változnak. De művészkeze közt a fájdalom, veszély és sors terhe alatt leroskadó emberiség is vehet ideális arcot magára. A Laokoon lelki és testi kínja, s a Niobe szép fájdalma szintűgy ideálok, mint a belvederi Apollon s a Venus Anadyomene. Tehát a Philoktetes kínja, az Ajax halála s több ilyenek épen úgy felhághatnak az ideálba, mint Zrínyinek és Egmontnak esete, s több efélék. A Voltaire Alzírjában azt is fel kell venni, hogy Guzman nem főszemély, hanem a főszemélyek szerencsétlenségére élt ember ; az ő halála tehát szerencséseket teszen. Ez oly gonosz, aki halálában istenhez tér. Ha valki Wallensteinből valami franciás darabot akarna készíteni, s e végre az egész nagy alkotványból az ifjú Piccolomini és Thekla szerelmét venné ki, s Wallensteint úgy tüntetné fel, mint aki ezeknek boldogságát nagyravágásával hátráltatná s végre Wallensteinnak meg kellvén halni, haldoklásá-

ban a nagyravágyás lépéseit vele megutáltatná, s szerelmeseire atyai áldást mondatna: itt kevés híján olyan enyhülés jőne elő, mint az Alzírban. Mégis egy ilyen darab, akárki dolgozná is, a schilleri Wallensteinnek árnyékához sem mérkőzhetnék. Megtetszik, hogy a művet nem a katasztrófának minéműsége, hanem az egész dolgozás művészi volta, s a *tárgyválasztás* ajánlják. Mert Zairból és Alzíról senki keze alatt nem lehetne Ajax, Hamlet, Egmont és Maria Stuart.

Ami Zrínyinek halálát különösen illeti, az valóban lelket emel mind a *Szirená*ban mind a mi Istvánfinknál; de Körnernél emel-e lelket? azt mástól szeretném megtudakozni. Magyart a Zrínyi névnek csak említése is melegít; s mikor éppen halálára jön a szó, lehetetlen, hogy a Werthesz Kelemen kibeszélhetetlenül rossz dialógjainál is sebesebben ne kotogjon kebelünk. Idegen felelhetne reá legjobban, ha oly jókori, még a darab elején nyilvánná tett elszánás, oly hosszasan fárasztó készüllet s az asszonyok és Juranics annyira extravagans jelenéseik után midőn még végezetre dörögés és csattogás közt az ütközet mezejét is végig kell tekintenie, nem verettetik-e széjjel feiéből minden gondolat, s szívéből minden érzemény? Werthesz Kelemen csudálást érdemlő liberalitással a maga halált rettegve váró személyeit még egyszer szomorú magyar muzsika mellett bú-felejtésül megtáncoltatja; s ez mégis úgy vélem, kegyelmesebb bánásmód, mint a körneri csatazaj, melytől elkábultában még csak a horátiusi *Esseda festinant* stb. sem juthat az embernek elég hamarsággal vigasztalásul eszébe.

*

Nem ismerek költőt, ki szeretetreméltóbb asszonyi karaktereket tudott volna rajzolni, mint Goethe. A görögök más helyezetben valának asszonyaikra nézve, mint az újabkori Európa, s azért poétáiknál az asszonyiség igen ragyogó rollát nem játszik; az új európai poézisben pedig magas helyen áll az, és sehol sem ma-

gasabban, mint a játékszín költőinél. Tudod, édes barátom, mely határtalan befolyása volt a szépnak a francia híres dramatikára; s tudod azt is, hogy minden határtalan befolyások mellett is azok a többnyire görög, de később kínai és amerikai köntösbe is vont francia szépek, sokkal csekélyebbek valának, mintsem megérdemlenék, hogy arcaikon karakters vonásokat hiába-való fáradsággal keressünk. Minekutána Lessingnek férfias szava a francia bábockákat hazája teátrumiról elijesztette, próbáltak a németek valamint férfiakat úgy asszonyokat is egy valóbb s melegebb élettel teljes természet után képezni. De ha a francia lánykákat hidegen feszes galanteria teszi megismerhetőkké: a németeknek nagyobb részén fellebbező szentimentalizmust, s holdvilági ábrándozást vehetsz észre; s ez a közönséges vonás Schillernek asszonyait is homályos helyhezetbe süllyeszti. Goethénél szelíden tiszta világításban áll az asszonyiség; és méltóbban megnevesített természetet sehol sem fogsz találni, mint az ő műveiben. Nem szükség, hogy a játékszínen kívül Wertherig és Wilhelm Meisterig emlékeztesselek; csak a Clavigó lánykáját és Iphigeniát s a tassói Leonorát, az egmonti Klárit, Eugeniát stb. tekintsd meg; s látni fogod, hogy annyi derűtséget az érzelemben, annyi tisztaságot a mélységben, annyi csendet a szenvedelemben, s annyi bájt a könnyűségben sehol másutt nem lehet találnunk. S nem szánakozásra méltó dolog-e, hogy mi magyarok oly igen elhagytuk magunk közt a németes szentimentalizmust terjedni, hogy a goethei vidáman mosolygó grátiákat mind e mai napig is oly szűken akarjuk szeretni, s a schilleri halavány képeket imádjuk? Schiller a drámában, mint mindennütt, valóban nagy, s nagy, Goethe mellett is; s ki tagadhatta azt valaha, hogy szerencsésebb drámai szituációkat talán még senki sem tudott felhozni, mint ő? De nem valóságos veszély-e reánk nézve, ha mi azt az epesztő, nyugtalan és örök sejdítésekben borongó schilleri Múzsát jobban szerethetjük, mint a tiszta vídamságú, s nyugalomban lebegő goethei lelket? Vagy

talán a Schiller gigászi nagysága, s az, hogy ő mindig ezerféle eszközöket hágy nagy erővel érzeménynkre munkálni, könnyebben szembetűnik, mint az a művészi, mindig bizonyos, de mindig egyszerű munkálkodás mely Goethének sajátja? Így, vagy úgy, minden esetben óhajtanunk kell, hogy minekutána politikai és geográfiai fekvésünk literátorinkat is a német föld fiaival s literatúrájával összefüggésbe hozta, készek legyünk a jobbat a jótól, s a jót a rossztól megkülönböztetni; s ha példány után akarjuk ízlésünket intézni, legalább a példányt tanuljuk meg jól választani.

De hidd el nekem, veszedelmes dolog a követés. Mert haszonnal csak az követhet, aki eredeti erővel bír az idegenből kölcsönzött dolgot sajátjává tehetni, mint ahogyan a méh kölcsönöz a virágtól: az erő nélkül szűkölködött a követés szolgamajomná alacsonyítja le; külső szín és manír után fog ő mindörökké kapdosni; s innen van, hogy mennél erősebb szín, s mennél könnyebben utánozható manír van valahol, annál sűrűbb zsákmánylás közt tolonganak ott a mindennapi dicsőségnek majomjobbágai.

Könnyebb a szentimentalizmus lélekcsapongását s dagadozó beszédárját követni, mint a művészi nyugalomnak józan fellengését; mert amannak követésében saját parányi tűzünket sebes lángokra kelti engedhetjük; s tetszünk magunknak, midőn az érzelem csekélységét rendetlenséggel, a gondolat ürességét dagályoskodással fedezgetjük: de midőn, a másodikat elérni akarjuk, szükség, hogy magunk magunkat meggyőzzük, lángunkat s érzelmeinket fék alá szorítsuk; ami, ha különben erőnk nem gazdag forrásból ömledez, hidegké s szárazakká teszi műveinket; s úgy járunk, mint Cicero beszéli azokról, kik az atticizmus egyszerűségét erőtlen lélekkel utánozni kívánván, test- és lélek nélkül való beszédeket írtanak. Ha valaki a fausti Margarétát választaná példánynak, bizonyosan több nehézségeket találna maga előtt, mint aki Theklát akarná másolni; s ki is tagadhatná, hogy a theklai

másolatokban könnyebb epedés és tirádák közt bolyongani, és — ha nem fényleni is, legalább szikrázni : mint egy margarétai rajzolatban a legegyszerűbb természetet művészi gonddal megnemesíteni, s úgy hozni ragyogásra, hogy az még maga is a maga naiv és pretenziótlan alakját a ragyogásban is el ne veszesse.

Akármerre veted a német szentimentális világnak tágas körében szemeidet, theklai hasonlatosságokat lelsz mindenütt. Jól érted, édes barátom, hogy midőn hasonlatosságot mondok, bizonyosan csak külsőt értek, mert Schillernek szellemével, és Schillernek manírjával bírni, a kettő közt nagy a különbség, Schi lernél az epedés és fellengezés nagy mélységű érzellemmel van párosítva ; de midőn a Körnereknél látsz asszonyi alakokat epedni és fellengezni, ne keress ott való érzési mélységet. Schiller a maga szobrait kolosszális nagyságban állítja fel, de minden kolosszus tagjai proporcióban állanak egymással, s kijelentett mozgásaikkal ; a Körnerek parányi kezei pedig csak törpe márványkákat állíthattak fel s a törpeséggel gigásként fenyegetőző testtartást, s fenhéjázó supercílumot kötven öszve, nevetséges karrikatúrákat tűntettek elő. Ezen megjegyzés egyformán illik Körnerre, akár asszonyi fellengező érzelékenységet, akár férfiúi erőt kíván kifejtetni.

A Zrínyi mellett feltűnő két asszonyi alakok közül az, amely a házi nő rolláját viseli, szentimentális fellengéssel nyugalmat és rendülhetetlen bátorságot akar öszvekötni, és nemcsak a fenyegető veszedelemtől nem fél, sőt készen áll a dicséretes egri nők példájaként, ha úgy tetszik, karddal is vitézkedni.

Wird es Sigeth gelten?

O denke so gemein nicht von dem Weibe,
Von deinem Weibe nicht, das der Gefahr
An deiner Seite oft in's Auge sah,
Dass du an ihres Herzens Kraft verzweifelst,
Wenn sie das Heldenweib bewähren soll.

Így szól a bajnokasszony körneri szokásként, amint látod, elég dicsekedéssel, midőn az első felvonásban

a török érkezéséről tudakozódik ; és a negyedikben, midőn erőnek erejével halni akar, ezen sorokra fakad :

Glaub' nicht, ich sei zu schwach, gib mir ein Schwert,
Und neben Dir will ich als Heldin fallen!

Azonban ne félj, hogy ezen spártai matrona talán a maga katonás ereje miatt nem elég német világi érzéseket bír. Való, hogy Rosenberg Éva tizenhatodik századi német asszony, de ha ezt nem tudván hallgatnád, a második felvonás elején, mely szívelmerítő metafizikai leckét tart leányának a szerelemről ; ha lát-nád a negyedik felvonás vége felé ama virággal és halállal, kereszttel és koszorúval, s az angyalok tudják még mivel untig teletömött nyolcadik scénában, minő poétai cafrangokkal ékeskedik : meg fognál esküdni, hogy a hullámló keblű és mézes ajkú szép asszonyka életének legalább is kétharmad részét *Siegwart*tal, *Fanni Hagyományai* közt s *Bácsmegyeinek Gyötrelmei*-ben töltötte el. S ha így ítélsz az anyáról, mit nem kell még majd a leányról mondanod? Ah, a szerencsétlen Helene! Mert ki ne szánná ezen a világ minden Mariánáinál lángolóbb szerelemben olvadozó kisasszonyt, ki tele az első boldog szerelemnek mindúntalan csaknem rendetlenül áradozó érzelmeivel, az ércnél is keményebb költőtől oly kegyetlen halálra vezettetik? Ha visszaemlékezel, minő wertheri elragadtatással függ ő a szerelem érzésén :

Wohl ist's ein köstliches Gefühl, die Liebe,
Ich schaudre oft vor all' dem Glück zurück stb. ;

ha meggondolod, mennyire óhajtana szelíd békében csüggeni a szerelemnek karjain :

Oft träum' ich mir, es wäre doch so schön,
Könnt' ich in eines stillen Thales Frieden
Der Stunden ewig gleiche Kettentänze
An seiner Brust vorüberrauschen seh'n —;

ha tekinted, hogy a veszedelemnek csak meggondolására is mint retteg s ájúl :

Ach Mutter! wie er mir den flücht'gen Abschied
Mit dem gezogenen Säbel zugewinkt —
Es ist der letzte Gruss, rief's mir — — —
Du zuckt' es mir versengend durch die Brust,
Das Auge brach, des Herzens Pulse stockten,
Wie Traum des Todes kam es über mich.

ha ezen sapphói versekhez hozzá teszed ama pálmával, koszorúval, virággal, harmattal s több eféléekkel teljes beszédet, melynek cifraságai közül végtére az utolsó sorokban az élethez vonzó nagy szeretet előtolja magát :

Sprich selbst, das Leben flicht doch reiche Kränze,
Mir hat es oft im Schimmer Deines Blicks,
In Deiner Augen Thränenglanz geleuchtet,
Wie schön des Leben und wie süß es sei.
Ah Mutter! und für mich blüh'n keine Kränze!

ha figyelmet fordítasz reá, minő fájdalmas pompával, vagy pompás fájdalommal siratja már a halálra elkészülte után is — magáról többé panaszkodni nem merén — szüleinek sorsát :

Mein Vater! Mutter! trug die Erde je...

lehetetlen, hogy ne bosszankodjál a dühödt anyára, ki őtet elejétől fogva körmeri ékesen szólásának minden erejével a halálrezignatióra olyformán készítgeti, mint némely anya némely leányát a klastromi életre; nemcsak, de hánykódásait Zrínyi előtt vele titkoltatja, s beszédeit férje jelenlétében úgy intézi, hogy provokációira a szegény leányka kénytelen a veszélyben maradhatásáért szívének sugalmi ellen is, együttkönyörögni, mely együttkönyörgés annyival veszedelmesb, mennél hajlandóbb a szigetvári hős, a maga úgynevezett legnagyobb kincseit, szavaikon kapni, mintha szüntelen eszében tartaná azon közhasznú maximát :

Fronte capillata est. pone est occasio salva.

Még százszer inkább fogod a szegény Helenát sajnálni, vagy legalább sajnálni akarni, ha őtet a szeretett Juranics mellett gondolod. Lőrinc úrfi szerelmes, azt tőle megtagadni nem lehet, különben az egész föld kerekiségén nem is volna mód, hogy a második felvonás nyolcadik jelenésében általa mondott érthetetlen zavarékot neki megbocsáthassuk, melyet ugyanis csak a némely szerelemmel együttjáró hideglelési képzeletcsapongásból magyarázhatunk ki: de mégis meg kell vallanunk, hogy csudálatosabb szerelmet, mint ezen ifjú úré, a paladínoknak egész sergében hijában keresnénk. Körner fejében, jól látom azt, egy a katonai dicsőséget, a hazát és lánykáját egyforma lánggal szerető fiatal bajnoknak ideája volt, kinél mégis a kötelesség érzése a szerelmet felülmúlja; s ki nem látja, hogy ezen ideában magára nézve nincs semmi ellenkezés?

De poétánk bizonyosan nem akart mindennapi képet rajzolni s ugyanazért oly ifjú vitézt rajzolt, aki bátor tettei által nyeri meg a leányt, kinek kezére születésénél fogva reménysége nem lehetett; óhajtott volna azt Zrínyitől az ütközet zajában megkérni:

Im Sturm der Schlacht, wenn alle Herzen pochen,
Unter den Säbeln trunkner Janitscharen
Mir seinen Segen fordern, war mein Wunsch.

de ha épen ily pompás környülményű lánykérő helyen nem történhetett is a dolog, mégis megelégszik az eljegyzés történeteivel,

Denn schön und gross doch war der Augenblick,
s szerelmének lángja nem lehet nagyobb, mint most:

— — wir haben uns gefunden,
Da draussen mag es stürmen, wie es will,
Uns trennt es nicht. — — —
Was ewig ist, wie uns're reine Liebe,
Das geht nicht unter mit dem Sturm der Zeit;

és mégis boldogtalan a szerelemnek ezen boldog pillanataiban halni akar. A halálnak csak hangja is borzasztja a szegény lyányt s vigasztalásul most azt hallja, hogy a legény vele együtt akarna meghalni. Nekünk, úgymond ez, nagyobb örömekeket már nem adhat a földi élet, nincs tehát egyéb hátra, hanem hogy az égbe reppenjünk, hogy így a meghallgatást nyert szerető mások kívánságát is, a bajnokhalált, egy füst alatt elérhesse. Valóban, édes barátom, nem tudnám hirtelen megmondani, melyik lett légyen nagyobb őrjöngés : az a penitenciatartás-e, melyet a dicsőségs emlékezetű la Manchai lovag a Sierra Morenán képzelt szerelmének kínjai miatt kiállott, vagy ez a halál után dühödés, épen most a mátkaleány karjain, midőn még a veszedelem nem utolsó, s még a bécsi parancsolat sem hirdettetett ki? Az a környülmény, hogy la Manchának nagy fia legalább érthetőleg fejezi ki magát, a körneri hősifjú pedig, azon szavakon kezdve *Nicht ohne dich, Geliebte*, egész a *Liebe Gottes*-ig, fülnek és szemnek és értelemnek megfoghatatlan dolgokat énekel, hajlandóvá teszen, hogy a függőben tartott ítéletet az utolsó részére határozzam el, annyival inkább, mivel lyánykájának mind a *Nicht ohne Dich, Geliebte*-t megelőző, mind a *Liebe Gottes*-t követő szavaiból jól eszébe vehetné, hogy ennek a halálhoz semmi kedve nincs. De az a kőszívű erre nem ügyel, sőt a negyedik felvonás végén maga kéri Zrínyit, nemcsak hogy őtet az asszonyok megszabadítására ne használja, hanem hogy azokat is velők együtt halni engedje. Meg kell vallani, kegyetlen egy lovagszerelem!

Azt szeretném tudni mindenek felett, hogy ezen három személyek tulajdonképen mi hasznot tesznek a mi drámánkban? Az, hogy Zrínyi úgy is festessék, mint háznép atyja, talán nem vala rossz gondolat ; de hogy a magában nem rossz gondolatot Körner a drámai akció megelevenítésére használni nem tudta, már talán máskor is mondtam. Az asszonyok Zrínyire nézve nem tesznek egyebet, hanem hogy a veszélyben maradhatásért könyörögnek ; de minekutána Zrínyi-

ben ezen könyörgések látható s az akciót előre haladtató belső mozgást nem okoznak, s többször ismételtetvén, a Zrínyi egész háznépi fekvésének egyformaságot s unalmat kölcsönöznek: úgylátszik, hogy az a két asszonyi állat itt nem áll egyébert, hanem, hogy az üres scénákat betöltse s legyen valaki Szigetvárott, aki előtt az ostromi történetek elbeszéltetvén, a néző tudhassa minő dolgok folytak a kulisszák megett. Az anya és leány közt történő beszélgetések ugyan mind valóságos megállapodások, melyek a Zrínyit körülfogó drámai lassúságot még lassúbbá csinálják.

Sokkal inkább el lehet azt mondani a két szerelmes scénaíróról. Ez a szerelem itt valóságos epizód, mely az akcióra semmi befolyással nincs; s minő művészi törvény adott a dramatikusnak engedelmet, hogy várostrom alatt megtörténhető scénákat eposzi szabadsággal tűntessen fel? Voltaire azt jegyzi meg valahol, hogy tragédiában a szerelemnek vagy fő rollát játszani, vagy egészen elmaradni kell; s úgy vélem, igen helyesen. A szomorú katasztrófájú s eleven színekkel rajzolt szerelem a második helyen bizonyosan ártani fog a darab fő pontjának s nem engedi meg, hogy érzeményeink egy pontban koncentráltassanak: ha pedig gyenge színekkel rajzoltatik, vagy épen árnyékba tétetik, akkor ízetlenebb valamit nem is képzelhetnél. Wallenstein mellett is van szerelmes pár: de Wallenstein egy többdarabokból álló nagy egész, hol egy nagy kiterjedésű történeti körben számtalan kisebb és nagyobb alakok lebegnek előttünk, melyek a szüntelen szemmeltartott kolosszális főalakokkal meg nem szakadó öszvefüggésben állanak. Piccolomini és Thekla Wallensteinnek karakterében a legelső vonást világosítják meg; s egyébiránt is a wallensteini nagy szövedék második részében a Piccolominiak elől állanak. Körnernek nem jutott az a szerencse, hogy személyeinek, kiváltképen Zrínyinek, sok jelentő vonásokkal gazdag karaktert adhatott volna; s így semmi esetre nem vala szükség Juranicsékat azért állítani fel, hogy Zrínyinek magyarázatot s világítást kölcsönözze-

nek. A tett, mely szerint Zrínyi a szerelmeseket boldogítja, sem őbenne vagy nemzeti, vagy individuális karaktervonást nem teszen, drámába illő karaktervonást tudniillik, sem az egészre semmi befolyást s előre-mozdítást nem okoz. A szerelmés pár boldogításával Zrínyinek drámai fekvése még szűkebb lesz. Olyan ember ez, ki maga körül boldogságot és veszélyt parányi kérésre megenged, s így a bajnokhalál nagy óhajtása miatt sorsa felől különben is nyugodt lévén, és sem mást nem bátorítván, sem maga nem háboríttatván fel nyugalmbából, kétségkívül elég igazságos lesz benne megegyezni, hogy miatta a néző vagy olvasó is teljes nyugalomban maradjon a költőnek hagyván a gondot, miként igazolja meg a felvett tragédiai címet? Vagy talán éppen ezen megigazolás miatt kellett Juranics és Helena utolsó véres scénájoknak feltűnni? De hidd el, édes barátom, hogy ha minden francia hamis delikatesszt félreteszünk is, mégis lehetetlen jóvá hagynunk, hogy a tiszta, emberi, szelíd szánakozás érzelmei helyett, a scéna visszaborzasztó iszonyodással profanáltassék. Ha olvasom Istvánfinál, hogy Dobozi mint ölte meg nőjét, szánom a kétségbeesett hőst, ki saját kezeivel dűlja széjjel az életet, melyet utolsó csepp vérével kész volna védeni: de játékszínen éppen úgy visszaborzadnék azelőttem reprezentált történettől, mint a Schiller *Haramjaiban* az Amália meggyilkoltatásától. Ne mondja senki, hogy a nyugalom, melyet a Schlegeltől tanult *Verklärung*-keresés itt is el akar önteni, megszelidítheti az irtózást; az a Helena szájából zengő tiráda, mely így végződik:

So tödte mich! und küsse mir die Seele
Mit Deinem Brautkuss von dem blassen Mund!

minden előtte és utána felaggatott poétai rojtokkal együtt, melyek ezt az egész scénát körneri szokott cifrálkodással ékesítik, az irtózáshoz még utálatot is kever. Mert mi lehet utálatosb, mint mikor egy vinnyogó leányka, kinek egész darabon keresztül mások biztatására volt szüksége, most halált kér, még pedig nem

kétségbe esve, hanem a bajnok ifjún felül emelkedett nyúgalommal, cifra transcendentális kitételekben, és kikeresett elmésséggel felelgető rímek közt? Ez a lélekbosszantó piperéskedés, mely Körnernek egész darabján előmlik, sehol sem inkább visszatoló, mint ott, hol a pátosznak kellene uralkodni. A való pátosz cifrát nem ismer; mikor a görög Klytemnestra csak a színen kívül hallatja saját gyermekének gyilkoló keze alatt szavait: *O fiam, fiam, szánakozzál anyádon!* kétségkívül, hogy ez a piperétlen felkiáltás, a szem előtt meg nem jelenő asszony szájából hatalmasabb s egyzersmind művészhez illőbb megrázást hoz elő, mint a Körnereknek minden rímelt flosculusaik.

*

— — Soha sem kérdem, ha sors által igazgattatja-e a költő drámájának folyamatját, vagy emberi szabad akarattól? Így vagy úgy, mindenik esetben az akciónak szakadatlan előrehaladásban kell az okok és következtések egymásból függő láncán mozogni. Ha a láncnak mindegyik szeme, a maga látható összefüggésében, pillantatról pillantatra nem halad el a többi után szemeim előtt; ha itt vagy ott megszakadás vagy hézag történik; ha máshonnan, nyilvánságos ok nélkül idegen szemek csatolják a lánchoz magokat: mindannyiszor szeretném a szerzőtől megtudakozni, mi vitte légye rá, hogy drámaírással keressen dicsőséget, vagy kényeret, holott azt akár napló könyvírással, akár aforizmákkal sokkal könnyebben kereshette volna?

De nem való-e, barátom, hogy az Aristotelesek a már kész mesterművekből abstrahálták teóriájokat? Azért sok drámaenyvező, a maga zsenijébe vetett lélek-enyhítő bizodalmánál fogva, semmit sem gondol a világ minden Aristotelesével, és ír; a maradék filozófusainak hagyván a gondot, hogy írásaiból, ha tetszik, teóriákat abstrahálgassanak, melyek szerint ötlet, érdemeihez méltóképpen, megítélhessék. Én magam is úgyhiszem, hogy a zseninek nem mindig kell

az Aristotelesekkel gondolni, szintén úgy, mint Scali-
ger a horátiusi *nec quarta loqui persona ladoret*-tel nem
gondolt : de csak mégis kell valamikor ő reájok is
figyelmezní, ha mindjárt csupa illendőségéből is : mert
a tizenkilencedik században, európai nagy nemzetek-
hez közel, teóriai tudatlansággal, s készületlen, szilaj
természet kirohanásával dicsekedni, ha szabad monda-
nom, nagyon későn jövő dicsekedés. Alkalmasint jeru-
zsálemi András királyunk idejében állott volna az a
maga helyén, ma már némely gonoszok azt is láttattak
magoknak észrevenni, hogy az ily dicsekedő uraknak
írásain a teóriai tudatlanság és készületlen természet
jól kitetszik ugyan ; de az a szilaj szó, s az azzal együtt
járó élet és tűz, Múzácskájoknak egyetlenegy lebegé-
sén sem leve láthatóvá.

Ha csak azt is meg kellene már egyszer tanulnunk,
amit bizonyos köztiszteltben álló epigrammatistánk
is emlegetett, hogy *természet* a mindennapi világban és
természet a művészi világban két egymástól nagy mér-
tékben különböző dolog ; tehát *ember* is a mindennapi
életben és *ember* a drámaiban, két egészen megválasz-
tott tünemény. Sok karakter, úgy amint a historia
töredékeiben áll, nem képes semmi pragmatikai kifej-
tegetést elfogadni : és ha pragmatikai kifejtegetés nél-
kül állítod fel karaktereidet : úgy drámádnak minden-
új szituációja *deus ex machina*-ként fog feltűnni. Pedig
a mai mitológiátlan világban, a hitetleneknek ily nagy
serge közt, a *dignus vinclice nodus*-sal sem menthetjük
többé magunkat.

Az emberi léleknek egyik legnehezebben felfejthető
állapotja, magát önkényt, teljes szabadságban és nyu-
galomban halálra szánni. Mert kényszerítő környül-
mények közt, szabadulás reménye nélkül, vagy fájdalom-
maktól ostromoltatva kezét emelni magunkra, igen is
könnyen megfogható dolog ; de halni mint Kalanus
kényszerítés nélkül, érzéketlen nyugalomban ezt tör-
ténétírónak elhihetem, drámaköltőnek hinni nehezen
fognám. Nincs mód, hogy drámai lehetőséget nyerjen
az a tett, mely szerint valaki, az emberi természettel

nyilván ellenkező állapotot, előrement megrendítő okok nélkül óhajtson és szerezzen magának. Tökéletesen értem Egmontot, midőn a maga ellenségének fiától szabadulás után tudakozódik, s még egyszer az életre visszatekint ; s e visszatekintés után, a következő rezignációnak nyugalmaát annál emberibb világításban látom feltűnni. De hogy a patriótai halniai nyugalmaát drámai mód szerint tökéletesen érthessem, arra valami olyas kívántatik, amit a Collinok és Körnerek még ki nem találtak ; kiváltképpen pedig akkor, midőn a megfoghatatlan nyugalom a gyenge nő karakterébe tétetik által s akkor, midőn a szabadulás útja még nyitva van.

Ez tehát ismét egy tekintet vala a szigetvári halottakra, de te már régen kívánsz az úgynevezett orosz-lánról, a sok ragyogó címekkel ékes Szolimánról halalni. S íme tehát ezen körneri nagy óriásnak némely vonásai, hogy sürgetéseidtől végre megmenekedhessem. Megvallottam már egyszer, hogy a Szolimán karaktere nincs akció nélkül, de nem vallottam azt, hogy a Szolimán rajzolatjával megvolnék elégedve. Mennél nagyobb kolosszust akart itt a költő felemelni, annál nevetségesebbé tette magát fáradozásával. Valóban, édes barátom, nem határozhatnám meg könnyen, vajjon a szigetvári heroinák tirádáikat, vagy a Szolimán rodomontádjait tartsam-e gyűlöletesbeknek? Juttasd eszedbe Plautus *Pyrgopolinicesét* s szemléljed itt a római játékszín dicsekedő katonájának hasonmását Szolimánban. Ez szüntelen világhódításról, örök hírről, rabbá tett szerencséről, csillagokra fűzött névről, lehetetlenség meggyőzéséről beszél ; magát bajnoknak, oroszlának, phönixnek, szerencse urának és ki tudja még minek nevezi ; hasonló komplementeket fogad el udvarának nagyjaitól ; vezére, orvosa és foglya előtt egyformán dicsekszik nagy tetteivel ; szóval, noha Körnernek egész drámáján keresztül a bajnoki karakter legkitetszőbb vonása a dicsekedésben áll, s azzal minden személyek bő mértékben kikészítve vannak : mégis maga Szolimán a többeknek egész seregét, mind gya-

koribb újramezésekkel, mind hyperboláinak szertelen égével, császári módon felülmúlja. Jele, hogy Szolimán Körnernek legkedvesebb gyermeke ; s lehetséges vala-e, hogy a kedves gyermekben az atyai elkényeztetésnek örökös jelei ne maradtak légyen?

Voltaire azt mondja, hogy ugyanazon tárgyat külömböző bánásmóddal lehet majd tragédiai fenségre felemelni, majd komédiai alacsonyságra levonni. De bizonyosan ezen állítást csak háznépi scénákról lehet helyesnek gondolni ; mert a mindennapi életkörben meg nem történhető dolgokat a komikum határai közé csak parodiák által lehet lekényszeríteni, melyek a komikumnak legalacsonyabb neméhez tartoznak. Minden tudja, hogy a parodiai dolgozás abban áll, ha vagy a nagyot nevetségesen kicsinyítő, vagy a kicsinyt nevetségesen nagyító világításban láttatjuk. Valahányszor olyan író, ki a nagyságnak való képét sem érzelmének, sem képzeletének elébe állítani nem tudja, nagy embert akar rajzolni, csalhatatlanúl kisebb vagy nagyobb mértékben a parodia második módjához közelít ; mert szűk érzelmének s képzeletének tárgyában kicsinység és a nagyságnak hamis attributumai szükségesen egyesítettnek. Nem látod-e, hogy a körneri Szolimán is nagyon parodiai alakban áll elő? Költőnk minden bizonnyal egy munkássághoz szokott, nagy célokkal és kívánságokkal teljes lelket akart heroszának kölcsönözni, s benne hódító bajnokot és despotát egyesíteni. S mondd el nekem, édes barátom, miképen van ez a kép előállítva? Írtam már a szertelen dicsekedésről, s ez bajnokunkban a legfőbb vonás. Ha Szolimánnak első monológját keresztül olvastad, akkor az egész drámában előforduló minden beszédeit alkalmasint olvastad, az abban többek közt találkozó

Ich hab' gelebt, ich fühl's für alle Zeiten,
Und an die Sterne knüpft' ich meinen Ruhm.

minden más helyeken is több vagy kevesebb hasonlatossággal újra meg újra szemed elébe fog jőni. Megkíméllek a kiírásokkal, úgy vélem, elég unalom zsibbasz-

tott, midőn a munkán magad keresztül futottál. Megkíméllek azon helyekkel is, melyekben újra meg újra ismételteti : mint reszketett a világ ő előtt, mint járt ő omladékokon s holttestek felett, mint zuhított milliókat a halálba, s több efélék, melyeket midőn hallok, szüntelen a horátiusi kérdés : *quid dignum tanto?* tola-kodik ajkaimra. Még a Lessing Minnájától tanultam, hogy az ember rendszerint ami jót nem bír, arról gyakran s amit bír, arról ritkábban szokott beszélni ; s úgy-hiszem, hogy ezt közönségesen minden sajátságokról lehet állítani. Jaj annak a dramatikusnak, ki személyé-nek karakterét nem tudja másként előadni, hanem annak saját kinyilatkoztatásaival! Thersiteseket, Pyrgopoliniceseket és Thrásókat kell hyperbolás önmagasz-talásokkal rajzolni, nem pedig tragédiai hőst. Egyéb-iránt egy dicsekedő vén despota, ki elég ostoba magát a szerencse urának nevezni s vezérjétől azon kompli-mentet elfogadni, hogy az egész természet neki enge-delmes szolgálatára van ; ki halálától két lépésnyire, több mint hetvenedik évében achillesi dühösséggel szilajkodik ; most csekélységekért fejeket nyakaztat, sere-gének egyik felét saját szavaiként a másik fél csont-halmain akarja halálba zuhítani, lehetetlenségen kíván-kozik győzni, emberutálónak, világpusztítónak hir-deti magát ; majd a legszembetünőbb gorombaságot kész saját embereitől is csudált, szokatlan lágysággal megbocsátani ; világhódításról beszél, s éppen akkor kétszáz ezrével két ezer ellen híjában küszködik, s meg-győzve hal meg, hogy a mellérajzolt parányibb ala-koknak jusson a győzelem : egy ilyen ember lehe-tetlen, hogy a maga óriási fejtartásával, előttünk végbemenő tetteinek kicsinységére nézve, csúfos ellen-tételt ne formáljon. Azt mondom-e, hogy Zrínyinek ellenében az óriás híjában küzdése nem képtelen s ez-által csak amannak nagysága világíttatik fel? De az a baj, hogy régiebb megjegyzésemként, Zrínyinek akció nélkül való karaktere az óriás mellett nagyon homály-ban áll, mivel ez nem Zrínyire, hanem Zrínyi erre csi-nál drámai befolyást.

De miért kínozlak én téged, s miért kínozzom magamat ezen fejtegetésekkel? szükség-e Körner miatt úgy fáradozni, mintha valamely, minden tökéletességek magvait magában hordó, de még ki nem fejlett fiatal zseninek művét tartanánk magunk előtt? Az örök egyformaságnak unalma, az üresség miatt talált pótolékcscénák és beszéletek, a semmit sem mondó floskulusok, hamis pátoz és hiú elméskedés : nem zseninek jelenségei, mely a maga ki nem forrott, ki nem tisztult állapotjában is különbzéség, erős érzelem és teljesség által mutatkozik. Azt vélte talán Körner, hogy karaktereinek állandóságot kölcsönöz, ha személyeit szüntelen egy ideával foglalatostkodtatja s azoknak ajkain szüntelen egyforma jelentésű szólásformákat hágy zengeni? De mit vélt akkor, mikor *ezüstpillantásokat harmóniai zengzettel teljes sugárillatokat, a virágok felett zefirusogássá váló szélvészi mennydörgést, magát örökkévalósággá kiszélesítő atomust,* és száz meg száz ilyen semmiségeket írt? Szánakozást érdemlő állapot már csak az is, ha valaki az ilyeneket szépség gyanánt olvassa ; hát még ha valaki szépség gyanánt írja! Pedig Körnernél az asszonyok és Juranics mindig, nemcsak egyes kitételekben, de az egész dialógon keresztül, ily semmiségekkel virágozzák fel beszédeiket. A Szolimán szavai mindmegannyi szappannbuborékok, melyek szivárványi színekkel játszanak s fontosságukra nézve a levegőnél is könnyebbek. Midőn azt mondja, hogy *ő a lángoló (?) világot is hatalma alá kényszerítette volna, ha egyedül csak ő lett volna bajnok a világon :* nem fogsz-e a kitétel hérosi nagyságán hangos kacagásra fakadni? Nem épen azt teszi-e ez, mintha magyar köznépi tréfánk szerint azt mondaná, hogy neki *két pusztaluban párja nincs?* És mégis ezer hála a költőnek, hogy legalább érthetjük a mondást : mert sokszor ugyan kénytelenek vagyunk függőben maradni, ha értelmi homályt magunknak tulajdonítsunk-e, vagy másvalakinek? Jutnak-e azon sorok eszedbe :

Wenn dann der Tod den Siegenden bezwingt,
 So weckt Natur tausend geheime Stimmen,
 Und lässt es ahnend seiner Zeit verkünden,
 Dass sich der Phönix in die Flammen stürzt.

Apollóm leszesz, mihelyt megmagyarázod : mik azok az említett titkos szavak, melyek oly prófétai lélekkel bírnak? Pedig hány ily helyek vagynak még a darabban!

Nem gyötörlek többé, kedves barátom, csak azt engedj még kérdenem, ha az olyan tünemények, mint például a Szolimán és Újlaki által váltogatott beszédben az *oroszlánról*, *medvéről*, *ebrről* és *macskáról* szóló elméskedés, valóban shakespeari humor csapongásai gyanánt állanak-e ott? Mondhatom, hogy azon két úrnak a humor nagyon rosszul áll.

*

Igazad van, édes barátom, a régiek senáriusokban írták a játékszíni dialogust : de szükség-e ezen példát követnünk? A senáriu, ha szabadság nélkül spondaeusokkal vegyült jambusokon lépdél, az alexandrin unalmas menetével bír ; ha pedig hármas szótagú lábakkal kéjed szerint elegyíted azt, úgy füleim érezni nem fogják, miben különbözzék verssorod a prózától. Voltaire, ki minden francia előítélet és irigykedés mellett is, sok jót által tudott látni, jól érezte az alexandrin kínos lassúságát, s merészkedett, a párisi teátrumon szokatlan példával, némely darabjainak verssorait két syllabával kevesebbíteni ; s ha ezen merészkedés a despotizmushoz szokott francia literatúrában jól állott ; mi kötelezhetné a mi szabadságunkat, hogy a halotti pompaként lassan mozduló senáriustól el ne távozhassunk? Rég az ideje, hogy a németek quináriusokat irkálnak s annak egyformaságát pótolék-syllabájú sorokkal vegyítvén, verselt dialogjaiknak könnyebb lebegést kölcsönöznek ; s mi tilt meg, hogy ezen jobb példát ne kövessük? Nekem valóban, midőn a magyar Zrínyit a játékszínen deklamáltatni hallottam, a Sze-

merétől megtartott quinariusok kellemetesen zengettek füleimbe.

Hallottad-e, hogy Szemere még a Körner rímelt sorait is hasonlóul rímelte fordításában? Ezt neki, mint fordítónak, rossz néven venni nem akarom, mert hiszen, ha vétett benne, hogy originálját ezen bohóskodásban is követte, bizonyosan eléggé megvult büntetve azon fáradság által, melyet a rímkeresgetés mellett szükségesen kellett szenvednie; hanem Körnernek, úgy vélem, minekutána különben is oly sok poétai cafrangokkal ékeskedik, a cifrázásnak e nemét bízvást abban lehetett volna hagyni. Kénytelen vagyok megvallani, hogy én a rímjátékot Schillerben sem szerethetem. Teljességgel nem értem, miért volna hasznos a versforma egyenlőségében a drámai folyamatot figyelemmel kísérő nézőt vagy olvasót váratlanul valamely fülcsiklandó párhanggal lepni meg, hogy a drámai személytől egyszerre a költőkhöz kapattassék vissza s ezáltal a behatás kisebbedjék? Ez annyival visszásabb, mert a rímek mindig a patétikus helyeken tűnnek elő; mi nevetségesb pedig, mint azt gondolni, hogy a pátoztól megkapott személy, midőn gyakran magáról is meg kellene feledkeznie, elég nyugalommal bír, mesterséges versifikációval tépelődhetni? Ha van darab, hol ezt valamennyire tűrhetem, az *Orléánsi Szűz* leszen az. A romantikai szellem, mely mind magán a tárgyon, mind a műven elterjed, megengesztel a rímek csengésével, legalább a játékszínen; mert a szép lyányka fejében a sisakot, s oldalán a kardot semmivel sem tarthatom szokottabbaknak, mint drámai személynek szájában az oktávrimeket; s a két szokatlanság egymást enyhíti. De mikor a halál pillanatában rímeltetjük személyeinket, mikor a szerelmes leány szonettben zengeti monológját s mikor mindenek felett az őszült Zrínyi nyolcas rímekben poétáskodik: akkor, édes barátom, lehetetlen, hogy e csengés-bongás kakedémonát meg ne átkozzam s egyszersmind az attól háborgatott poétát keresztyénhez illő felebaráti szeretettel ne szánjam.

Ne véld azonban, mintha megesküdt ellensége volnék a rímeknek. Szeretem én azokat a magok helyén s a verselés egyenlőségében; s nem is látom által, miért volnának kárhozatosak, habár Homér és Pindár, Virgil és Horátz nem rímelték is soraikat. Hangegyformaság a rímekben és taktusegyformaság a mértékben hasonlóképen csiklandozzák a fület; s minek-utána poétai élet és mindennapi világ, vers és próza, ének és beszéd oly természetesen különböznek egymástól: egyik sem lehet a kettő közül sem természetellen való, sem romlott ízlésnek következése.

Meg tudnád-e magyarázni, miben álljon tulajdonképen a beszédnek teljes hangzása? Nekem úgy tetszik, hogy ezt s az eféléket könnyebb érezni, mint megmagyarázni. Minden nem egészen tompa fül észreveszi, hogy a prózában is nem minden, egymás után akár mint következő, hangok adhatnak kellemes gördületet; s az, amit Cicero *numerus*nak hív s ami mind Cicerónak, mind az ő mesterének Isokratesnek műveiben oly kedves mozdulatokkal érdeklí füleinket, értetheti, legalább éreztetheti velünk, miképpen a helyes hangöszerakás mind érzékeinkre, mind lelkünkre, különös behatást csinálhat. Ki merné tagadni, hogy ha a csupa próza, csaknem észrevehetetlen hangrakásbeli mesterség mellett is, nagy behatással munkálhat reánk: a mértékelt verssor bizonyosan még nagyobb erővel kap meg bennünket? Tagadhatatlan, hogy a mértéketlen verssor is csupán a szótagok rendes felszámolása s helyes megszaggatása által adhat teljesen hangzó numerust. A szuperintendens Kis közönségesen csudált epithalámiumában, s Berzsenyinek váltórímű alexandrínjeiben kellemes hangzású rendek találkoznak, de bizonyos az, hogy ezen kellemes hangzás tulajdonképen csak prózai numerus; és mivel Isokratesnek és Cicerónak sok helyein a prózai numerushoz még a rím is hozzájárul, látnivaló, miképpen a mérték nélkül rímelt vers az oratori numerustól csak azáltal különbözik, mert a szótagok száma jobban meghatározott s a rím állandóbban fordul elő. Nem ter-

mészetes következés tehát azt kívánni, hogy versíróink egy lépcsővel felebb hágjanak s rímeiket mértékel elevenítvén, mind egész soraiknak az érezhetőbb lebegés, mind véghangjaiknak a teljesebbé tett tónus és még többször a rímemelkedés és hanyatlás váltó modulációja által, magasabb kellemet kölcsönözzenek?

Ki nem tudja, hogy mérték és mérték közt nagy a különbség? Vagynak mértékek, melyeket megrímelni visszás érzéseket gerjesztene. A hexameternek és pentameternek modulációja oly tökéletes, mindenik verssor magában gondoltatván oly egészet formál, s a cæsurákon oly egyforma s oly élesen érezhető taktussal érdekli füleinket, hogy itt a rím hozzátétele szükségesen kedvetlen hangokat fogna szülni. Mert ha Leo módjaként használjuk a rímet; akkor a már magában felső pontig vitt moduláció a szépség határain kívül ömleni kényszerítettetik, a versnek tökéletes egésze két hiányos részre választatik el, s a cæsurákon lévő taktus oly rendkívül élessé tétetik, hogy az többé fület nem gyönyörködtethet. Ha pedig úgy akarnók a rímet használni, mint a Juvenális által gáncsolt *Attin* és *Delphin* véghangokkal egymásnak megfelelő két verssorban; akkor a hexameter felebbi tökéletre nem hágható modulációján kívül, a sorok hosszúsága miatt a rímtávolság helytelensége is nagyon kitetsző s lehetetlen, hogy a hallgatót kedves visszafordulattal lepje meg.

A lírai poézisben előforduló mértékek nem bírnak oly tökéletes modulációval, mégis sok van köztök, melyek a rímelést el nem fogadhatják. Az asklepiusi és alkæusi verssor végén álló daktylus lehetetlen, hogy kedves hangú rímet fogadhasson el; mert a daktylus modulációja nagyon sebes hanyatlásban száll lefelé, s az egész verssor mind a két mértéken különben is igen egyforma hangokat ad s egyik sor a másik után jóltevő különbféleség nélkül következik s a daktylus sebes hanyatlásában álló rímtől még unalmasb folyamatot kölcsönözne. S innen van, hogy a daktylussal mértékelt rímes versnek vagy spondæussal, vagy fület érdeklő tónusú pótoléktaggal kell végződnie; mely

végződés a vers egész menetelének tökéletesen érezhető más fordulatot ad.

A mérték minden nemei közt egy sem fogadja el a rímet nagyobb könnyűséggel és kellemmel, mint a jambus és trochæus. Mindegyiknek modulációja nagyon szelíd s nem felette szembetűnőleg érezhető: s mégis a prózai numerust sokkal felülhaladja, s egy rímmel párosíttatván a versnek sok muzsikai lebegést szerezhet. Az így szerzett muzsikai lebegés mennyivel kedvesebb legyen a csupán szótagra számolt és mérímtelt prózánál, arra, úgy vélem, nem sok magyarázat kell. Vessük össze a Hans Sachsok méretlen sorait a bürgeri szép modulációval; vessük össze Zrínyink rend nélkül következő hangjait Daykának szép zengéseivel; s ha nem fogjuk a külömbséget érezhetni, ha nem fogjuk a mértékelt rím kellemetességét általláthatni: akkor, úgy vélem, a világnak minden logikusai és hangmesterei sem segíthetnek rajtunk. Európának mívelt nemzetei jónak látták a rímes versmérték lést elfogadni, köztünk is már Faludinál tagadhatatlan nyomokban látszik az s az újabb időkben kezd mind inkább-inkább terjedni. S bár némelyek vagy azért, mivel a régítől elszokni nem tudnak, vagy azért, mivel a gondosabb munkát restellik, a szebb pályától hátra vonóznak: mégis remélhetjük, hogy füleink a teljesebb hangzás és jobb moduláció kedves voltának érzésére lassanként el fognak készülni.

Ki lesz en eléggé hiszelékeny Berzsenyi által megcsalattatni, midőn a csudálatos ízlésű férfiú a rímtelt jambust és trochæust a leoninus versekkel egy rangba helyezi s az egész mívelt Európa gondolkozásának helyes voltát kétségbe hozni akarja? Tanultam ugyan még gyermekkoromban a phædrusi mondást, mely szerint egyetlen egy ember egész sokaságnál gyakran többet ér: de hogy épen Berzsenyi annyi sok száz és minden nemzetű költőket, annyi sok helybenhagyó kritikusokat és nagy nemzeteket jó ízléssel és éles ítéllettel felülhaladjon, ez, megvallom, fejembe nem férhet. Auktorításokon ugyan építeni nem szeretek, de

hibásnak tartom a paradoxumok után kapkodást is ; leginkább pedig akkor, mikor a paradoxum a közönségesen megismert valónak, jónak és szépnek törvényeit igyekszik sértegetni. Vagy talán a paradoxumkeresést némely ember a dicsőség útjának lenni gondolja? Hidd el, édes barátom, veszedelmes gondolat! Mert nem mindennek adatott rousseaui tehetség ; s rousseaui tehetség nélkül a paradoxia nevetséges világitást vet reánk. Mi leszen még, ha nyilvánná tétetik, hogy valaki a paradoxumot saját haszna miatt vadássza? Nem világos-e pedig, hogy Berzsenyi csak azért készül az egész pallérozott Európát barbárok honjává demonstrálni s csak azért készül ifjainkat a jobb ízlés útjáról félre vezetni, mert tulajdon rímes prózáit akarja kritikusanak méltó gáncsaitól örökre megszabadítani? *Inde prima mali labes!*

Érteni fogod, kedves barátom, hogy Berzsenyinek a *Tudományos Gyűjteményben* álló azon munkácskájáról szólok, melybe a mértékelt rímes vers ellen kikelni jónak találta. Bajos dolog az a fejtegetés. Mert sokszor az embert szőrszálhasogatásra vezeti s a szőrszálhasogatás mindig tévedésre és szofistáskodásra viszen el. Ha pedig épen azért kezdjük a fejtegetést, hogy általa valamely nyilván hamis ügynek szerezzünk védelmet : úgy tanácsosb lenne mindörökre fejtegetés és resultatumok nélkül tengődni, mint készakarva homályt és hamis tudományt terjeszteni. Mondd el nekem, micsoda névvel nevezendő haszon származhatik azon vizsgálódásokból, melyek szerint a szépnek a közép-szerűségben kell állani? Az-e, hogy már ezután a versnek vagy tisztán mértékesnek, vagy csupa rímes prózának szükség lennie, mivel a rímelt jambus és trochæus a közép-szerűség határain túllép? Ne háborítsuk meg Berzsenyit azon boldogságában, melyet bizonyosan érzett, midőn balúl használt mestereiből a közép-szerűség principiumát kivizsgálta ; de az mégis csak rendes dolog, hogy a mértékelt rímelésnek erővel a visszásan kifestett képszoorhoz kell hasonlítania. Kell-e hasonlatosságokból okoskodnunk? És ha kell, miért egye-

dül a szoborfaragás mellett maradnia? Szabad-e befépni a festőkhöz is? Szép-e a művészi kézből csupán lekete színnel, de lelkes vonásokkal jött rajzolat? És ha ez szép, megakadályoztatja-e szépsége által, hogy az olajfestésnek ragyogó színei szépek ne lehessenek? Nevetséges dolog akár hasonlatosságokkal, akár szórszálhasogató, félig metafizikai fejtegetésekkel valami olyan dolog ellen beszélni, aminek megítélését, a metafizikai puhatolgatást és dialektikai meghatározást nemvárt európai józan ízlés már régen eldöntötte. Hogy a leoninus hexameter és a köztiszteletben álló mértékelt rím közt nagy a különbség, annak észére csak fül kell; s kinek az nem adatott, az előtt a metafizikának és dialektikának minden szubtilitásai sem terjesztenek az ily dolgokról helyes tudományt. Aki pedig merő szofisztikai hajlandóságból okoskodik, annak könnyű leszen, a szkepszisnek ezredek óta feltalált adakozásaiban, most fejér, majd fekete ellen találni kötekedést. Mert aki az európai fül józan ítéletében kételkedni akar, miért ne kételkedhessék abban is, ha talán a Raphaelék által szépnek talált európai lyánykát a néger horpadt orrú s kifordult ajkú nője nem múlja-e felül szépséggel? Berzsenyi a muzsikához is folyamodik erősségért; de midőn magának, mint írásából kitetszik, a szépművészség ezen országa meg nem nyílt: miért nem akart ahhoz értőktől tanácsot kérdeni? Ha nem máshonnan, legalább a mi Gáttink már sok évek előtt közkézen forgott munkájából is megtanulhatta volna, miért ád ez a muzsikai teóriát tanító úr, a Versegi és Csokonai mértékelt rímeinek, más mértéketlen versek felett elsőséget? Azonban hagyjuk az ilyeneket azoknak, akiknek kedvök leend a Berzsenyi szofizmáit nyomról-nyomra megvizsgálni s hibáit a közönség számára felfedezgetni. Boldog az, kit géniusza gyötrő dialektálás nélkül önkényt vezérel a jó úton! De boldogtalan az, ki fejtörés és körömkoptatás közt kínozza magát, nem azért, hogy jó utat találjon, hanem hogy tévelygéseit a világ, vagy legalább saját maga előtt, elrejtse!

EMLEKBESZÉD KAZINCZY FERENC FELETT.

Tartatott a M. Akadémia közgyűlésében szept. 8. 1832.

Mi szép az emberi élet, midőn a mindennapiság parányi köréből kiemelkedik ; s magát valami nagy és szent és milliomokat érdeklő cél után intézi ! Mi szép világosító csillagként tűnni fel ezrek előtt ; és szabadon, de általmelegült lélekkel választani magának pályát ; s azt jó- és balszerencse közt, örökre tiszta és soha nem hidegülő szenvedelemben futni meg ! Azonban ez, ami ily szép, nem egyszersmind ily boldogító is. Hányszor nem talál a hévvel ölelő kar borzalmat okozó hideg illetésre ! Hányszor süllyed el a küzdő fénynyel és veszéllyel teljes pályája közepén, áldás és szánakozás által nem kísérve ! Sőt hányszor kell magának a fennragyogó célnak nyom és remény nélkül leszállnia, midőn az érette vívó lelke elkeseredésében áll ott s honának és korának érzéketlenségét átkozza. A sorsnak kedvencei nincsenek, csak eszközei. Kemény részvétlenséggel az egyesek eránt intézi ez az egész menetelét. S így a már elveszettnek látszó magból gyakran hosszú évek után virágoztatja fel a teljes szépségű plántát, nem tartván figyelmére méltónak, hogy az, ki a magot a jelenlét pusztaságaiban, egyedül a még akkor kétes reményért, hintette el, többé nincs ; s emléktelen sírja felett díszlik a virágbokor, midőn már sem illat, sem árnyék nem enyhítheti az égő fájdalmat, minek gyötrelmei közt elhamvadott.

E gondolatok támadának lelkemben a hírvételkor, hogy Kazinczy Ferenc élni megszűnt vala. Képzeletim előmbe állították a nagy férjfiút, úgy amint őtet legutólszor e társasági körben láthatám. Itt ült ő közöttünk, a hetven évet meghaladott ősz, a több mint félszázados író, egy készüllettel és küzdéssel teljes időszak legrégibb bajnoka ; s keblében hordozta borzasztólag szép pályája emlékezetét ; s vészek után egy, a nemzet

előtt valahára felcsillámló reménytől biztatva, tetteinek önérzésében keresett az élet nyomvasztó terhe ellen enyhületet, enyhületet a gondok ellen, mik végnapjáig kínozták. Eszköz volt ő is a sors kezében ; izzadott ő is azért, aminek gyümölcseit aratni más fogja ; félszázadig küzdött a pusztákon s egy messze-pillantás az ígért földébe lőn minden jutalma.

Jól érzem én T. Társaság, midőn e tiszteletre méltó kör elhunyt tagjának emlékezetét megújítom, nem kellene ily elbúsító képeket mutatnom fel. Azok közt állók, kiknek szent kötelességük, minden egyebet félretévén a haza dicsőségét eszközteni ; s felednem kellett volna talán Kazinczyt, az embert, a szenvedett ; s egyedül a literátort állítnom elő, tiszta nyugalomban : mint művész a márványszobrot, hogy reá koszorúkat aggassunk. De az én lelkem minden ideái öszveolvadásban vagynak egymással, s a szív húrain rezegnek keresztül. Rokonom és barátom, tanítóm és társam vala ; s most, midőn szavam az elnyugodott felett fog hangzani : kebelembe zárjam-e fájdalmamat? Féltjek-e, ha kínos érzelmeket rezzentek fel ; s a visszaemlékezés szelíd óhajtasai helyett könnycseppeket fakasztok? És bár fakaszthatnék szívből forró vérkönnyeket! bár szózatom villámerővel hatná keresztül a hazát s a nemzetet! mely saját jeleseit századok óta könnyezetlen látá sírba szállani ; s nem tudá, hogy neki áldozatnak fel minden szerencsét ; maradékaikra nem hagyhatván egyebet, a meg nem ismert, meg nem jutalmazott, sokszor éppen eltaposott érdem keserű dicsőségénél.

A végzet akará ezt így! és valóban ritka szép és jó kezdődött és tenyészett valaha előre ment áldozatok nélkül. Kenyér után indul a sokaság, magányos hasznokat vadász s azt, ami az egészséget érdeklí, ami lelket táplál, nemzeti erőt fejt s gyümölcsei csak jövőendőben érnek meg, gyűlöli. Atyáinkat hosszú zsibbadás lankasztá ; volt idő, mikor bűnösen feledének mindent, ami őket a porból, hova hullának, felemelheté vala. Néhány kevésnek mellében támadt a gondolat : a

haza veszélyben forgó nyelvét ragadni meg, ezt felvirágoztatni, ezt erőre hozni ; s erejével rázni fel az álomba süllyedt népet, hogy lásson és érezzen. De a nép őket nem hallgatá ; de a népnek ereje nem volt ő reájok fel, s a jövőbe kipillantani ; s így elhagyatva futák meg a pályát, külöködőknek tartattak, s kinevettetének ; mert nem akarák követni a bölcseséget, mely egyedül a jelenlét hasznairól gondoskodik. Ily körülmények közt lépett fel, ily körülmények közt küzdött ami Kazinczynk is ; nem haszon nélkül a nemzetre, nem nyom nélkül a jövő korra nézve ; de fájdalommal önmagának. Mert koszorúi nem enyhíték, hanem égették homlokát ; s neve híres voltát élte nyugalomával fizeté. Pedig ő vala, ki fiatalsága küszöbén, még csak tizenhat évű gyermek, íróink parányi körében megjelenvén, nemes, de tiszteletben kevesektől tartott célját el nem csüggedő erőben, páratlan állandósággal, szünetlen haladásban követte. Ő vala, ki nemzetének negyven év előtt hirtelen fellobbanó s hirtelen elalvó tüzét olthatatlan hordá kebelében még akkor is, mikor lélekfagylaló vészek környékezék. Ő vala, ki a szerencsés sem nem ígérő, sem nem nyújtó literátori pályára számosokat tüzelt fel ; s mozgást és életet öntött a tövises útra, mit sok mások elunatkozva, kétségtől leverve pusztán hagytanak. Ki nem emlékezik vissza az ő Gessnerére s Bácsmegyeijére? Mi maradandó behatást tőn a szépízlésű fiatal író, ki alant mászás és iskolai feszesség helyett könnyű lebegésű fenséggel és csinnal jelene meg s a valaha tökéletre jutandó magyar prózának első talpkövét alapítá! A kassai Magyar Múzeum, s az ő Orpheusa sebesen eltűnő jelenetek valának ugyan : de az általok hintett mag, évtizedek után sokat ígérő virágokat vala termendő.

Azonban miért emlitem ezt? Ő még akkor ifjúsága erejében élt ; s polgári fekvése által a literátorkodást kísérő kedvetlenségektől födezteték. Csuda-e, ha a lánglelkű ember fáradatlan munkált? ha a közönség részvétlenségét csüggedetlen tűrte? ha magát feledvén, hazájának szentelé mindenét ; és a sivatag jelenben

csak a virágzó jövőndőt szemlélte? De jött az időpont, egyike azoknak, miket a sors lesújtó villámként rejteget felhőiben, hogy váratlan rohanással öldököljenek ; és íme ő tettei s hatása munkás köréből láncok közé jut ; és szabadságát s élte minden reményeit hetedfél hosszú évig siratja . Hány nem veszté el bátorságát, hány nem mondott le keble legforróbb vágyairól, kit a szerencse nem épen ilyen keményen próbála meg! A mi barátunk búban mint örömben, kétség, mint remény közt, saját ideálához hű maradt ; és a brünni erősségben, mint a kufsteini hegyormon s a munkácsi vár falai közt, szerelme a nyelvhez nem kisebbedék. Ott a vigasztalástól üres magányban érlelte meg ő a nagy gondolatot : ujító változást hozni a nyelvbe ; s ezáltal ízlésünknek, gondolkodásunk módjának s tudományi művelődésünknek más és nagy befolyású utat mutatni.

A mi magyar nyelvünkkel véghezvitt újításokat sokan nevelték s nevetik maiglan ; pedig azok a nemzeti ébredező szellem természetes kiütései valának. Ezen szellem mint mindig és mindenütt : úgy most is és közöttünk, egyes jelenetekben tüntette fel magát, hogy lassanként közönséges legyen. Nyelvünket ragadá meg legelőbb, ez lévén a legtermészetesb mód egymást érteni, egymásra figyelmezni, ideákat venni és adni, s azt, ami a kebelben titkon és külön forr, nyilvánvá és egyetemivé csinálni. Ily szempontból tekintem én a nyelvvel kezdett, s gyors rohanással előre törekedő változást. Mert semmi sem esik e világon ok és egybefüggés nélkül ; ami történik ma, annak magvai század előtt, s talán senkitől nem sejtve, hintettek el ; s ami történni fog század után, az a mostani tettekből, gondolatokból, vagy talán csak sejdítésekéből ver magának gyökeret. Homályban él és munkál az író s egykorúi által kicsinységekkel bajlódónak tartatik, mert idejét idegen szavak magyarrá tételével, régiek keresgélésével s több ily parányisággal vesztegeti. De a vezető okot legtöbbsnyire csak a következés világosítja fel ; s tisztán csak a maradék fogja láthatni : miként

nyert az egész nemzet szó által ideát, idea által tettet s tett által jóltevő, egyetemi változásokat ; miként lettek százados előítéletek semmivé ; miként enyésztek el egymás után száz meg száz lélekszorongató formák ; s mind ezek után miként lőn lehetségessé sok szép és jó, minek forrásai, hosszú időkig zárva lévén, folyást nem lelhettek.

Kazinczy nem vala legelső, nem is egyetlen egy, ki a nyelvvel történt nevezetes fordulást kezdé és eszközle. De övé a dicsőség, hogy ízlést párosított igyekezetével, hogy dolgozásait érzelmei hevével el tudta önteni s hogy a régiség tudományát, mit Baróti Szabó keresett s ami Révait nagyjá tévé, teljesen méltánylá. Csak így, s csak neki lehetett hatalmában oly széles terjedtségű befolyást szerezni s oly közönséges erővel hatni a nyelvre és írókra : mint nem még ez ideig senki más. A közelebb múlt ötven s egynehány év alatt ki volt íróink közül, kivel e férjfiú kisebb vagy nagyobb érintésben nem állott volna? ki nem kereste ismeretségét, a Jelesnek, kit Orczy és Ráday szerettek, kit Báróczy kedvele, kinek Virág és Révay barátai valának, ki Dayka és Csokonai kifejlésökre nagy befolyást gyakorolt? Keresztülnéznek íróinknak itt, e tiszteletreméltó gyülekezetben jelen álló koszorúján ; és sokat látok, ki a legelső szikrát Kazinczy lánglelkétől kapá ; s kit futásában ennek példája vezérlett s állhatatossága őrizett meg visszahanyatlástól. Neki nem volt elég lelke minden erejét és szíve minden érzelmeit a nagy célra szentelni ; dolgozásoktól elborítva sem fordítá el a haza serdülő ifjairól tekintetét ; s minden hevülő pillantás, minden kidobbanó gerjelenem, mely benküzdő erőt s munkavágyat bármi távolról sejdítettett, részvételét nagy mértékben nyeré meg. E részvétel által adott ő sok múltólág kipattanni látszó szikrának maradandóságot ; e részvétel által pótolá ki sok kezdőnek azt, amit boldogabb fekvésű népeknél az olvasóközönség első tapsai visznek véghez. Mert volt idő, keserűen emlékezem vissza, midőn a literátori pályára készülő ifjút szülői mint veszni indultat sirat-

ták ; midőn magyar könyvet magyar írón kívül más nem ismert ; s midőn a fiatal művész egykorúi közt sem talált keblet, hol kiömlhessen. Hány nem némúlt el akkor, mint a fogságba zárt fülemile, végképen? s hány nem fogott volna még elnémúlni, hanem ha ő a síriglan buzgó, nyújtott volna vigasztaló szót? Mert ő mondhatá még nagyobb igazzal, mint az Anchises fia : Ifjú! rényt és való munkát tőlem tanulj, szerencsét másoktól.

S nemcsak azokra hatott ő, kik nevét és műveit tiszteletben tartották ; hanem azokra is, kik eránta ellenséges indulattal viseltetének. Valának ugyanis nem kevesen, kik vagy érdemeit irígylették, vagy művitélete által érdekeltettek, vagy okfejeit, mikén dolgozásait alapítá, veszélyeseknek lenni hitték. Ezek köréből üte ki magát a sokáig titokban forrott nyelvújítási pör, mely Kazinczy ellen intézett személyes csapást ; sok, a literátori viadalmakkal köz, illetlen scénákat tüntetett fel : de tárgya által a nemzetben eddig szokatlan figyelmet gerjeszte ; s a rákövetkező ellenhatásnál fogva íróinkba elevenséget öntött, serdülő ifjúságunk elébe szebb és terjedtebb pályát jelelt s azt amit ez ideig nem bíránk, egy olvasóközönséget alkotott, számra és részvételre kicsinyt ugyan, de reményt adót, hogy valaha nevedezni s íróink eránt melegedni nagyobb mértékben fog. S ez okra nézve az én ősz barátomat soha sem tartottam szánásra méltónak a nyílak miatt, miket ellenségi kezek reája mint íróra lőttek. Nem zavarhatták volna ezek öregkora nyugalmát, ha azt a sors más oldalról keményebb csapásokkal ne rabolja el. Mert példaként ragyogni s minden fogyatkozások mellett is, miket az emberi természet szükségesen hoz magával, s minden ellenigyekezetek mellett is, mik ezen fogyatkozásokat vagy nagyon kitüntetni, vagy költöttekkel is számosítani törekednek, tisztelőket és követőket találni : vigasztaló érzelem. S mint kell e vigasztaló érzelemnek erősödnie, midőn az ellenfél által hintett mag saját örömeinkre s hasznunkra virúl fel! s ha Kazinczy, mint hiszem és tudom, a nemzeti

nyelvet és hazát tiszta szerelemmel ölelte által : mily könnyen kellett neki gúnyt és megtámadtatást tűrnie, midőn az ellene szánt csapások által, a nyelv feléledése nagy munkáját elősegíttetni szemlélte! Az önérzés, mit ő oly méltán hordhatott keblében, irigylést érdemelne ; ha valamit irigyenünk lehetne a férj-fiúnak, kinek a sors ez érzelmen kívül oly igen keveset nyújt vala.

Sok mindennapi embert hallék már életében és halálában magasztaló beszéddel hirdettetni ; de gyűlöletes előttem minden hízeltetés, s kivált a koporsón túl, hol a történet komoly Múzsájának országa kezdődik. A való érdem alakja nagyító csövek nélkül is tisztán látható ; s úgyhiszem, azoknak, miket eddig elmondottam, sem bizonyítására, sem mentségére szükségem nem leend. Mert nem állítám, hogy Kazinczy örök emlékü műveket hagyott maga után : mint az Ilias ; nem mondtam, hogy nyelvünket a lehetség felső pontjára hágattatta s hogy törekedésein túl már nincs haladás, kívül már nincsen út. Csak azt mondtam : Kazinczy ízlést erőhöz csatolva kezdett a nyelvvel küzdeni oly korban, midőn az egy nagy és következéssel teljes mozdulatra való hajlandó s ízetlenség és gyöngeség által örökre hibás utat vett volna magának. Kazinczy a maga Gessnerétől fogvást a *Pannonhalmi Útig* minden írásait csínnal, hévvel és ifjúi léttel öntötte be s ezáltal az írósereg figyelmét magához ragadván, literatúránkban új időszak alapítója lőn. Kazinczy fellázasztott maga ellen sok író s ezzel oly kilobbanást okozott, mely írókra és nemzetre elektromi szikra gyanánt munkált s a literatura parányi körét kiszélesítette. Ezek az ő nagy és tagadhatatlan érdemei. Mert prózája minden fogyatkozási mellett is, örökre szép lesz ugyan ; versein művészi kéz fog ismerszeni s kivált epigrammjai a költés koszorújában hervadatlan virágok maradnak : de a nemzetet nem ezek által tevé háladósává. Szellem vala ő, mely a tespedő egészlet oly sokáig csaknem egyedül eleveníté ; s lépcső, melyen egykorú magasbra hághassanak s a szerencsésebb

maradék tetőre juthasson. A sors talán nem fog benünket ismét elsülyeszteni ; s így eljön az idő, el kell az időnek jőnie, midőn az ő- és az együtt-élők dolgozásai ragyogó művek által fognak homályba tétetni ; csak a lélek, melyet ő az egésznek kölcsönözött, meg nem szűnik folyvást ragyogni és munkálni, míg a nemzetiség utolsó szikrája el nem hamvad. Ez oldalról kell őtet méltatnunk ; s ez oldalról mit nem érdemlett ő mi tőlünk? Nyelvünk bajnokává szentelé magát ; s e nyelv a mi őseink egyetlenegy hagyománya, mit a századok pusztító vészei közül kevés hű kezek ragadhatának ki. És ti hűvek, hol vagytok? hol a hála, mit a hazától érdemlétek? hol a könny, mely szentté tenné a sírdombot, mit hamvaitok felett a mindennapi szokás szűken hányatott?

Epések lesznek talán szavaim ; de keserű, kínos emlékezetek támadnak lelkemben. Mert gondolkodom a népről, mely Zrínyit, az író, el tudta feledni ; mely Faludit, míg élt, nem ismeré, mely Révairól hallani nem akart ; mely Baróti Szabót és Virágot meg nem siratta ; s melynek kebelében az ötvenhat évet szakadatlan munka közt eltöltött Kazinczy nyomorúsággal élt és holt. Ő szép reményekre születve, sokat ígérő ifjúságot élve, hirtelen a sors által leveretett ; s midőn előtte minden pálya a literátorin kívül bezáródék, ez egyetlenegy pályán közönségünk elvoná kezét a magát neki áldozó elől ; hogy tévelyegjen elhagyatva, küzdjön nem segítve s arca izzadását és szeme vérkönyveit hagyja jelül kézíratain s árva gyermekein ínségét. Két rendbeli folyóírásai, részvétlenség miatt, mind járt kezdetben elakadtanak ; nyomtatott számos műve tizenegy millió népesség közt vevőt nem leltenek ; legnagyobb becsű kézíratainak nyomtatót nem talált ; s halálig tartott fáradozásai jutalmát nem arathatta az országban, hol annyi idegen gazdag táplálást nyer magának. Voltak ugyan, tagadni nem fogom, kik ő felé is résztvevő keblet nyitottak s kik életének gondjait egyes jótételekkel enyhítgeték : de a nemzet nagy írójának jótételekre szorúlni nem kellene ; s pillantaton-

ként nyújtott vigasztalás hosszú kínokat nem orvosol. Ah láttam én ezen kínokat! mert tanúja valék álmatlanul töltött éjjeleinek; tanúja valék a fájdalmas eljajdulásnak, midőn barátja vidám asztala mellett gyermekeire visszaemlékezett. Megrezzent akkor minden ideg kebelemben; s véráldozatnak képzelém a szent öreget, mely a nép bűneiért utolsó liörgései közt vonaglik.

Társaim, nem szenved ő többet! Lenyugvék ősz fürteiben, a széphalmi lak romai közt, úgy hűnyván el: mint századok előtt, a nyugoti tenger partjain egy más hazának fia — Camœns. És gyermekeit idegen kéz fogja ápolni; és sírját szívszorulva kerüli ki a magyar nyelv-művész, sorsától rettegvén. S bár emlékezete keserű voltát szerencsésb évek hamar feledtetnék el! hogy a maradék előtt csak dicsősége ragyogjon; kínai pedig megfoghatatlanok legyenek.

EMLÉKBESZÉD BERZSENYI DÁNIEL FELETT.

(Olvasatott a M. Akadémia közgyűlésében szeptember 11.
1836.)

Az emberi nem, egészben tekintve, örökre virágzó növény, minek egyfelől hervadó virágai mellett, másfelől szünet nélkül újabb és újabbak fakadnak s nyílnak ki. Végetlenül tenyésző élet ez; hol múlt és jelen csak a jövődönék szolgálnak magúl s a bölcs örvendő néz e jövődő elébe; mert tudja, hogy az bizonyosan felvirúl, s felvirulta után enyészetre sem hajlik, míg magából a következő időnek alapot nem készít.

De ki elég erős, mindig és mindenütt csak az egészre vetni pillantatát? Egyes emberek, a végetlen egész egyes virágai vonzanak bennünket magokhoz; egyesekhez fűzzük hajlandóságunkat, érdekeinket, szerelmünket; s midőn az egyesek hervadnak és enyésznek

megszakadni érezzük az egymásból folyt idők folyamát ; s ez az érzet a legkínosbak közé tartozik. Mert szívünk legtermészeteseb indulata, vágy és küzdése, majd tisztán, majd homályosan, a jövődőt tárgyazza ; s mondjátok meg : a megholtak jövődje hol vagyon?

Kettő a felelet. Egy, mely a hit vezérkarjaira útasít, s a jövődőt túl a síron, sejdítési homály alatt mutatja. Más, mely az emberiség egésze felé fordul ; s innen a síron, az enyészet nyomain mindig újonnan keletkező életre figyelmeztet. Lelket emelő, nagy gondolat fekszik mindegyikben! de gyarló az ember s ami vagy alaktalanul, vagy temérdeksége miatt által nem tekinthetőleg áll előtte, abban kielégítést nem lelhet. Így, kimúlt kedveseinek elsötétült jövődjétől a múltra tér vissza ; s ha a remény kinézetei megszűnni látszanak : az emlékezet karjai közé dől ; s lefolyt öröm és szenvedés körében ábrándozik.

Innen van, hogy emléket állítunk az elhúnytnak, hogy beszéd által megújítjuk emlékezetét azoknak, kik többé nincsenek. E visszapillantás a kialudt életre szándékos csalódás által enyhíti a fájdalmat, midőn a nemlétel gyötrő gondolata helyett, az egykori élet meleg képével foglalatoskodunk ; s egyszersmind hiúságunkat azon vígasztalással tápláljuk, hogy az emlékezet életet ad ; s ki tetteiben megemlegettetik, az halhatatlan lesz.

És ez valóban áldás Istentől, ki így adá! Gondolkozó s tökély után törekvő lénynek, ki magát az egész emberiség képviselőjének tekinteni szereti, megfagy-laló gondolat oly végvonala, hol minden törekvéseivel együtt örök éjbe sülyedjen. De a marathoni győző emlékszobra nemes lángot ébreszt az ifjú Themistokles keblében ; s Kalpe szírteinél, a Herakles felől homályosan szállongó rege, a földkerekség leendő urának szemeiből dicső tettek után sovárgó könnyeket fakasztott. Emberi gyarlóság alapjából pattan fel a szikra, mi a parányi, mulandó embert, élet utáni nagy következményekre munkálni élessze.

Ez ideától hevülve készülök itt, kis tehetségem sze-

rént feltüntetni elköltözött társunknak, a mi Berzsenyinknek emlékezetét. Mert ő nincsen többé ; benne is saját fényében ragyogó csillagot vesztenk el ; s most illő a kor embereinek tudtul adni, miképpen a magányba vonúlt s címekkel nem ragyogott férjfiúban azon kevesek egyike van eltemetve, kik a sülyedés szélén gyakran állott magyar nemzetre való dísz hoztanak.

A sokaság nem foghatja meg : mint lehessen költőről így szólni. Jól van ! ha ti azt hívjátok költőnek, ki szavakat foglal versekbe s történetesen felduzzadt érzeményeit s egy-egy elmésen elővillant gondolatát papirosra önti, s olykor valamely csillogó urat pártfogás reménye miatt megénekel, vagy a könyváros szűk zsoldjáért az almanachokba divatárukat készítget : akkor igenis, a sokaságnak igaza van.

De ha költő nevet csak az érdemel, ki nemesített érzelmeket hordoz keblében, ki a természetre, az emberi szenvedelmekre vizsgáló tekintetet vete, ki a való életet magas szempontokból vevé fel s dalát a szépségnek és jónak s az örök dicsőségnek szentelé, hogy általa minden ifjú kebel szent lánggra gyúljadjon : valljátok meg, akkor a költő bizonyos jótévője az emberiségnek ; s nevét hála és tisztelet érzelmei közt kell neveznünk.

Való, a költészet jótétei nem éppen kézzelfoghatók. Akarjátok-e, hogy csak az érdemeljen figyelmet, ami gyermekeitek kenyerét bőven adja meg ? Ó, úgy — az egyszeri író szerint — a kerekas rokka feltalálója minden Homérok felett fog állani ! De gondoljuk meg : az ember nemcsak testi, hanem szellemi lény is egyszerismind. Mi lenne az emberiség, ha vadállatként egyedül élelem után futkosna ? s mi lenne a nemzet, mely egyedül kalmárkodó nézetek után indulván, az egész természetet csak kincses ládának tekintené s a csillagok ezreit csak arra valóknak, hogy portékás hajója útát igazgassák ?

A műveltség kezdő korában minden nemesb érzemény és ismeret költő által énekelteték. Vallás, filo-

zófia, történettudomány költészet karjain léptek fel. De az ember hívtelenné lőn mesteréhez ; s midőn a kor haladtával, ifjúi lelkesedése hideg körültekintéssé változott : minden ismereteitől s tudományától azt kívánta, hogy éléskamrájának, kincstárának s uralkodási szomszárjának szolgáljanak. Így tétetett a vallás hatalom zsámolyává, az isteni matézis hódítók és uzsorások eszközévé s több ilyenek. És ezek, s a hasonlók ugyan mindaddig, míg amennyiben az egyetemi haszonvágyat eszközlik, becsben fognak tartatni : de költészet és filozófia hidegen nézetnek. Mert sem mindennapi kenyeret nem természetnek ; sem gyárművek virágoztatására közvetlen nem alkalmazhatók.

Vagynak, kik üres óráikban a költő műveinek néhány pillanatot szentelnek ; s azok becsét, mint időtöltést szerző dolgokét, határozzák meg. De jaj a költőnek, ha célja csak időtöltés vala ! A való költészet s a filozófia komoly Múzsája rokonszövetségben állanak. Mindegyik magas emelkedésben lebeg az emberiség felett ; pillantásait szünetlen arra fordítva. Két tolmácsa a léleknek, mely az állat-emberben isteni eredetet bizonyít. Boldog, ki intéseiket érzeni és érteni megtanulhatá !

Berzsenyi minden kétségen túl egyike vala azoknak, kiket a való költészet szelleme élesztett. Azon időben, mikor literaturánk pártfogás nélkül, egy-két lelkesebbnek magányos falai között elszigetelve, titkosan tenyészett, senkitől nem ismerve, díjt és pálya-lombot nem várhatva, egyedül keble mozdulatitól vezérelve kezdte ő fakadó érzeményeit dalba önteni. Mezei magányában úgy áll vala, mint az Oceán szigetén nyíló szép virág, melynek pompáján emberi szem örvendő bámulással nem mulat s az örökre zúgó hullámok közt, a hidegen lesugárzó csillagos ég alatt

„nincs bájsereg, mely őt körülroppenné,
nincs vándor, aki szellemkarra venné” —

s lehet-e költőre nézve szomorúbb helyzetet képzelniünk?

Mi a dal? harmoniás szavakba öntése a gondolattá érlelt érzeménynak. S mi indítja a költőt ezt tennie?

Azon természeti hajlandóság, mi szerint azt, ami a keblet dagasztja, óhajtjuk rokonérzésüekkel közleni. Midőn már a költő e természetből belénk plántált közlékenységnél fogva dalát elzengi és nincs, ki az édes hangot felfogja; nincs, ki figyelmet fordítson arra, mit szíve teljességéből kiömleszteni neki oly fontos volt: nem fogja-e a részvét hiányát fájdalmasan érezni?

Aztán tagadni nem lehet: a költő nemcsak részvétért, de dicsőségért is énekel. Midőn Pindar, a Delphi istenének boltjai alatt, a nagy tömegben összegyűlt hellén nép előtt énekelt; s a dal szívemelő hatalmát ezer meg ezer szemből olvasta: lehetséges-e, hogy lelke percenként szebb és lobogóbb lánggra ne gyúladt legyen? De magára hagyatva, nép nélkül, melyet az ének ereje felrázzon, nép nélkül, mely hazája fényét az énekben visszasugárzani örömmel tekintse, pusztá falaknak vagy az erdei viszhangnak mondani el az érzelem szózatát: bizony a lelkesedésnek nem nagy táplálékot nyújt. Innen van, hogy sok költőnk oly korán megszűnt énekelni; s hogy a gazdagabb keblű zseni is csak kis részét adá annak, ami szívében élt.

Istennnek gazdagabb ajándéka nincs, mint az ifjúság. Szívünkben megárad az érzemény, hasonlóúl a tavaszi plántában meggyűlt bő nedvhez; s így történ, hogy az ifjú költő az előbb említett megjegyzések alá nem mindig tartozik. Elhagyatva, pusztá magányban állva is elzengi ő, mi kebléből, felszökellő víz-sugárként, erőszakosan tolakodik fel; s e lélekállapot tart mindaddig, míg az élet nyara közelebb jön s egy komoly pillanat a világba, más jeleneteket mutat előtte.

Az ifjúság e tenyésző ereje, mely a férjfiakor kezdetéig szüntelen nevekedő hatalomban virúlt vala, teheté azt, hogy Berzsenyi elszigetelve is, dalát a nemzettel nem hallatva is, a kezdő énekes gyöngéd ömlengéseitől a teljes forralomba jött erős kebel áradozásáig

emelkedhetett ; s hogy nemcsak a lírai költészet szokatlan magasságát érte el ; hanem egyszersmind egészen új s ifjúilag virító, páratlan ragyogású költői nyelvet is alkotott magának, legillőbbet azon tündérvilághoz, mely általa teremtvé, dalai minden sorából felénk sugárzik.

Nem kell felednünk : e férjfiú Kisnek s Kis által Kazinczynak barátja volt ; s már akkor, mikor kettőjükön kívül még senki más nem tudá : mit rejteget keblében a szép Somogy, a bajnokok vérével öntözött, s a lírai költészet másik koszorúsának, a mi elhunyt Virágunknak lételt adott szép Somogy. S mi vala természetesb, mint ily baráti körben, ily költőnek, ily alkotó hajlandósággal fordulni a nyelv felé? A szerencse, mely nyelvünket s literaturánkat századokon keresztül oly szűken pártolá, időről-időre mégis gondoskodott, hogy ne csak el ne süllyedjenek, hanem fentartó szellemet is nyerjenek magokba, minek erejével ifjodva és erősödve szebb élet elébe siethessenek. Kazinczy és Berzsenyi két gényusz valának, kik elhagyatás, mondhatnám eltapodtatás szomorú napjaiban varázserővel jelentek meg a magyar nyelv mellett ; azt nemcsak életben tartották, de csínnal és kellemmel és fiatal bőség tündöklésével öntötték be ; s új karaktert adának neki, mely századokon keresztül viruló szépség gazdag forrása lenni meg nem szünend.

Lesz idő — adná az ég, legyen minél előbb, minél tartósbban — midőn hitelt alig nyerend, hogy művek, mint amilyeket Kazinczy és Berzsenyi nyújtának, éveken keresztül nyomtatót nem találtak ; éveken keresztül nem találtak embert, ki a nemzetre örök dísz hozó műveket a hazának bemutatni merészelte volna. Így történt, hogy az ifjú énekes megzendíté dalát ; s mi mások évekig nem hallók csak nevét is. Így történt, hogy a férjfiúi évekre lépett költő egy-két lelkesnek ismeretségébe jutott ; s mi mások távolról hallók nevét említettni ; s évekig nem láthattuk egyetlen sorát is. A nemes elsírá könnyét a dicsőség után és nem mutatkozott kéz, az érdemelt díjt homlokára fűzendő.

E folyó század kilencedik évében hallani először Berzsenyi nevét pusztán említeni ; követő év tavaszán látám őt, és vele kéziratban lévő dalait ; s fesse-e az örvendő bámulást, mellyel ez, azon korban oly váratlan, oly előre nem sejdített tünemény meglepett? A még készülő, fejledező ifjút nem ismerhetém ; s íme egyszerre, pillanatban felgyúló meteorként állott a líra elragadó magasságaig felküzdött férjfiú előtttem. Mi Horáciban s Mathisson énekeiben oly megkapólag hatott reám, itt összeolvasztva lelém fel ; új világ nyílt verseiben saját fénnel, hévvel és nyelvvel ékesülve. És én ifjúságom reggelét élem ; homályosan küzdök messze ideál után ; s nem természetes-e, hogy e találkozás és meglepés éltem leg-elragadóbb pillantatai közé tartozott? Nehány napot lelkesülve tölték körében ; s búcsúztakor gyermeki odaadással csüggttem kebelén ; először éltemben és — fájdalom, úgy akará a sors — egyszersmind utólszor.

Három év múlt el ismét, s a régen várt költemények végre a közönség sajátivá lettenek ; s ekkor lőn, hogy literaturánk új időszakba lépett által. Kazinczy haladási rendszere szokatlan figyelmet kezdte gerjeszteni. Kevesen fogták fel a szellemet, mi által vezetették ; a sokaság forrongani kezdett ; féltette a nyelv tisztaságát s annyiival inkább, mert némely írók, belső szükségétől ösztönöztetve, de ízléssel s nyelvtudományi elvekkel nem bírva, fonák ujitásokra vetemültek. Terjedt a nyelvféltés ; s mellékes érdekek által nagyobbítva, szövetkezést okozott az ellen, ki az új rendszer vezére volt s kinek szellemi felsősége szokás szerint a kisebbnek fájt — Kazinczy ellen.

Élénk ellenküzdés élénk részvét kezdete ; s kik a kor fejlődésnek indult hajlandóságai ellen harcolnak rendszerint csak a kifejlést és érelmet segítik. Így történt akkor is ; és szerencse hazánkra, hogy Berzsenyi ez időpontban jelene meg. A haladás és maradás embereinek egyformán kapá magához figyelmöket ; azért olvasói többen valának, mint különben ; köztünk azideig szokatlan hévvel itt becsülteték, ott üldözteték ;

s mindkettő által literaturánk új szakának irányára s azon érdekek, mely olvasóink számát naponként nevelé, mind megalapítására, mind megtisztítására nagy hatást gyakorolt.

Ily szempontból nézve, az önbecsét teljesen érző férfinak könnyű vala az ellene s Kazinczy ellen tisztátalan forrásból indult s dicséretlen szenvedelemmel folytatott megtámadást eltűnri. Unokáink nem fogják tudni: mi volt az egykor oly ismeretes *Mondolat*? Berzsényi ezt előre láthatá; s nem természetesen következett-e, mikép a késő százakra kitekintő zseni megvetve nézzen keresztül a cimborán, mely kurta kezeit a költő magassága felé terjegetni törekedett, hogy a reánézve elérhetetlen borostyánt letépje?

Idő haladt; s a líra magas keblű birtokosának dalai másodízben jelenének meg s bővítve. Kevés év leforgása literaturai újidőszakunkat győzelmesen előbbre vezeté. A maradás emberei még vívtak; de csapásaik napról-napra sikertelenebbül hullottak le. Nyilván volt: a harcmezőről leszállandók lesznek nemsokára; s a bölcsőjéből kiemelkedő új nemzedék egyedül a mult kor történeteiből fogja őket ismerni.

Most a *Tudományos Gyűjtemény* indult meg; s tervének egyik szép szakasza lőn: magas szempontú kritikának nyitni pályát; s elvek szerint és részrehajlatlan kimondott ítéleteket venni fel. Ifjú vala az író, ki többek között felszólíttatott; s ez azt hivé, kritika valamely műv felett, nem egyéb, mint vizsgáló pillantást vetni az író lelkébe, kitalálni karakterét, követni őt azon kifejlésekben, melyek karakteréből, körülményeiből és studiumaiból természetesen eredtek, viszonyba tenni a művet szerzőjével; majd a szépnek, jónak és valónak elveihez felemelkedni; mértéket venni a tökély legfensőbb lépcsőjéről s azt a művre alkalmaztatva határozni meg a távolságot és közelséget, mely a műv és mérték közt találkozik; s így kimutatni ugyan a botlást, de ugyanakkor példányúl állítani fel, amit a génus lelke hatalmában teremőleg tűntetett fel.

Kritikát ily gondolatban parányi költőre alkalmaztatni : hálátlan fáradság. Azért, ki magának az útát úgy rendelé, kénytelen vala vizsgálatait a nemzet elsőrangú énekesire fordítani ; s pályáját Csokonai, Kis és Berzsenyi műveikkel kezdé meg. Mint ítélte? annyi évek után ki akar ez ennyire csekély dolgokról emlékezni? Amit mondani készülök, amit ez ünnepélyes pillanatban mondanom kell, csak ez : Berzsenyi olvasá az ítéletet, mely versei felett mondatott, keménynek, fanyarnak, igazságtalannak lelé azt ; s keble az ítélő iránt elhidegedék örökre.

Az ifjú, Tek. Társaság, az ifjú, ki a nemzet nagy énekesét megítélni merész volt s ki e merészséget oly felette drágán, Berzsenyi elhülésével, fizette meg, ez az ifjú — én valék.

Hosszú idő folya le ; a fiatalság reményteljes napjai elenyésztek ; s most őszült hajszálaimmal, hideg valóságtól kihűtött kebellem állok itt ; s a múltra visszatekintvén kérdezem magamtól : ősz gyermek, szám-láld el a hasznót, mi ifjúkori tetteidből származik!

Korodra akartál hatni? korlátolt, kicsiny erőddhez nehéz akarat! és hatással lenni a korra, nem is mindig kívánatos. Társaid megérzik a rázást, ha álmaikat bolygatod ; de nem kérdik honnan indúlsz, s hová mégy? s tettél jót vagy rosszat : magadnak tevéd ; és a sokaság járja az útát, merre az ezerképen változó vélemény árja ragadozza ; a zseni pedig sasként felszáll és elrohan, s öntudatlan szabja a törvényt, mit követni, csak ő bír erővel.

Berzsenyi még élt, de mélyebben vonult magába ; lassanként elnémult az ének szózata ; komoly vizsgálat foglalá el az alkotó költészet helyét s ő könyvei közt, háznépe karjaiban elhúnyt, anélkül, hogy békejobbot nyújtott volna annak, ki huszonhat év előtt dagadó kebellem vevé tőle búcsúját.

Árnyéka az elköltözöttnek, sírod felett zeng az engesztelő szózat! Nemsokára követkelek tégedet, s a maradék írói harcainkat nem fogja ismerni ; s neveinket békés gondolatokkal nevezendi egymás mellett, ha ko-

runk énekeseire visszaemlékezik. Emberek valánk ; miért szégyenelnők azt? az élet útai keresztül járnak egymáson ; s leggyakrabban elveink szentsége sem oltalmazhat meg akár tévedéstől, akár félreértéstől : de a sírdomb békesség laka ; s küszöbén emberi érdek nem léphet be. Te a földi leplet s vele a halandó gyarlóságait levetkezéd. Elköltözött az ember ; a költő miénk, e nemzeté maradt végiglen ; e nemzeté, mely neved és dicsőséged szent örökség gyanánt birandja.

PARAINESIS KÖLCSEY KÁLMÁNHOZ.

Az, ki életében sokat érzett és gondolkozott ; s érzeményit és gondolatait nyom nélkül elröppenni nem hagyta : oly kincset gyűjthetett magának, mely az élet minden szakában, a szerencse minden változásai közt gazdag táplálatot nyújt lelkének. Sok szépet írnak a bölcsek s gyakran a nem épen bölcsek is ; gazdag forrást nyitának fel, honnan jó sorsban intést, balban vigasztalást, mindkettőben magasbra emelkedést, szív és észnemesülést meríthetünk ; de azok is csak úgy hatnak reánk, ha érzés és gondolkodás által sajátunkká tevők, ha saját magunkban kiforrva lényünkhöz kapcsolódtak, mint az esti szélhez a virágillat, melyben megfürdött.

A mindig szerencsében élő ily saját birtokot szerezni reá nem ér. Isten a szenvedőnek engedé a vigasztalást : az egész természetből, az emberi tettekből és tanításokból szívben élő tudományt szívhatni. Hála neki, hogy éltemet sem hagyá szenvedések nélkül folyania! keserűek valának azok ; és mégis általok tanultam az emberiség becsét érteni, való nagyságot hiú ragyogványtól megválasztani, balszerencse tekintetét nyugodtan tűrni, kevés híveimhez kölcsönös hűséggel csatlódní s mindenek felett érezni : miképen szenvedés és kebelzagató áldozat tulajdon örömet hoz lelkeinknek ; és sorsunkon felülemelkedni megtanít.

E gondolat egyike azoknak, miket életemben leg-
többszer s legörömostebb írtam le. Lesz szenvedő,
úgy hívém, kinek vigasztalást nyújtand ezt általam is
olvasni ; s lehetetlen volt e parányi írást azon nem
kezdenem, midőn számodra írok, szeretett fiam, hogy
vidám és bánatos napjaiban gyűjtött parányi kin-
csemből emléket alkossak.

Nem kérd, s nem vár az idő, sebes rohanással halad-
ván felettünk ; az én napjaim legszebb része leszállott ;
s ki tudja, melyik pillantatban hull el az élet hervadó
virága? ki tudja, melyik pillantatban kell költözköd-
nöm oda, hol korán előrement tesevérem koporsója
mellett a hely készen vár? nem hívom az órát ; de
jöttét sem rettegem. Jókor támadt s hamar eltűnt re-
mények ; lángoló, de tárgyat nem lelt indulatok ; siva-
tag jelen s alaktalan jövő : íme a tündérkar, mely
ifjúságomat körülbegé vala! Nem sokkal adott töb-
bet a férjfi kor ; és sorsomat mostohának mégsem
mondhatom ; mert találtam egy-két hű keblet ; mert
korunk s hazánk néhány jeleseinek szeretetét viendem
síromba. Lassanként fognak ők is eltűnni ; s nem-
sokára e nép emberei közül senki nem lesz, ki rólam
emlékezzék. Megadja az ég : erősek lépnek majd a pá-
lyára, hol mint író és polgár parányi helyet foglalék el ;
s szebb jövőd feledtet el engem s társaimat. Csak
neked kell végórádíg emlékezetemet hű kebelben hor-
dozni ; csak te fogod e sorokat meg-megújuló érzelem
közt olvasni s meleg kebelbe szedni intéseimet. És
nem szedended hasztalan! A fiú, ki karjaiban forró
szerelem ápolási között nevelkedik, szívem megszentelt
tárgyai iránt hideg nem marad ; s rényért, hazáért és
emberiségért olthatatlan lánggal égni megszokik.

Éveid száma is egymásután szaporodik s nemsokára
a tapasztalás tekinteteidet oly tárgyakra intézendí,
miket a gyermekkor boldog szakában még nem is-
mersz. Túl az atyai ház falain más világ nyílik fel,
hová midőn lépni fogsz, kedvetlenül kell majd gyak-
ran szemlélned : miképpen a legszentebb nevek vagy
megtapodtatnak, vagy álorca gyanánt használtat-

nak gonosz célokat eltakarni. E látomány, jól tudom, kínos fájdalmat okoz keblednek s annál kínosabbat, mennél tisztábban megőrzended szíved érzéseit ; de vigyáznod kell, nehogy miatta vagy az emberi nem iránt gyűlölettel viseltessél ; vagy kísértetbe jőjj az erkölcsiség azon ideálát, mit a bölcsek rénynek neveznek vala, hiú képzeménynek tartani. Gondold meg : sohasem volt idő oly mostoha, nemzet oly elsüllyedt, hely oly szerencsétlen körülmények közt, midőn és hol szív nem találkozott volna, való rénynek hódoló ; sohasem volt, legalább igen ritkán volt ember, ki erkölcsi süllyedése legalsó lépcsőjén is, a rény szeretetre méltó voltát, ha csak pillantatokra is, ha csak kétségbeesés érzelmeivel is, meg nem ismerte ; s mindenek felett soha sem volt és soha sem lesz ember, ki szíve és lelke tisztaságát, üldözés és veszély közt is, ég áldásának nem tartotta, ki magát balsorsban is boldogabbnak nem hitte a szerencsében tündöklő gonosznál. Nyugalom és önérzés a jámborság elválhatatlan két sajáta. E kettő által lehetséges baleseteket nemcsak eltűnni, de méltósággal szenvedni ; s azokban nemcsak le nem alacsonyulni, de lélekben felemelkedni. E kettő teszen a sörssal küzdésre elég erőssé, erőssé a szerencse kísértetei ellen is, és e szerencse minden ragyogványai és biztatásai mit is tehetnének a férjfiúval, ki a maga emberi érdemét és boldogságát valóbb alapra építeni megtanulá?

Azért jókor kell magadat szoktatnod a rényt ismerni, szeretni s úgy sajátoddá tenni, hogy természetteddel összeolvadjon s attól élted semmi helyzetében, semmi változandóságaiban többé el ne válhasson. Az emberben, mint minden állatban, önszeretet nagy mértékben lakik ; s ez a természetnek azon kétértelmű ajándéka, mely a szerént mint irányoztatik, vagy segédünk lehet minden jóra, vagy vezérünk minden gonoszra. Legelső amit e részben tennünk kell : tiszta ismerettel választott s állandóul megtartandó elv birtokára törekedni. Ennek híjával, ha nem épen gonosz is valaki, de pillantatnyi indulatok s az igen sokszor

rosszúl értett önszeretet mindenkori sugalmi határozzák meg ; s majd jót, majd gonoszt cselekszik és életfolyama e kettőnek bizonytalan vegyülete. Milliomok vannak ilyenek ; s az ő szíveikbe gyakran több hajlandóságot öntött a természet jót, mint rosszat tenniük ; s hibájok csak az, mert nem alapra építék életöket, mert nem tűztek magok elébe bizonyos célt, hová minden különböző körülmények közt egyiránt siessenek. Kerüld ez alaptalanságot, mely többnyire erkölcsi sülyedés örvényébe visz ; s minden esetre legalább a mindennapi emberké, a legalantabb járó közép nyomorúlt körére kárhoztat.

Alig van ember, kinek keblében a jó és szép magvai a természettől hintve ne lennének ; s ki szerencsés vala mívelt emberek közt születni ; ki már gyermekéveiben azon magvakat maga körül teljes virágzásra fejtve láthatja : mi könnyű annak önkeble mozdulatit s mások példáikat követve, magának az erkölcsiség legtisztább kívánatai felől való ismeretet szerezni ? Ha a jelenlét nem szólna is, a nemzetek évkönyvei telvék szívragadó példányokkal ; s bár többnyire gonosz, gyakran épen borzasztó alakokkal vétetnek körül : ezek nem szolgálnak egyébre, hanem hogy amazokat még inkább tündököltessék.

Azonban ismerni a jót könnyebb, mint követni ; sőt még az sem nehéz, hogy némelykor jó, vagy éppen nemes tettet vigyünk véghez : de egész életedet meghatározott elv szerint intézve, sohasem tenni mást, mint amit az erkölcsiség kíván s még akkor sem, midőn haszon, bátorlét, indulat heve, vagy szenvedelem ereje másfelé ragad : ezt hívják erénynek. És ez sokkal nagyobb, sokkal dicsősegebb kincs, mintsem birtokába hosszú igyekezet nélkül juthatnánk. Még se hidd azt rendkívül fáradságosnak. Mert valamint hosszú út vezet a tudomány magasb polcára ; de a léleknek naponként újabb ismerettel gazdagulása annak fáradalmait kedvessé teszi : úgy a rény pályáján a haladás önérzése, a szívnek mindég nemesb vonásokkal ékesülése s az a mondhatatlan édes jutalom,

mit minden jó tett önmagával hoz, virágokat hintenek. Sokan nevezék e pályát tövisesnek ; de higgy nekem : az embert életében sokszor éri szerencsétlenség, jót s gonoszt egyformán. A különbség csak az : mert a gonosz úgy nézheti azt, mint büntetést, mely őt leveri ; a jó pedig, mint történetesen keresztül futó szélvész, melynek az ő lelkén nincs hatalma. Azért élted minden órájában tisztelettel és szeretettel fordítsd a rény felé tekinteteidet ; soha ne mulass el egy alkalmat is, melyben jót tehetsz ; s ha a tett némelykor pillanatnyi hasznoddal s kívánságaiddal ellenkeznék : szoktasd akaratodat, hogy rajtok győzedelmeskedjék. Így fogsz a pályán lassanként és észrevétlen akadály nélkül járhatni ; így fog a szép és jó szerelme benned örökre hervadatlan virággá kifejlenni ; így fogsz oly erőre jutni, hogy egykor nagyot is mívelj, korodra s a jövődre munkálj, s társaid körében tisztelet és szeretet jelenségei közt említettessél meg.

A világ az emberben és emberen kívül oly merész, oly nagy, oly szívemelő vonásokkal van rajzolva ! igyekezzél azokat szemlélvén, kebledet magas érzelmekkel megtölteni. Nem szeretem az ábrándozót ; de a legjózanabb, legvilágosabb tekintet mellett is lehet felmelegedni : mint nagy ismeretű művész az előtte függő példány látásán felmelegszik ; s annál inkább, mennél tisztább valóságban tűn elébe minden vonás, mely azt halhatatlan művé alkotja. Ily felmelegülés, ily emelkedő érzelem nélkül művész nem lehet ; s épen így nem lehet senki más, ki a köznépiségen felül lépni akar, ki magát nemes, s ha a sors engedi, nagy tettek cselekvésére készíti. Mert nem elég parányi tettekben gyakorolni a jót ; az ember tökéletesülhető teremtmény ; s mint olyannak meg is kell magát bizonyítani. Minden, úgymond a költő, ami felfelé nem hág, lefelé süllyed ; és így kell az emelkedni megszűnt embernek is süllyedni s ki nem tudja, miképpen őt a süllyedés egyenesen az állathoz ragadja le?

Imádd az istenséget ! ez legelső rendszabás Pythagorás aranyverseiben ; s úgyhiszem, méltán. Semmi

sincs, ami az emberi szívet annyira felemelhetné, következőleg az élet mindennapi jeleneteiben s a szenvedélyek és indulatok örök ostromában hozzáragadt szennytől annyira megtisztíthatná: mint az istenség nagy gondolatával foglalatoskodás. Akármerre veted e temérdek mindenségben tekinteteidet, mindenfelől egy végetlenül bölcs, nagy és jó, de egyszersmind megfoghatatlan lény jelenségei sugárzanak feléd. A legmesszebb s legközelebb, legnagyobb és legparányibb alakban, egyenként és egyetemen, lehetetlen célra sietést és célra jutást, származatban és enyészetben örök fenntartási rendszert nem látnod. És ezen egység a milliomm különbféleségben; e szakadatlan lánc a legnagyobbtól a legkisebbig; ugyanazon anyagok oly végtelenül változó, oly végetlenül sokféleképen alakuló vegyülete, e temérdek hatás és visszahatás közt fennálló egyetemi nyugalom; e képzeletet meghaladó terjedtség és szám: oly tekintetek, mik az érző s gondolkodó embert ellenállhatatlanul magas körbe vonják fel. S ha mindezek s az ilyenek szemlélete által a hatalom és értelem temérdek összehatásának ideája lelkedben fellobbant; s ha e fellobbanás fénye tisztán állítja elődbe annak tudását, hogy mindent ami vagy, amivé lehetsz, mindent amit gondolsz, érzesz, akarsz, cselekszel és éldellelsz, szóvalegész lényedet, fenntartásod s tökéletesülésed minden eszközeit egyedül e hatalmi és értelmi összehatásnak köszönheted: akkor fog kebeledben felébredni a csudálat, tisztelet és hála legmélyebb érzeteinek azon kimagyarázhatatlan vegyülete, mit emberi nyelven imáadásnak mondanak. Ez az, ami az előttünk lebegő idea végetlenségét saját kicsinységünk ellentételében támasztja fel; és mégsem alacsonyít le. Mert minden érzemény, mely bennünk szokatlan emelkedésre hág, lelkeinknek felsőbb erőket kölcsönöz; s nem sülyedésben érezzük magunkat, hanem közeledésben a nevezhetlenhez, ki felé kebleinknek oly fejthetetlen sejdítései vonzanak.

De jóval előbb, mintsem ily valami benned ébredhet vala, mindjárt az élet küszöbén, öntudatod kívül

fejlendezett egy érzés, az említetthez némely vonásai-
ban nem hasonlatlan : szeretet és esdeklés az anyához
és után. Midőn még semmit sem ismertél a keblen
kívül, melyhez gyengéden szorítva első táplálékot vől
és első álmód aluvád : már akkor homályosan élt ben-
ned a mag, miből később a szülők iránti hálás indulat
szép plántája kivirágzott. Imádás Isten iránt s hála
a szülők jótékony fáradaimáiért : két sajátság ember-
ben, mindegyik képes őt az állatok körén felül magas
emelkedésben tartani. Az érzéki természet enged a
maga ösztöneinek s minden előrement mozdulatban,
csak a jövő kifejlését eszközli. Az oroszlán feltáplálja
kölykét s ha az már elég erős, gond nélkül eresztí el ;
s az megy, barlangot és zsákmányt keresni : s nem
kérdi : ki az, ki a végetlen pusztát, hol bolyong, alkotó?
nem kérdi : hová lőn az anya, ki őt hónapokig ápolá?
Az ember nem a jelen pillantat, nem a pillantati szük-
ség rabja ; értelmi eszméletekre lévén alkotva, nem
vesztí el a múltat szem elől ; s ezáltal mind a jelennek
több díszí szerezhet, mind a jövőre kiszámított hatás-
sal tud munkálni. Innen van, hogy neme százados
tapasztalásait ősi kincs gyanánt meggyűjtögetvén,
szívemelő kilátást nyitott magának a mindenségbe
s alkalmassá lőn a titokban alkotó bölcseséget imád-
hatni. Innen van, hogy visszaemlékezni tud azokra,
kik zsenge éveiben hűven táplálák ; s nem hiszi elég-
nek saját gyermekeiben fizetni meg a természetnek,
mit szülőivel érte tétetett : de hálaérzelmekkel fordul
azokhoz aggságukban ; s koporsóikat könnyek közt
kíséri ki. E sajátságokhoz apcsolja magát minden
hála, melyet jóltevőink iránt érezünk, minden tiszte-
let, mellyel a múlt és jelenkor jeleseihez viseltetünk,
minden készség, mellyel szűkölködő embertársaink-
nak segédkezet nyújtunk, szóval az erényeknek egész
hosszú sora. Mit kell neked, s mit kell minden ember-
nek e gondolatnál érezni ! Mert íme egyedül a rény emel
bennünket az állatokon felül ; következőleg, ki annak
birtokába magát nem tette, az kimutatta magának az
emberi méltóságot becsstelenítő helyet, hol maradott.

Szeretni az emberiséget : ez, minden nemes szívnek elengedhetetlen feltétele. Az emberiség egésze nem egyéb számtalan háznépekre oszlott nagy nemzetségnél, melynek mindegyik tagja rokonunk s szeretetünkre és szolgálatainkra egyformán számot tart. Azonban jól megértsd! az ember véges állat, hatása csak bizonyos meghatározott körben munkálhat. Azért ne hidd, mintha isten bennünket arra alkotott volna, hogy a föld minden gyermekeinek egyforma testvérök s a föld minden tartományainak egyforma polgárunk legyünk. A nap temérdek égi testeket bevilágít, de a világegyetem minden részeire még sem hat ki : így az ember, ha nagyobb erőt nyert örökül s erejének megfelelő állást vőn a sorstól, ezrek, sőt milliomok előtt jótékony napként világíthat ; de az egész emberi nemre jóltevő behatást gyakorolni, az a nagyok legnagyobbikának sem adaték. Soha nem tudtam megérteni : kik azok, kik magokat világpolgároknak nevezik? Az emberi tehetség parányi lámpa, mely egyszerre keskeny kört tölthet meg fényével ; s ha egy helyről másra hurcoltatik, setétséget hagy maga után. Bizonyos helyhez kell azért kapcsoltatnunk, hogy azt jótékony világítással állandóul boldogíthassuk. Minden, ami szerfeletti sok részre osztatik, önkicsinységében enyészik el. Így a szeretet. Hol az ember, ki magát a föld minden országainak szentelni akarván, forró szenvedelmet hordozhatna irántok keblében? Leonidás csak egy Spartáért, Regulus csak egy Rómáért, Zrínyi csak egy Magyarországért hallhatott meg. Nem kell erre hosszú bizonyítás ; tekints szívedbe, s ott leled a természettől vett tudományt, mely szerelmedet egy háznéphez s ennek körén túl egy hazához láncolja.

Szeresd a hazát! Boldog leszesz, ha a férfikor napjaiban e szavakat úgy fogod érthetni, úgy fogod érezhetni, mint kell. Hazaszeretet egyike a kebel tiszteletre legméltóbb szenvedelmeinek ; de sok kívántatik, míg annak tiszta birtokába juthatunk. Ezreket fogsz láthatni, kik ajkaikon hordozzák a szent nevet ; kik magasztalva említnek mindent, ami a honi föld határain

belől találkozik ; kik büszkén tekintenek az idegenre s hálát mondanak az égnek, mely őket magyaroknak születni engedé : s véled-e, hogy ezeknek szíveik szeretettel buzognak a haza iránt? véled-e, hogy ezen hazaszeretet az, mely a rények koszorújában olthatatlan fénnel ragyog s a történet évkönyveiben tisztelő bámulattal említettetik?

Minden erény önáldozattal jár, feláldozásával pillanatnyi kényünknek, megtagadásával önhasznunknak s nem ritkán hajlandóságunk vagy gyűlölségünk elnémításával : azonban minden áldozat kicsiny azokhoz képest, miket a hazának kívánni joga van. Mindent, amit élted folyta alatt arcod izzadásában gyűjtöttél ; mindent, amit lángoló szerelemmel fűztél magadhoz, javaidat, kincseidet, házadnépét és saját életedet naponként és pillantatonként érte fel kell szentelned. Mert tudd meg : e szóban : — haza, foglaltatik az emberi szeretet és óhajtság tárgyainak egész öszvessege. Oltár, atyáid által istennek építve ; ház, hol az az élet első örömeit ízleled ; föld, melynek gyümölcse feltáplált ; szülőid, hitvesed, gyermekeid, barátid, rokondaid s polgártársaid : egytől egyig csak egészítő részei annak. Hány embert láttam én, ki meggyúlt háza üszkei közé éltét veszélyezve rohant, hogy némely hitvány eszközöket kiragadjon? s nem sokkal inkább természetes-e ily valamit a hazáért, azaz, mindnyájunknak, az egész nemzetnek mindeneért cselekednünk? és mégis kevesen vagynak, kik e gondolatot felfogván sajátokká tehetnék! Mert az ember, ha értelmre s érzelme körét gondosan nem szélesíti, keskeny s mindig keskenyebb határok közé szorúl ; szemei az egész tekintetétől elszoknak ; s parányi birtokában, háza falai közt elszigetelve csak önmagát nézi, s a legszorosb, legegységesebb, legszentebb kapcsolatokat nem láthatja. Ezért a hazaszeretet valóságos példái oly igen ritkák ; ezért vagynak, kik annak való értelmét soha magokévé nem tehetnék ; s azt, amire saját szívünk oly természetesen vezethetne, rendkívüli tünémenynek tartják, mely szemeiket, mint az égen

széjjelpattanó tűzgömb, legelteti, de lelkeikre benyomást nem teszen.

Jókor szokjál e gondolathoz : a társaságban született ember nem önmagáé. Számtalanok a jótétemények, mik a társaséletben naponként reánk háramlanak ; lehet-e kívánnunk, hogy e jótéteményekkel ingyen élhessünk, mint zsarnok a más izzadása bérével? Használni akarod a társaságot? úgy mindent kell tenned annak fenntartására, mi saját erődből kitelik. Mi a haza, mint a legszentebb kapcsokkal egybefoglalt emberek társasága? ezerféle édes emlékezet, megszokás, haszon és szeretet összefont érdekei teszik azt a szív előtt kedvessé ; e társaság ideája egyesíti magában nemcsak azon érzeményeket, melyek kebledet mint háznép tagjának, barátnak és rokonnak betöltik ; e társaság ideája egyesíti magában nemcsak birtokodat s birtokod s élted bátorságos voltát : de az önérzést is, melyet, mint szabad ország polgára, magadban hordasz ; mely veled született, mely gondolataidra, tetteidre s egész lényedre törülhetetlen befolyást gyakorol ; melyet tisztán meg nem őrizve ten emberi becsedet alacsonyítod le. Kinek szívében a haza nem él, az száműzöttnek tekintheti magát mindenhol ; s lelkében üresség van, mit semmi tárgy, semmi érzet be nem tölt.

Az ember egyedül gondolva nem több a magányos vadállatnál, mely élte fenntartásaért zsákmányt keresve bolyong. Emberi ész és erő csak társaságban fejlődik ki ; s amint valamely embertársaság szerencsésb, szebb, dicsőbb hazává alkotta magát : polgárai minden szépen és jóban a szerént haladhatnak. Ezért kell minden mívelt embernek a hazát legfőbb gondjává tennie ; s ez mindenekfelett oly hazáról értetik, hol az egyes polgárnak a közdolgok folyásába tekinteni joga s kötelessége van. Mert jog és kötelesség egymástól soha el nem választhatók.

Ami Magyarországon nemzetnek nevezetik, az öszvesen és egyenként az igazgatásra befolyással bír. Megyegyűléseink a nemzet mindegyik tagjának nyitva

állanak, mindegyik szavat emelhet ott s lelki erejének mértéke szerint a sokaságra munkálhat. E körülmény neked, mint nemzet tagjának, éltedet előre meghatározza.

A Stoa bölcsei és Epikúr iskolája két, egymással ellenkező véleményt állítanak fel : amazok minden polgárnak a közdolgokkal foglalatосkodást kötelességévé téven ; ez elvonulást s magányos kénynek élést tanítván. Csak azt csudálom, hogy mindkét vélemény ugyanazon szabadtársaság körében vett származást. Mert ha a Stoa tudománya szabad polgárokhoz oly igen méltó vala ; Epikúré senkihez nem illett volna úgy, mint despotai üldözést megúnt emberhez, ki messze rejtekben keres a vaspálca elől menedéket. Ezt fontolóra vévén, által fogod látni, miképen azon jogokkal, miket sorsodtól nyerél, nemcsak élhetsz szabadon, de élni köteleztetel ; és íme ez a fő szempont, mi után élted tervét, gyenge ifjúságotól kezdve, intézned szükséges.

Természet és kedvező körülmények soknak sokat nyújtanak ; hanem e szerencsére támaszkodni, hiú gondolat. A szerencse külső s belső adományit saját igyekezettel nemesíteni s amit szerencse önkényt nem adott, fáradatlan szorgalommal magunkévá tenni : oly szükség, mi alól nagyra és nemesre törekedő ember magát fel nem oldozhatja. Voltak idők, midőn a lelkeken bizonyos restelkedés ült ; midőn gondolkozó fejek csak egyenként mutatkoztak ; s kenyérkereső, parányi tudomány vala mind az, amivel a közdolgok férjfiái a mindennapi világot százados formák szerint igazgatták. Most a fölkerektség legnagyobb részét erős rendület járja keresztül ; korunk új szükségeket s formákat vőn magára ; minden pálya, minden láthatár szélesedni kezd ; egész néptömegek kezdenek gondolkozni ; s egy hatalmas egyetemi ország talpkövei tétettek le : az ismeretek országáé.

Törekedjél ismeretekre! de ismeretekre, melyek ítélet s ízlés által vezéreltetnek. E vezérlés híjával sok ismeret birtokába juthatsz ugyan, hanem ismereteid

hasonlók lesznek a szertelen sűrű vetéshez, mely gazdag növésű szálakat hoz mag nélkül. Ítélet által rendbe szedett s keresztülgondolt ismeret ver mély gyökeret s őriz meg a felülegességtől ; ízlés pedig adja azon kellemes színt, mi nélkül a tudomány setét és zordon : mint a cellába zárkozott remetének erkölcsé.

Korunk sok ismeretet kíván, s ez jó oldalai közé tartozik ; de sok ismeret után kapkodás könnyen oda viszen, hogy címmel és színnel elégedjünk meg ; s e hibára hajlás a kor rossz oldalai közt talán legrosszabb. Ki csak társasági multságokban óhajt ragyogni, vagy épen tudatlanok által akarja magát bámultatni, az könnyű módon elérheti célját, de értelmesektől megvetetik. Hogy a dologhoz értők előtt méltólag felléphess, hogy ismereteid mind magadra, mind másokra jóltevőleg hassanak : hosszú, fáradalmas munkára kell elszánva lenned. Mert alapos s egyszersmind sokoldalú tudományt szerezni, felette nehéz. Sok olvasás, még több gondolkozás, sok egybehasonlítás, még több gyakorlás, s fogyhatatlan béketűrés és állandóság az, ami itt megkívántatik.

Ne gondold, mintha a tanulás csak bizonyos időkhöz, az ifjúság éveiehez köttetnék. Ifjú korunk oly szűk s oly sokféle tanulmányokkal elfoglalt, hogy gyors elfolyása alatt erős alapon épült tudományra jutni csaknem lehetetlen. Boldog ifjú az, ki annyira mehetett, hogy keblében a tudomány iránti szeretet állandólag felgerjedett ; s azon útakkal, melyekkel az ismeretek kútfejeihez eljuthat, megbarátkozhatott! neki csak keble sugallatit kell követnie s szakadatlanul előre haladva, bizonyosan oda ér, hol tudományi szomszja gazdag táplálattal fog kielégíttetni. Azonban e kielégítés csak mindennapi haladás jutalma ; ki szüntelen előbbre nem törekszik, az hátra marad, mond a példabeszéd.

Tudományt a munkás étellel egybekötni : ez a feladás, mire a köztársaság férjfiának törekedni kell. Tiszteletet érdemel a tudós is, ki négy fal közt halványulva a múltvilág emlékeivel kizárólag társalkodik :

de a jelenkorra hatni kívánó polgárnak más pályán kell indulnia. Magányos ismereteket szerezni, hogy azok a sokaságra átplántálva közkinccsé váljanak ; világos ideákból fáklyát gyújtani, melynél az együttélők előítéleteik setétségéből kiléphessenek, régi és új, idegen és saját tapasztalást egyesíteni, hogy a néptömeg előtt vezérelv gyanánt ragyogjanak ; szóval minden ismeretet a kor szükségére s kívánataira, a jelenlét nemesítésére s a jövőendő előkészítésére fordítani s a lehetőségig életbe hozni : ezt kívánom én mindazoktól, kik a közdolgokban forgandók. Ily szempontokból nevelé Sokrates a maga ifjait ; ily szempontokból indultak ki Perikles és Demosthenes, Cato és Cicero. Ezeket s az ilyeneket hasonlítsd az iskola tudósaival s ha majd rajtok és körülök a gazdagon viruló életet (mitől az iskola emberei oly távol vagynak) tisztán látandod : örülj ; mert tisztán látni a bölcseségnek kezdete.

Hellen és római férjfiakat nevezék, figyelmeztetni kívánván a különbségre, mely életök s életünk módja közt, az itt felvett pontból is tekintve, találkozik. Ki ifjúságában avúlt formák szerint alkotott intézetekbe nem záratott ; ki gyermekéveitől fogva a való élet könyvét kinyitva szemlélte maga előtt ; ki férjfikora legtöbb idejét közhelyeken, polgártársai tömegében, hazai dolgokkal elfoglalva töltötte : annak minden gondolatai, ismeretei, tettei természetesen a legvirulóbb élet színét hordozhaták. Az jókor megszokta magát nem saját falai közt, háznépi keskeny körben elszigetelve, hanem a közös hazában, a nyilvános élet zajában az egészre munkálva gondolni. Annak könynyűvé lőn minden gondolatit, szerelmét, és tudományát a haza és nemzeti élet ideájával egyesíteni s ifjúságát s egész életét a szerint intézni.

De nem így, legalább nem ilyformán kellene-e nevedni s élni azoknak is, kik a mi megyei összejövete-linkben s országgyűléseinken jogaikkal méltólag élni s kötelességeiknek férjfiasan megfelelni kívánnak? azért elejétől fogva gondold ki magad a négy fal közül, hol bölcsődet ringatták ; gondold ki a házi körből, hol

kívánataidat tekinteteidből lesegették. A mi háznépünk e nemzet s ősi házunk ez egész ország ; ennek határain kiterjedve virúl az élet, melynek zajában munkálva és hatva forognunk kell.

Eljön az idő s társaid körében neked is fel kell állnod s a köztanácskozásokban élő szóval részt vened ; s érzeni fogod, miképen az ékesszólás s mindaz, ami erre megkívántatik, oly szükség, mi nélkül közdolgokban résztvevő polgár közvetlen nem hat. Ez okon már az ifjúság küszöbén ismerkedjél hazánk dolgaival, állásával, törvényeivel s történeteivel ; s ismerkedjél mindazon tudományokkal, miket az emberi elme régiebb és újabb korban a nemzetek kormányzására s boldogabbá tételére feltalált. De ismerkedjél a régi és újabb kor nevezetes szónokaival s mindenekfelett ama kettővel, kiknek egyikét Athene, másikát Róma nevezé magáénak, Demosthenessel és Ciceróval. Törekedjél ezeknek lelkeikbe pillantani ; törekedjél kitálatni a módokat, miknél fogva ők bámulatos nagyságra emelkedtek ; törekedjél kilesni a forrást, honnan azt a lélekrázó erőt, azt a teljességet, azt a művészi szint és virágzást, miket minden soraik bizonyítanak, merítették ; s ha törekedésed szerencsés leend, bőv jutalmat hoz fáradságodért.

A szónokság szabad nép körében támadt s szabad nép életéhez tartozik. Ének hangja szelidíté meg a vad csoportokat ; a mívelt nemzet tömegét szónoklat vezérli s ennél fogva nem hiú gond az, melyet ékesszólás elérésére szentelünk. Szó szavat húz maga után ; élő tanácskozásban fejlik ki, s tartatik fenn a szabadság szelleme ; s jaj a nemzetnek, mely írott parancsokat némán olvas s vakon engedelmeskedik ! Add hozzá, hogy a szónokság sok és mély tudományt, sok és lélekemelő gyakorlást, sok és szívrázó erőt kíván s mondhatod-e haszontalannak a fáradságot, mely annak megnyerésére éveken keresztül fordíttatik ?

Teljes birtokában lenni a nyelvnek, melyet a nép beszél : ez az első selengedhetetlen feltétel. De erre még nem elég azon nyelvismeret, mely dajkánk karjai közt

reánk ragadt, s azt hinní, hogy gyermekkori nyelvünkkel az élet és tudomány legmagosb s legtitkosb tárgyait is tisztán s erőben előadhatjuk, nevetséges elbizottság. Igyekezned kell nemcsak arra, hogy beszéded hibátlanúl zengjen ajkaidról ; hanem arra is, hogy kedves hajlékonysággal, gazdag változékonyasággal, tisztán kinyomva s szívre és lélekre erőben munkálva, okaidnak s érzelmeidnek akaratodtól függő tolmácsa lehessen.

Meleg szeretettel függj a hon nyelvén! mert haza, nemzet és nyelv, három egymástól válhatatlan dolog ; s ki ez utolsóért nem buzog, a két elsőért áldozatokra kész lenni nehezen fog. Tiszteld s tanuld más mívelt népek nyelvét is, s főkép ama kettőt, melyen Plutarch a nemzetek két legnagyobbikának hőseit rajzoló s Tacitus a római zsarnok tetteit a történet évkönyveibe való színekkel nyomá be ; de soha ne feledd, miképen idegen nyelveket tudni szép, a hazait pedig lehetőségig művelni kötelesség.

A bölcsesség legnagyobb mestere az élet ; azonban gyakran felkeresd a rég elhunytakat is, kik tanulások, vizsgálatok és tapasztalatok által gyűjtött kincseiket a maradék számára könyveikbe letették. De jusson eszedbe : a könyvek száma végetlen, a te éveid pedig végesek ; s óráidat s napjaidat oly sok egyéb foglalatosság kívánja magának. Mint az üres beszédű társalkodót : úgy kerüld a tartalmatlan könyveket. Sőt ne könnyen végy kezedbe oly művet, mely a zseni lángjegyét homlokán nem hordja ; a nagy író művét pedig mély figyelemmel tanuld keresztül. Így az olvasásnak szentelt órák nem lesznek elvesztve, mint azoknál, kik választás és cél nélkül ezer meg ezer köteteket forgatnak keresztül, vagy hogy emlékezetöket terheljék, vagy jegyzőkönyveiket becs nélkül apróságokkal megtömjék, vagy unalmas pillantataikat megöldököljék. Az élet csak úgy éri célját, ha tetteknek szenteltetik. Célt és véget nem tudó olvasás rest életnek vagy következménye, vagy szerzője ; nyavalya az, mely a való élet gyökereit elrágja ; s melyből kigyógyulni épen

úgy nehéz, mint a játékszenvedelemből ; s mely a lelket éppen úgy elzsibbasztja, s minden munkára és hatásra alkalmatlanná teszi.

Könyvet írni : ez is egyike korunk betegségeinek. Ki kenyérért írogat, az méltóbb szánásra, mint aki napszámért kapál. Kit hajlandóság vonz írásra, jusson eszébe : miképen hajlandóság és tehetség két különböző dolog ; s ki a hajlandóságot tehetségnek veszi : az mindég csalatkozik. Több kívántatik az írótól, mint a beszélőtől. Ennek szavai elhangzanak, az író pedig maradandó bötükbe önti gondolatait, s messze vidéken s jövőendőben is óhajt olvastatni. Azért ha valaha könyvírásra kedved leend, vizsgáld meg jól magadat : gyűjtöttél-e elég erőt, tapasztalást és tudományt? Mert oly ember is, ki a maga életkörét híven betöltvén, jámborsága és szorgalma által tiszteletet érdemel, nevetséges leend, mihelyt azon pályára lép, mire természet őtet nem szánta. Kinek a közönségesen, a mindennapin felülemelkedni erő nem jutott : az kitetsző helyre ne álljon. S ez intés itt az írónak adva, minden más helyzetbeli embernek szól.

Nem boldogtalan volt az, mond a költő, kinek születéséről s haláláról a világ semmit sem tudott. E tanítás a pórnépre nézve helyes lehet ; de ki fennérzést nyere sorsától, ki magasbra törekedő társaságban a szép és jó példát jókor szemlélhette : annak kötelessége úgy élni, hogy a pórnépen felülemelkedve, a mindennapiság keskeny köréből kiléphessen ; s nevének maradandó emlékezetet szerezzen. Hazát és emberiséget csak jelek boldogíthatnak ; s e célra-munkálás kötelessége alól nem vétetik ki más, mint a természettől tehetség nélkül hagyott szerencsétlen.

Sok út visz magasra ; s ez utak közt nem egy van mely mindenkinek hatalmában áll. Ha bámulatos művet írni, fontos ütközetet nyerni, phidiási szobrot alkotni, országos alkotmányt alapítani stb. nem mindentől telik : de elveit s érzéseit minden megtisztíthatja, magát erény követésre minden szoktathatja, hasznos ismereteket minden gyűjthet, s napjait célirányos tet-

tekben minden eltöltheti. Ne hidd, mintha a terhektől s kötelességektől, mik reád, mint szabad nemzet polgárára, természetesen háramlanak, tehetséged kicsiny voltának színe alatt magad felmenthetnéd. Lángero kevésnek adatik; azonban minden egészséges lélek hosszú szorgalom által más tudományát, tapasztalását, példáját magáévá teheti; helyesen ítélni, s pontosan egybehasonlítani megtanulhat; s vizsgálat s gyakorlatnál fogva a teremő lelket ha el nem érheti, hozzája legalább közelíthet. Többször mondám: az élet főcélja — tett; s tenni magában vagy másokkal együtt senkinek nem lehetetlen. Tehát tégy! s tégy minden jót, ami tőled telik, s mindenütt, hol alkalom nyílik; s hogy minél nagyobb sikerrel tehess, lelkedet eszközökkel gazdagítani szüntelen igyekezzél.

Hol élő példából s tulajdon tapasztalásból tanulhatsz, ott tudományod legjobb alapon áll. Tettlegi tudományt találsz a világ történeteiben is; s kincs gyanánt kell tartanod azon következményeket is, s a miket a nagy emberek saját tapasztalásaik után feljegyeztek. De amit a magányos tudós előre feltett elvekből kikövetkeztetett, s összeilletett rendszerben előadott, kétkedve tekintsd meg. Mert észleges vizsgálatokat ragyogó színbe öltöztetni könnyű: életre alkalmaztatni pedig nehéz, s nem ritkán veszedelmes. Minos és Lykurgus, Solon és Pythagoras tettleges bölcseséggel alkották össze a köztársaságokat; s midőn Aristoteles az igazgatás tudományát fendszerbe foglalá, nem tett egyebet, mint amit maga Organumának írásakor cselekedék vala. Valamint itt az emberi ész szokott járását kitapogatván, azon rendet, miszerint az elejétől és egyetemleg gondolkozni meg nem szűnt, tapasztalás után leírá: úgy amott a régi és új országalkotványok módját és állapotát vizsgálá meg, s a fennálló valóságon építé tudományát.

Minden ismeret kútfeje a tapasztalás. Nem elég tudni: Athenében s Rómában, Angliában vagy Amerikában mi és miképen volt vagy van? ugyanazon idea különböző fejekben, különböző helyben, korban és

környületben különböző foganattal munkálhat. Tapasztaláson épült vizsgálat fog megtanítani ; hol a hiány? hol a tenni való? s mi a különféle eszközök közt választásra érdemes? Fordíts a népek kifejtése történeteikre mély figyelmet. Egész nép, mint egyes ember születhetett s nevedkedhetett oly meghatározó körülmények közt, melyek neki bizonyos véralkatot, karaktert, hajlandóságokat, szeszélyt és szenvedelmet természetébe öntöttek. Ez adatok szerint kell őt a kifejlés lépcsőin nyomról-nyomra kísérni ; s ha e nyomról-nyomra kísérést elhibáztad, s az állást, melyre előre ment adatainál fogva jutnia kellett. tisztán ki nem láthattad : botlásokat teszesz, miket a világ minden theoriái jóvá nem változtatnak. Úgy jársz, mint az orvos, ki minden növénynevet tudott, de növényt egyet sem ismert ; ki a nyavalyák egész lajstromát újjain elszámlálta, de betegének baját ki nem találhatta.

Egyetemi formák sem egyes emberre, sem egész nemzetre állandóul nem alkalmaztathatnak. Az ember s az emberiség korához s helyzetéhez képest időről-időre más-más testi és szellemi alakot vált. Ezen alakváltozások észrevétlen jönnek ; s csak akkor rohannak zajogva, ha véletlen akadály vettetik ellenökbe. Azonban ne hidd, hogy elhárító eszközöket találni nem lehetne. Ki tiszta pillanattal önkeblébe tekinteni megszokott ; ki előtt lelkének minden mozdulati lepletlen állanak : annak csak akarat kell, hogy magát saját hatalmában mindég megtartsa, s lélekalakot önmaga formáljon magának. Ily férfi felülemelheti magát a századon, s annak alakváltozásaira hatalmas befolyással munkálhat.

Két erő tart felül a sokaságon : ítélet és akarat ereje. E kettő nélkül ismereteid csak eltanult ismeretek, tetteid csak alárendelt tettek lehetnek ; azonban mind kettőnek válhatlanúl kell egybefűzetni. Mert ítélet erős akarat nélkül lelkedet a szenvedő állapotból, miben körülmény s társaság fogva tartják, ki nem emelheti ; erős akarat pedig ítélet nélkül átalkodottá

s vakmerővé csinál, s hibásan választott célok után törekszik.

Tapasztalás, tanulás, figyelem és gondolkozás : négy eszköz, minek szorgalmas használta által az ítélet napról-napra erősödik. Ezt is, mint a lélek és test minden más tehetségeit szakadatlan gyakorlás fejleszti és neveli ; s e gyakorlás az út, akaratod erejét is óránként öregbíteni. Puhálkodás, indulat és szenvedelem sugallatit meggyőzni nem lehetetlen ; jót, szépet, nagyot és nemest tenni természetes óhajítás ; s ama meggyőzést mennél gyakrabban viszed véghez, s emez óhajítást mennél sűrűbben változtatod gyors tetté : annál nagyobb leend akaratod hatalma. Indulat és szenvedély által vezetett ember akarata is lehet erős, lehet rohanó hatalmú ; de nem tiszta s nem szabad. Annak, ki egykorúra jótékony befolyással kíván hatni, rénnyel és nyugalommal tölt keblet kell bírnia. Indulat és szenvedély vadsága csak forrásban nyugtalankodó sokaságra munkál ; s annak vétkeibe vegyülván, vést és pusztulást hoz s mivel az emberiség saját fenntartását szem elől egészen soha el nem téveszti : ily vész és pusztulat jelenetei sokáig nem tarthatnak. Az erény nyugalomával párosult akarat az, mely szelíd hatalommal munkálva, állítja elő a jót, s hárítja el a gonoszt.

Egyedül a legnagyobb erő sem tehet mindent, mondhatnám, nem tehet sokat : egyesített erőknek pedig a lehetetlennek látszó is gyakran lehetséges. Mit ér egy csepp víz? de milliomonként egyesült cseppek megdöbbszentő erőt fejtenek ki. Ez egyszerű, mindennapi példa tudtadra adhatja : mily becses az egyesület!

Légy kész egyesülni. A nép, melynek tagjai saját házaikban elszigetelve csak önmagokról gondolkoznak, s parányi célait csak egyenként üzik, még félig vad-nép. Neki óriásinak tetszik minden, ami az egyes ember erejének s eszközeinek mértékét felülmúlja ; ő nem tudja, miképen az erő s eszközök, mikkel feszített munka közt sem ér véget, milliombok erejével s eszközeivel, sokkal kisebb részben egybekapcsolva, csudákat

teremthet. És az egyesülés ily haszna mily természetesnek, mily könnyen kitalálhatónak látszik!

Jegyezd meg : azt, ami legegyszerűbben, s legtermészetesben vezet célra, kitalálni kevés ember dolga. Az emberek legnagyobb része saját fejével nem gondolkodik ; s régi állásából annál kevésbbé mozdul ki saját akaratánál fogva. A sokaságot szokás és előítéletek tartják fogva ; s azoktól megszabadulni a lélek restsége nehezen engedi.

Tisztábban látni, mint a pór nép, nem ritka dolog ; de annak bal szokásaival s előítéleteivel megküzdeni, egyes embernek mindig veszedelmes. Elszórt magvakból apródonként csirázik és nő fel a kor, mely változásokat hoz magával. Annak feltűntekor mintegy tudat- s akarat elleni forrás, mozgás s haladás látszik mindenfelé ; s boldog a reformátor, ki e feltűnés első jelenségeit biztos pillantattal észrevette! ő nem fog egyedül maradni felléptekor, s győzelemmel teszi magáévá a pályágot, melyért a korelőtti küzdők hijában, s többnyire nyugalom és életveszély közt fáradtanak. Az ő osztályrésze dicsőség ; midőn az előtte elsüllyedt küzdők sírján egykorúiknak átka fekszik, melyet a később jött maradék szánakozása többé jóvá nem teszen.

Önszeretet az emberi nem legeggyetemibb vezetője ; de ne hidd, mintha ez önszeretet mindég az önhasznot tenné céljának. Sok anya mondhatatlan szeretettel viseltetik gyermekéhez ; s mégis e szeretet által vezelve mindent tesz, ami gyermekének sirathatatlan romlást hoz. Így a sokaság önmagával! A való hasznot ismerni, épen olyan ritka tulajdonság, mint minden más valót ; s ha Demokritnak igaza volt, midőn a valót, philosophi vizsgálatok tekintetéből kút fenekén lenni mondotta : épen úgy igazunk lenne, ha mondását az emberek legmindennapibb tetteikre s gondolkozásaikra alkalmaztatnók. Az emberek többsége hogy önszeretetének eleget tegyen, a mindenkori divattól, azaz idegen fejekben támadt s szokásba jött gondolat és cselekedet-formáktól kér tanácsot. Ezek itt fájda-

lommal nem gondolva, orrcimpáikat fúrják keresztül, vagy tűszúrásokkal egész termeteiket tarka képekkel borítják be ; amazok ott kárt fel sem véve, papírosért adják kincseiket, s levegői intézetekre egymást törve vesznek részvényeket ; némelyek a valódi értéket üres címért cserélik el, mások a leghasznosb dolgokat elvetik magoktól a pusztá név miatt, melyet történetesen hordoznak, s több efélék. S miért mindezeket? felelet : mert másoktól úgy látják.

Embert, egyenként s csoportosan, a maga hasznáról felvilágosítani, a legnehezebb feladások közé tartozik.

Gondolni, mindent lehet bátorságosan ; gondolatot szóvá és tetté változtatni, kétes következményű dolog. Mit, és mikor, és miként kell szólni s tenni? ez a bölcsesség nagy titka, miről szabályokat adni nem lehet. Régi a tanács ; minden tudja azt, s kevés követi : eszed járjon előbb nyelvednél s tettednél.

Van idő, mikor hallgatni s látszó veszteglésben ülni, bölcsesség. Bölcsesség és okosság közt különbséget tégy. Mert az okos hallgat és vesztegel, hogy önbátorságát megőrizze ; a bölcs pedig, hogy polgártársai nyugalmit idő előtt s foganat nélkül ne zavarja fel. Amaz néz önmagára, ennek pillantatai az emberiség előhaladását kísérik.

Ok nélkül hágni vészes pályára vakmerőség és hiúság ; de midőn közügy kívánja, akkor mindenre készen lenni polgári kötelesség. S e kötelesség parancsolja a valót és igazat nem csak megismerni, nem csak szeretni és tisztelni, de bátor szívvel kimondani és pártfogolni is. Az elpalástolt való, s a pártfogás nélkül veszélybe sülyedt igaz, gyalázatára válik a nemzetnek, melynek körében az eset megtörtént.

Ezen, s minden más ezzel határos kötelesség teljesítése bátor szívet teszen fel ; de bátor szívet szerénységgel s bölcs előnézéssel párosítva. Szerénytelen bátorság szemtelenséggé lesz ; s bátorság előnézés nélkül okatlan vakmerőséget szül.

Bátor szívet, mint minden más rényt, magad szerezhetsz magadnak. Ki tanult ismerni, s ismeret által sze-

retni szépet, jót, nemest, és valót ; az kétségkívül minden ezekkel ellenkezőt utálni fog : s e szeretet és utálat győzhetlen erővel munkál szívére. A különben félénk, erőtlen anya lángba s vízbe rohan gyermekeért, kit szeret ; a félénk, erőtlen hölgy tört taszít saját szívébe, hogy menekedjék üldözőjétől, kit utál ; s ha e két hatalmas indulat gyenge kebelbe is önthet bátorságot : mi leszen még, ha az erős azokat sajátáivá teszi? A gyengének bátorsága pillanatnyi támadat, mely kétségbe s veszélybe sújt ; az erőse pedig elveken alapuló léleksajátsággá leszen, mely nyugalmas alakokat vehet magára, s mégis lángérről törekszik szabadítás s szabadulás felé egyformán.

Bátorság kell nem csak a pillanatnyi szükségben ; hanem a szükség bármily hosszú tartósságában is : azért bátorság, türelem és állandóság nélkül kevés becszel bír. E kettő nélkül nagy és következménnyel teljes tettek nem történhetnek ; e kettő nélkül a bátorság tulajdonképen nem is bátorság. Hijában tapodtál meg kezdetben minden félelmet, ha előbukkanó akadályok ellen is mindvégig küzdeni képes nem vagy. Mert, bár mint leplezzed, csak bátortalanság az, ami az akadályok által készségedet meggyőzetni engedi. Szünetet nem ismerő bátorság neveztetik állhatatosságnak ; nagy karakter e nélkül nem lehet, s ez által kisebb lelkek is bámulatos következésekre juthatnak

Állhatatosság és makacsság úgy állanak egymás ellen, mint bátorság és vakmerőség. Valamint egyiket tisztelned : úgy a másikat megvetned illik. Állhatatosság és mély tekintet jelen és jövőre ; makacsság és értelmetlenség : együtt járó dolgok. E két utolsó gyakran hamis szégyennel van egybekötve : mondásunkat vagy tettünket félbenhagyás által hibásnak ismerni nem akarjuk. De ha öntudatunk, s maga a dolog kiált : mit használ ellenkezőt kiáltoznunk? az állhatatost még sülyedésében is önérzés boldogítja : a makacs szívét pedig késő, sikertelen megbánás vérezi.

Küzdés az élet! Ez igazságot még azok is érzik, kik a mindennapiság nagy országútán a sokaság közt

egy napról másra megrögzött formák határvonalain belül bolyonganak, a nélkül, hogy szemeiket felemelnék, s tekinteteiket új és szokatlan pálya fölé röppenének. Mi nem fog még történni azzal, ki a sokaságot elhagyván, kevesektől járt útra tér, vagy egészen új pályát nyitni készül! minden ily törekedés ezer meg ezer ellenséget támaszt. Ez gyűlöl, mert régi szokásait megvetve s háborítva látja ; amaz mert törekvése véleményt állít elő, az övével ellenkezőt ; némelyek ok nélkül nyugtalankodónak tartanak ; mások irigylik, hogy kitetszővé teszed magadat, holott kitetszeni csak ők vágnának. Mind ezek, s több ilyenek ezer módon igyekeznek célrajutásod megsemmisíteni ; s ha megsemmisíthették, jaj neked! a sokaság nem lát egyebet bukásodnál ; s dolgaidd rossz kimeneteléből kész gyáva-ságot, oktalanságot, gonoszságot s száz meg száz ilyeneket következtetni. A pórnép ítélete a szerencse után jár. Bukásodban megvet és átkoz ; lehető kiemelkedésed bámulat és öröm zajával ünnepli. E jegyzet mindennapi példákból van merítve ; de nem kell általa elrettenned.

Ellenség s ellenkezés nélkül az egész természetben semmi nincs. Elveted a gabonát, s mennyi veszély nem vár arra a kikelés pillanatától fogva aratás idejéig ; s fognád-e azért az évenkénti vetést elmellőzni? és jól adá isten, hogy sokszor s legtöbbszer a nemes küzdő elébe vetett akadályok épen néki szolgálnak : mint Heraklesről mondja a mythus, kit a zsarnok veszteni akarván, halálos merényekre küldött ki, veszély helyett örök dicsőséget hozókra. Meggyőzött akadály mindig a tett becsét neveli ; s a pórnép zajgó kiabálása, légyen az ellened vagy melletted, minden esetben megvetésre méltó.

E közt s a való hír és dicsőség közt óriási a különbség ; s ki azt nem érzi, és méltányolni nem tudja, az nem is érdemel más bért utcai sokaság megtapsolásán kívül. Harsogva zúg az ; a tapsok hőse vállakon hordoztatik! de kevés idő múlva méltán vagy méltatlanul elhagyatva marad ; boldog, ha sárral nem mocskol-

tatik be! A bölcs szánni fogja őt szenvedéseiben, de panaszára csak így szólhat : *tennagad választád jutalmadat, s azt íme elvevéd!*

Mindég és mindenütt vagynak, bár kevesen, kik a jót és szépet szeretni s az arra törekvő tetteit méltányolni tudják. E kevesekhez csatold magadat, s mennél szorosabban. Egyesült erejük célrajutásod könnyíteni, részvételök bukásodat vigasztalni fogja. A sokaságért híven munkálj, de ítéletével ne törődjél. Ha küzdésedet szerencse koronázzandja, úgy is melletted leszen az. Fáradalmaid jutalmát önérzéseden kívűl a kevesek jóváhagyásában keresd ; csak ezek körében alapúl meg a maradandó hír, s a nem csak maradandó, de megérdemlett hír.

Aminek okai előre elhintettek, s csirájokban meg nem fojtattak, annak kerülhetetlenül meg kell történni ; s megtörténését akadályok hátráltatják ugyan ; de egyszersmind lépcsőnkénti haladását rohanássá változtatják ; mint lassú patak folyását az elébe vetett kődarab. Az emberiség történetei, valamint az egész természet, szakadatlan láncon függenek egymásba ; s bölcs az, ki a láncot ismerni és követni tanulta. A pályaküzdő bukása gyakran, s talán mindég a lánc naponként egymásra növekedő szemeihez tartozik ; s talán éppen azon szem, mely a következő küzdő szerencsés célrajutását múlhatatlanúl vonja maga után. Ennek meggondolása bátorítson a pályán kedvetlen körülmények közt is.

Az emberi élet csak elröpülő pillantat, minek elenyészése előbb-utóbb kikerülhetetlen. Mi szebb? halni-e az ostromlott vár falai alatt, a sokaság közt bujkáltodban történetesen melletted elpattanó bombától lezúzva? vagy halni az ellenség bástyái felett, minekutána merész szökelléssel hazád zászlóját azokon kitűzted? A derék egyedüli célja : jeles tett ; ki féltében nem lépett vele egy ösvényre, azt épen úgy eléri a sors. Egyetemileg uralkodik az mindnyájunkon : de rajtunk áll nevünket vaspálcája alól kivívni.

Sidney Algernon a vérpadon múlt ki ; Washington

az övéinek karjai közt végzé életét. Egyik mint a másik a maga népe történeteiben halhatatlan. Melyik vala a kettő közt a szerencsésb? mondd : az utolsó. De miért? bizonyosan nem azért, mert néhány évvel többet élt ; s talán nem is azért, mert halálos ítéletet nem a bíró, hanem az öregség mondott reája. Célra jutott! úgy van ; de kezdetben tudhatta-e, hogy célra jutni fog? Nem, s épen úgy nem mint ama másik. Dicsőségének elég lett volna, ha elsülyedése a későbbi embernyom boldogságát húzta volna maga után. A keresztyénség apostolai vérökkel alapíták meg a még akkor csak leendő roppant alkotványt. Mi lenne az emberiségből, ha csak az küzdene, ki a végrehajtás bizonyosságát előre láthatná.

Nem csak a végrehajtás bizonytalan, de a hála is ; bár azt küzdés, áldozat és jótétemény által százszorosán megérdemléd. Erkölcsi világban a hála legritkább tünemények közé tartozik, szintúgy egyes személyekben, mint a nép sokaságában. Ki hálát remélve teszen jót, ismeretlenségét bizonyítja meg a világgal. Minden jó, amit más az emberiséggel teszen, reád is, mint emberre háramlik ; azért tégy jót te is, hogy tetteid az egészre, s egész által az egyesekre jótékonyan háramoljanak. Oly igazságos viszonyozás ez, mely épen igazságos volta miatt kötelességgé vál.

Hálaért tenni jót, uzsorástól is kitelik. Mert ki tetteért valamit kíván, nem csuda, ha annak mértékét is meghatározza ; s tetteire tetszés szerint tesz kamatot. Az ily tevő legtöbbször csak hálátlant csinál, s később bűnösnek hiszi maga iránt az emberiséget, s annak gyűlölésére szívét teljes joggal véli felhatalmazottnak. Nyomorúlt! ő nem gondolja meg, miképen önmaga naponként, és pillantatonként az általa gyűlölt embertársaság jótételeivel s jótételeiből él, melyek nagyobbak, fontosbak, és gyakoribbak mind azoknál, miket ő élte napjaiban másokra árasztani képes vala.

Nincs nagyobb bolondság, mint magát a teremtés középpontjának gondolni ; s mindent, ami nem egyedül érette tétetett, megvetni. S ilyen az, ki csak sze-

mélyes hálát vár, s az egészre áradó jót figyelembe nem veszi.

Szerencse után jár a sokaság ; s ezért a szerencse kedvencei megútolják azt, s benne az egész emberiséget. Ez is egyik bő forrása az embergyűlöletnek. Hidd el, a szerencse ragyogásai közt nehéz az emberiség való becsét érezni. Sok embert ezer meg ezer körülmény összeütközése szinte észrevehetetlenül magasra tol ; s ők azt hiszik, mintha felsőbb erők állanának szolgálatukra ; s mintha a ragyogást bámuló, vagy kegyelmet váró sokaság minden nagyra és nemesre alkalmatlan lenne. Nem tudják, hogy a körülök tolongó emberek lealacsonyulása egyedül az ő művek. Egy intésre készek lennének nagyot és nemest mívelni, éltöket szépért és jóért feláldozni, kik most porban másznak ; mert tőlük úgy kívántatik.

Az emberek legnagyobb része saját karaktert nem bír ; de annál inkább bír hajlékonyságot, bizonyos körülmények közt mástól és más által minden jót elfogadni. A szerencse fiainak tartozása nem az, hogy egykorúikat bizonyos gyengeségek miatt gyűlöljék ; hanem őket fogékonyságaiknál fogva magasb erkölcsi állásra segítsék.

Mit mondasz azokról, kik azért gyűlölnek az emberi nemzetet, mert ők szerencsétlenek? Ki nem lehet szerencsétlen? vagy ki az, ki élteben egyszer-akkor magát szerencsétlennek nem érzi? Magad vagy oka szerencsétlenségednek? Türd, amit okozál. Sors hozta magával bajaidat? Mit tehet az emberiség róla, hogy így történt? Gonosz emberek miatt szenvedsz? De miért kell néhány gonosz miatt az egésznek gyűlöltetnie? Gondold meg : az alatt, míg téged gonosz emberek nyomorúságba süllyesztettek ; másokat a jók nyomorúságból emeltek ki. Itt e falut vad kéz porrá égeté ; ott egy másat jóltevő kezek porból újraépülni segítettek. Itt egy ember rabló által hal meg ; amott egy nemes szívű önéltét veszélyeztetve ugrik hab közé, egy előtte ismeretlent megmentendő.

Örömeid és keserveid közt szünetlen szeretetted

viseltessél az emberiséghez, melynek kebeléből az erény magvai még soha ki nem száradtak. Szakasról szakaszra jönnek idők, midőn nagy kiterjedésű rendbomlások állanak elő; s azt vélnéd olyankor: a gonoszság fékei mind széjjelszakítvák. Nézd keresztül az évkönyveket, s valld meg: ha az erénynek emberi erőt felülhaladni látszó jelenetei nem ilyenkor tűnnek-e fel legsűrűbben? Mennél fenyegetőbb állást vesz a rossz, annál szorosb kapcsolatba teszik a jók egymással magokat; s közöttök az emberiség annál tisztább világításban mutatkozik.

Ezeket meggondolván, bizodalmodat az emberek iránt tisztán megőrizheted akkor is, ha az érdemet üldöztetve, s a lelkes fáradozót céljától elűttetve látandod. Egyes történetekből egyetemi következményeket kihozni, tapasztalatlanság. Tekints az egészre; s lehetetlen meg nem vallanod, mikép a világ minden népei közt ezer jó látszik ugyan csirájában megfojtva, ezer küzdő pályája közepén elsülyesztve, stb.; mégis a műveltség nagyobb-nagyobb terjedését, az erkölcsök szelidülését, az ismeretek közönségesedését, múlt százakat jelenkorral egybehasonlítva, nagy tömegben szemléljük. Vesd össze az időt, mikor Idomeneusz saját gyermekét megáldozni, gondatlan fogadása miatt, magát kénytelennek hívé vala; az időt, midőn a spártai nép Karthágo szövetségét csak úgy fogadá el, hogy ez templomait embervérrel többé ne fertőztesse; s ismét az időt, melyben a keresztyénség isteni alapítója ellenségeinket szeretni tanított. S nem látod-e e három lépcsőn keresztül az óriási emelkedést? Való, hogy az emberek az isteni tanító szavait közönségesen meg nem tartották; való, hogy időről-időre borzasztó jelenetek gyakran tűnnek fel: és mégis oda jutottunk, hol a rabszolgaság eltörlése, az ember becsének általános megismerése, s ezredek óta fennálló kasztok összeolvadása kivihetetlennek többé nem látszik; s ugyanazon emberfaj közt, mely valaha embert áldozott, gladiatorait egymást gyilkolni gyönyörködve nézte, a rabszolgává tett embert barmainál kevésbbé

kímélte, s többeféle. Ezek, s az ilyenek jelei, miképen a népek tanítói, gyakori veszélyeik mellett is, nem hijában szórták a magot. Gyökeret vert az, s az ismeretek temérdek massájával egybeforrva, többé ki nem irtathatik.

Fáradj a hazáért, s ne tenmagadért ; így nem leszen okod panaszkodni. Ki magáért fárad, gyakran csalatkozik ; ki lelke erejét hazájának szenteli, annak tettei előbb-utóbb sikerrel koronáztatnak meg ; s a siker felől az emberiség elismert haladása biztosít.

Hírt és dicsőséget vadászni hiúság. A való nagyságnak éppen úgy következése a dicsőség : mint jámbor életnek a becsület ; kereset nélkül jön mindegyik.

Sokan a nagy ember külsőjét mesterséggel teszik magokévá : mint coquette a szerelmesét ; s azt hiszik, ez úton dicsőségre juthatnak. De ha van ál nagyság, van ál dicsőség is ; s amannak kísérője csak ez lehet.

Övd magad, annak látszani, ami nem vagy. Törekedjél való nagyságra, ha magadban erőt érzel ; de színlett nagyságot mutogatni, gyalázatnak tartsd. E színlés a hazugság minden fajai közt legundokabb.

Színlett nagyság mutogatója az oroszlánbőrbe öltözött számárhoz hasonlít.

Nagyság és szerencse : két egészen különböző dolog ; s mégis a sokaság e kettőt rendszerint összetéveszti. Nagyságot szerencsétlenségben megismerni s tisztelni, ritkának adatott.

Mindennapi mondás : ez az ember szerencsés, amaz szerencsétlen. Mit teszen a név : szerencse?

Timoleon nyert győzedelmek után templomot emelt a Szerencsének. Ő tehát e néven oly valamit értett, ami hatalmas lény gyanánt az emberi tetteket igazgatja, s azoknak kéje szerint kedvező, vagy kedvetlen kimenetelt osztogat. A régi közmondás ellenkezőt tanít : mindenki önszerencséjének kovácsa. Azaz, szerencse kívül az emberen nincs ; semmi nem egyéb az, mint az emberi okosság s ügyesség által előhozott jó következés. Aki tehát okos, az szerencsés is, s aki szerencsét-

len, az nem okosan vitte dolgait. Ez a mondás értelme ; s így tartá ezt Richelieu.

Mindennapi példák bizonyítják, miképpen Richelieu-nak s a közmondásnak igazok nincs. Sok oktan kezdet koronáztatott meg szerencse által ; sok okosan intézett terv semmivé lőn. A gazda híven megmívelé földeit ; vetései szép reménnyel biztatják ; s íme felleg gyűl, s gabonáját aratás előtti napon jégeső veri el. Egy tékozló utolsó forintját lotteriába löki, s néhány nap múlva a sorshúzás ezrek birtokosává teszi. Mondhatod-e amaz elsőt saját balesete okának? s e másik szerencséjét az ő okosságának tulajdoníthatod-e?

Ember a történet urává magát nem teheti. Fontold meg jól, mit kezdesz ; válaszd meg az eszközöket okosságod szerint ; munkálj fáradatlanul ; s ha mindent, amit erőd s körülményed enged, megtettél : nem vádolhatod magadat, bár a kimenetel óhajtasodnak meg nem felel is.

Tenn erődre támaszkodjál ; szerencsétől, ha mit nyújt, fogadd el, de ne várj semmit is. Az élet szebb ajándéka istennek, mintsem kockajáték gyanánt folytassuk. Nem csüggedő erőnek gyakran a sors maga is engedni látszik ; azért szerencse hatalmát ismerd meg ugyan, de általa sem kormányoztatni, sem elretteníteni magadat ne engedd.

Emberi tudomány legfőbb célja maga az ember. Ez a pont, mely körül minden vizsgálataink, törekedéseink kisebb-nagyobb körben forognak.

Ismerd magadat, s magad által az embereket ; ez ismeret nélkül tudományod holt tudomány.

Tökéletes ismerettel embernek dicsekedni, esztelen-ség. Magunknak magunkról számot adni, már ez is felette nehéz és hosszú figyelem s gyakorlat követke-zése : másokról pedig ítéletet hozhatni, nem csak felette nehéz, de felette bizonytalan. E planetáról, hol lakunk, hasonlítás és következtetés által szólunk a többihez : így saját természetünkből, melyet közelebb-ről vizsgálhatunk, hasonlítás s következtetés által szól-

hatunk másokról. S e módon nyert tudomány mennyi tévelygésnek adhat helyt!

Mennél több s mélyebb ismerettel bírsz : annál inkább érzed az emberi tudomány bizonytalanságát. Ez érzés önhittségtől meg fog őrízni ; de vigyáznod kell, nehogy ellenkezőleg kétségeskedés szellemét ébressze kebledben. Az élet jól megfontolt, de biztos lépéseket kíván ; a kétségeskedés határos a félenkséggel.

A hős jól tudja, miképpen a győzelem isten akaratától függ ; s szorongó kebelével kezdi legelső ütközetét. Megnyerte azt ; s bizodalom támadt benne önerejéhez, mely minden újólal nyerendő győzelemmel nevedkedni fog, s új meg új szerencsét von maga után. Így történt az ismerettel is. Minden jól húzott következés biztosba tesz. De ha biztosnak lenni jó : elbízottnak lenni még rosszabb, mint kéteskedőnek. Mert a biztosság okos vigyázattal jár ; az elbizottság pedig oktalan vakmerőségre vetemedik ; s maga magát buktatja meg.

Az ember külsője és belsője közt természetes viszony van ; s ha valakiről ítélni akarsz : mindkettőre figyelmezned kell. Embert egyedül külsőjéről ítélni meg : vendégfogadói bölcsesség, melynek következményi a szerént változnak, amint felső ruhádat, vagy hangodat változtatod. A belsőt ami illeti, arra csak a külsőn keresztül lehet pillantani ; s azt vizsgáló szem elől rejtegetni nem nehéz.

Mint idegen kézírást, úgy idegen lélekállapotot, idegen érzelmeket és karaktert utánózni, mindennapi jelenet. Színészi ügyesség az emberek közt nagyon közönséges ; ezért velök időt tölteni mindég lehet ; de általok megcsalatni is könnyű.

Sok ember olyan, mint a chamæleon : tetszéseként válthat színt. Sok olyan mint a vitorla : magában mozdatlan áll ; de minden támadó szélnek enged, s annak változásaként változtatja irányait, most éjszak, majd dél felé. Sok ember eszközzé tétetik ; mert egyébre nem való. Sok eszközzé teszi magát, hogy saját céljait érje el. Ez gonosz, amaz együgyű ; s reájok támaszkodván, mindenikben kárt vallhatsz.

Bízni az emberi rényben, az erények legnemesbjei közé tartozik ; de e bizodalmat leginkább az egészben helyheztesd ; egyesekben számtalanszor fogsz megcsalatkozni.

Az emberiség nagy tömegében az előre, a jobbra törekedés tisztábban vagy homályosabban mindég érezhető ; egyesek pedig az egész szellemével, haladásával s boldogságával ellenkezők sűrűn találkoznak. Ezren hiszik, hogy magányos jólléteket az egész célainak feláldozásával alapíthatják meg ; s ezek balul vezérlett önszeretet miatt hívtelenek az egészhez ; nem tudván, vagy tudni nem akarván, hogy az egésznek, melynek részei vagyunk, ártani olyan, mint felgyújtani a várost, hol házat bírunk.

Egyesekből áll az egész ; s mégis azokból erre és viszont ezekből azokra az ítélet bizonytalan. Mert minden egyes magában a másiktól különbözik ; s ezer egyesek ezerféle különbségeik az egészben összevegyülván, vegyület által egészen más alakba olvadnak. A lég különféle vegyületekben most széllé, majd vízzé, majd tűzzé alakul ; s ez alakváltozás uralkodik az erkölcsi világban is.

Nyílt szív s egyenes lélek egyesekben ritka tulajdonság ; tettetés és rejtegetőzés pedig gyakori. A nagy tömegben lévő emberek közt, népben és sokaságban tettetés és rejtegetőzés természetesen nem foghat helyt.

Ezért a sokasággal legalább minden jelen pillanatban tudhatod : mint állasz? csak azt sem tudhatod : a jövő pillanatban mint fogsz állani?

Jól megértsd : nemzet és sokaság egymástól különböznek. Amaz együvé állott egész, ez több egyesek most ilyen majd olyan számban és alakban történt összecsoportozása. Amannak van állandó pályaköre, melyen a vele összeköttetésben levő nemzetek sorában lassabban vagy gyorsabban, de bizonyos egyetemi rendszerrel mozog ; emennek kimért útai nincsenek. Amaz a Balaton, mely saját partjai közt százak óta van és tápláltatik ; ez a hullámok, mik a Bala-

tonon gyakorta látható ok nélkül támadnak, s ismét eltűnnek.

Nemzet való szelleme s körülményein épült természetes szükségai s törekedései, a sokaság hullámmzó, zajos tolongása miatt, igen sokszor nem kivehetők. Mert a sokaság egyesektől s gyakran saját haszna ellen ingereltetik ; s vagy vezetője célai után értetlenül megy, vagy vezető nélkül hagyatva vakon rohan. De nem ritkán látni fogod azt is, miképpen az említett zajos tolongás egyenesen az egész belsőjéből forr ki. E két egymással ellenkező jelenést biztosan megítélni gyakorlott szemet kíván.

Egész nemzetnek is lehetnek és vagynak előítéletei, balszokásai, s más árnyékoldalai, miket felvilágosítani nem pillantat dolga. Gyűlölj minden rosszat ; de a rosszak orvoslásában különbséget tarts. Régiség által megszentelt, vagy történetesen jó gyanánt elfogadott balság jó szívben is lehet ; s általán fogva nemzet, mint nemzet nem is lehet rossz szívű. Erőszak ritkán orvosol, mert nem világosít fel ; példa s tapasztalás által figyelemre bírt emberek egymásután s észrevétlen térnek jobb útra.

Idő a nagy mester! Ez egy generációt természet rendé szerént eltemet, s a következőben eléri célját. Ki tud várni, az sokat tud ; s nemcsak tud sokat, de tehet, s tenni fog sokat. A bölcs késő öregségében is elülteti a fát, noha hasznával maga nem élhet ; de érti, miképpen az rendes időre megnő s unokáját gyümölcscsel enyhíti. Ő tudja, miért kell várni ; s ki várás után sok jót nyert, az munkálni a jövő korért sem rest.

Erős rendület viszi véghez nem egyszer, mit hossz idők békésen nem hajthattak végre. Ez állítást a történetírás igazolni látszik. Azonban tekints mélyebben, s látni fogod a rendületet, vagy hosszú idő által előre készített végrehajtásnak lennie ; vagy ha nem, akkor az előre nem készült, s korán vagy kor ellen erőszakosan felkényszerített rengést cél nélkül pusztítani ; s vagy az egyetemi szellem által nyomaiban semmivé

tétetni, vagy ellenkező esetre következéseiben a késő maradék nyomorúságát is folyvást eszközteni.

Égi háború és vulkánkirohanás miért és mikor szükségesek? Isten tudja, kinek bölcsesége s ereje milliomm világokat kormányoz. Ily égiháborúk s vulkánkirohánások az erkölcsi világban a néptámadások ; s ezek, mint amazok, a sors örök haladású törvényeiben irattak meg. Vigyázz, nehogy valaha szentségtelen kezekkel a történetek forgó kerekéhez nyúlj! Nagy Sándor és Etele, Mahomet és Nagy Károly császár, Julius Cæsar és Napoleon csak eszköz valának a sors kezében, kik más időben s más körülmények közt vagy tetteket előhozni nem tudtak, vagy előhozni akarván, mindjárt kezdetben elsüllyedtek volna.

Sors választott embere a maga hivatását megérzi. De a választottak sokfélék. Egyik választva lőn, hogy elvettessék, mint a mag, jövő aratás reménye miatt elrothadandó ; másik, hogy érett kalászként tűnjön fel, idejét töltve sarló alá jutandó. Így rothadásra szánt mag vala a két Gracchus ; így sarló alá jutott kalász, Julius.

Kit a sors meghívott, annak tiszta látást is ad, a kellő utat s eszközt megadni. Azonban a sors nem szólal meg ; s annál kevésbbé hív neveden, hogy célait munkáljad. Az egész láthatlan, de szakadatlan szövedéssel van egymásba fűzve ; s minden szem a láncban saját helyét jól betölteni köteles. Légy távol a bohóságtól, mintha ember szabad kéj szerént intézhetné a társaság szerencsáját ; de buzgólkodjál lehetőleg s pillantatonként haszonra fordítani erőd s értelmed. Így nevetséges önhittségtől ment leszesz ; s a helyett saját becsed szerény érzése fog kísérni.

A sors a maga menetelét az emberiségben sem teszi oly láthatóvá, hogy azt minden szem olvashassa. Sokan tekintetet sem fordítanak reá ; sokan azt hiszik, hogy nékiek figyelmezní sem szükséges, mivel az különben is a magáét megteszi ; sokan olvasni akarják, de a betűk jelentését nem tudván, csak találgatnak, s idegen nemű dolgokat tévelygőleg fejtegetnek ki ;

csak kevés szerezte meg magának a tehetséget, az örök folyamot a maga tisztaságában felvehetni. S ezen kevesek sem dicsekedhetnek, mintha tekinteteik minden időben egyformán élesek lennének.

Az emberiség sorsnak enged ; de nem mint rab-szolga. Mindenkinek lehet szabad akaratra felemelkedni. Földből egyéb nem jöhet ki, mint amit a természet belé alkotott ; de vizsgálat és munka a természeti anyagokból mennyi ezer meg ezer alakot állíthatnak elő, ilyképpen a természetben nem létezőket ! Azért ne hidd, mintha ember születnék kész tehetséggel, mint atyja fejéből Pallas Athene. Kebledben és fejedben ezerféle erő szendereg, mit felkölteni, s kifejteni és alakítani tenn dogod. Ugyanazon személy teheti magát jóvá vagy gonosszá, bölccsé vagy esztelenné, indulat és körülmény rabjává vagy urává ; s ez az, ami az emberben szabad akaratnak mondatik. Isten teremtet, s azt ember nem teheti ; de a teremtés által letett anyagnak alakot adni, vagy azt alakról alakra változtatni magában és magán kívül : ez az emberiség hatalmi és szabadsági nagy köre.

Időt kívánó, nagy tervet egész nemzet karakterén s hajlandóságain építeni sikerrel lehet ; sokaságon építeni vakmerőség, azt csak szempillantantnyi végrehajtásra lehet használni ; egyes embereken egyetemi tervet alapítani tapasztalatlanság. Ezekkel csak segédképpen élhetsz, ha őket jól kiismerhetted, s annálfogva vagy tisztáknak találtad, kik bizodalmodat meg nem csalják vagy gyengéknek, kiket tetszés szerint vezethetsz. Az elsőkkal sokra mehetsz ; ez utolsók csak addig tiéid, míg csel vagy történet szerint más kézre nem jutnak.

Vagynak emberek, mint az állóvíz, mely bizonyos határookban áll, de tesped, s haladásra nem való. Mások, mint a csendes folyam, mely akadályra nem lévén, szokott útját egyformán járja. Amazoknak hasznát nem vehetni ; ezeken pedig próba nélkül nem építhetsz. Vess útvokba akadályt, vagy várd, míg mások vetni fognak ; s ha akkor az akadállyal meg nem küzdve másfelé folynak, csak gyengéiket használhatod ; ha

pedig megküzdének, s küzdének lankadatlan, fűz-
őket kebeledhez.

Ily küzdők egyesülete bölcsesség által vezetve a leg-
szebb társaság.

Saját karaktert ritka bír ; állandót még ritkább.
Sok karakter épül értelmi elveken, sok csupa vér-
mérsékleten, vagy szenvedelmen. Elvet, mérsékletet s
szenvedelmet változtatni oly dolog, mire ezer példánk
van. Sok embert ismertem, kik bizonyos időben ilyen
vagy amolyan lélekszínt viseltek ; s később egészen
másat vettek fel. Nem mintha tettetők lettek volna ;
hanem mivel karakteri alapjaik változván, magoknak
is kellett változniok. Sok emberben ismét a karakter
helyét dac pótolja ki ; s ezek makacsok, míg ellenke-
zőjök van ; nem lévén pedig, könnyen elhajolnak. Ilye-
nek gyakran lesznek mások játékává.

Jól mondja a közmondás : elválasztja hét tél, hét
nyár! de gyakran sokkal hosszabb időn túl is az ember
változik. S csudáljuk-e? Kor, körülmény, jó vagy bal
szerencse, egészség és betegség s több efélék, a leg-
erősb természetet is vagy hirtelen erőszakkal, vagy
tartós befolyással elváltoztatják. Mind annyi ok, vi-
gyázni! mert ha az ember szíve gonoszsága nélkül is
ily változékony ; mennyire nem változékony még azon
alak, melyet tettetőleg veszén magára!

Fájdalommal emlékezem sokra, kik tetteve vagy
nem tetteve ily változékonyssággal forogtak mellet-
tem. Ily fájdalmat tapasztalni fogsz te is ; de óvd ma-
gad, hogy általa el ne kedvetlenedjél, s lángod a közre-
munkálás iránt ne aludjék ki. Felebb is mondtam : te-
kints egészre! Egy darab göröngy e földön, bármily
színetlen legyen az ; de amiatt e szép csillag, társai
körében, nem kevésbbé szép színnel ragyog. S e hason-
latot tedd által az emberiségre ; s ne nézd, mit tettek
egyes tagok? de szemléld : mivé lőn e nagy nemzetség,
mely kezdetben állati hangnál s ösztönnél egyebet nem
ismert? Szerencsétlen volna, ki foltokat látván a nap-
ban, annak fényességét nem ismerné meg.

Közdolgokbeli tapasztalást közdolgokban élés sze-

rez, s az emberismeretet társalkodás, s nem annyira társalkodás, mint együtt-munkálás emberekkel.

Közre élj: ezt mondám előbb is ; de a magányosságot becsülni és használni tanuld. Sok ismeret, sok érzés csak úgy ver gyökeret szívünkben, ha azt egyedül lévén, hosszú háborítatlan gondolkozás által tettük magunkévá. Az élet és munkájában érzélem érzélemre, gondolat gondolatra tolul ; most jön, majd röpül ; csak a magányosságban van időnk s nyugalomunk minden egyes érzést, minden egyes gondolatot feltartóztatni, s a többiek sorához állandólag fűzni.

Mindég magányban ülő csak magát hallja, és sem ellenmondást tűrni nem tanul, sem a tárgy mások által így vagy amúgy nézett oldalait nem ismeri. A zajban élőnek önszívét és lelkét mélyen vizsgálni ideje nem marad ; s így gyakorlat által ugyan készséget nyerhet. tettei, egyes ismereteket szerezhethet : de talentumát rendszeres haladásban kifejtenie, s ismereteit egészítenie nem foghatja. Kettőt köss együvé, s méltasd a költő mondását :

«Csendes magányban fejlik a talentom,
Világi zaj közt állandó karakter.»

E szerént élted fő törvénye legyen : magányban tökéletesülni, s a köztársaságban magányos készülatedet szünetlen haszonra fordítani.

Hazád szolgálni, s hazád dolgait kormányozni : e kettő nemcsak megfér, de összeköttetésben is van egymással. Kit saját keresménye nem táplálhat, az a társaság terhére él. Ki gazdagságot igazságos úton gyűjt, az a közös hazának gyűjt kincset ; jólbíró lakosokban áll az ország gazdagsága.

Ki háznépet táplál, az a haza gyermekeinek egy részét táplálja ; ki háznépet a rény elveiben tart, az a közös hazának tart hív polgárokat.

Férj és atya : tiszteletre méltó két nevezet. Ki gyermeket nevel, az a hon iránt szent kötelességet teljesít. Neki adatik a jutalom : közönségért tett szolgálatok

után, szeretett hölgy és szülöttek karjain önérzéssel pihenni.

Társalkodás : az emberi természettel együvé forrva van ; ki a nélkül él, az a természethez hívtelen.

Különbség van : közdolgok folytatásában másokkal együtt lenni ; vagy azokon kívül másokat fogadni és felkeresni.

Közdolgokban szoros igazságot szólni s tenni, bár ezren vegyék is kedvetlenül, el nem engedhető kötelesség. Társasági körben kedvetlenséget távoztatni emberség. De emberség és hízelkedés vagy csapodárság. nem egyforma jelentésűek. Hízelkedni mindenütt alacsonyosság.

Közdolgokban hallgatni, hol káros vélemény vagy tett nyilatkozik, hű polgárnak nem szabad ; társasági körben inkább hallgatni, mint haragot gerjeszteni, illendőség. De itt és ott csak egyenes, nyílt lélek, csak jóakarát és résztvevő kebel tesz az okos ember való becstét. És számláld ide a türelmet is.

Idegen véleményt tűrni, kevés tud ; pedig ki tűrni nem tud, hogyan kívánhat türetni? Csak a gonoszt ne tűrd, egyébként az ellenkező véleményt, hol kell, ostromold, de azt, vagy érette birtokosát gyűlölnöd, igazságtalanság. Mert nem megtörténhetik-e, hogy két ellenkező közt igazad neked nincs? s feltéve, hogy igazad van, mit vét az, ki gonoszság nélkül, meggyőződés után ilyen vagy olyan véleményt lát valónak?

Türetlenség a lehető megegyezést előre kizárja. Mit is okozhatna jót oly indulat, mely önhittségből s kevély szeretetlenségből származik?

Keressed a valót! ez intés vizsgálatra int, s vizsgálat szelleme tisztelettel járul minden véleményhez, mely gonoszság bélyegét magán nem hordja.

Ki valót keres, annak lehetséges önhibáját elismerni, s mástól tanulni. Emberek közt ritka kincs, de a kincsek közt nem utolsó.

Fogadd el a jót mástól, de vizsgálva ; s ten meggyőződésedet könnyen ne változtasd. Változékony-ság és fejeskedés egyformán nagy hibák.

Rényt csak úgy bírhat, ha azt saját szívedből fejtetted ki ; azt mástól általvenni, s divatköntösként magadra venni nem lehet.

Meleg kebellet tégy mindent, amihez fogsz, s meleg kebellet szólj mindent, amit beszélsz ; így beszéddel és tetteid saját színt és erőt, és kellemet nyernek. Idegen példa csak ilyen embernek használ ; ilyen a más rényeit nem utánozza, de mással hasonló rényt követ el, önszíve mozdultából. Tedd hozzá : ilyen ember a mástól tanult ismereteket úgy plántálja által magába, hogy azok ott gazdag életre virúlnak fel. Hidegség emberben, mint egész természetben, minden tenyészet gyilkosa.

Ki nem tett mindent, mit tennie kellett s lehetett vala, az boldog nem leszen. Ki pedig emberi s polgári kötelességeit híven teljesíté, az önérzésében boldog lehet ; de leszen-e valósággal? azaz, leszen-e általánosan? más kérdés.

Boldogság nem pillantatnyi gyönyör érzelme. Pillantatnyi gyönyört érezhet a hijában élő, a gonosz is ; de a boldogságra önérzésből eredt léleknyugalom kíváncsít ; s ez csak annak lehet sajátja, ki a természet nagy és szent intéseit érteni tudta, s célirányosan követte.

A természet egyetemi törvénye : az egésznek fenntartása, kifejlése, és haladása az érelem végpontjáig ; s mind ezt halandó szem csak egyes jelenetekben láthatja s kísérheti. E törvény az, minek valamint a világ minden más egyenkénti részei, úgy az ember is alárendeltetett, hogy annak betöltésére kény és fájdalom után együtt munkáljon ; azért bár boldog lenni mindenki szeretne, mindenki törekszik : mégse hidd, mintha Isten az emberi élet céljává e törekvést rendelte volna. Természethez, emberiséghez hű kebelnek kísérője lehet boldogság, mint magas erénynek a dicsőség : de kitűzött cél gyanánt tekinteni azt, csalatkozás.

Fásult szív boldogságot nem érezhet, nemtelen szív nem bírhat : a nemeskeblű érezheti s bírhatja azt, de sokszor díjúl mondhatlan gyötrelmet nyer. Jele, hogy a célt nem hibázó természet, más célokat tett ki számunkra.

Mi a boldogság?

Az emberek száz meg százfelét hittek annak lenni ; s mind az nem egyéb eszköznél, mi által azt elérhetni reméllék vala s elérni mégsem tudhaták. Mind azért, mert törekvésök célát az eszközzel összetéveszték ; mind azért, mert oly valamit tettek céljá, ami csak más, való cél után küzdés következeként tűnhet fel.

Boldogság fájdalommal, s keserűséggel együtt meg nem állhat. Mondhatod-e, hogy ember általános boldog lehet? Embernek időről időre lehetnek örömei ; de azok vagy hirtelen enyészve keservekkel váltatnak fel, vagy hoszasban maradv, unalomba mennek által.

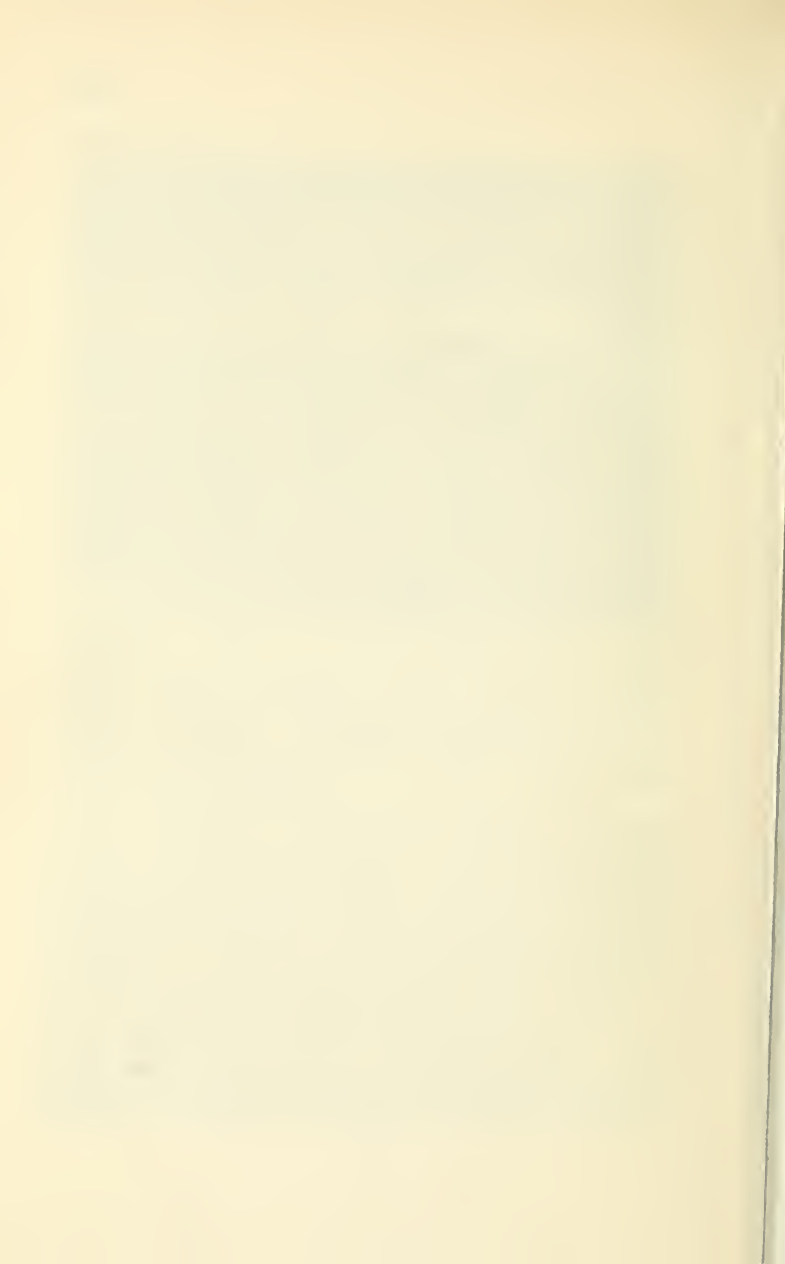
Érzékeny szívnek több fájdalom jut, mintsem általános boldogságra számot tarthasson : érzéketlen sem jót, sem rosszat nem érezhet. A megadás nyugalma csendes érzemény ; de szenvedés következése, s annak emlékeztét le nem vetkezheti. Megkeményedés a fájdalom iránt, az öröm útát is bezárja ; s érzéketlenséggé vál. Higy nekem, e szó boldogság, egyike a legbizonytalanabb, s legszűkebb értelmű kifejezéseknek ; s ki boldogságot vadász, árnyékot vadász. Teljesített kötelesség s nemes törekvések önérzése küzdés s bánat közt is nyugalmat tenyészt ; s ha e nyugalommal, boldogság cím alatt, megelégszel : annak megnyerése szép, jó s erős léleknek keresés nélkül, csupán tettei következésében bizonyos.

Minden egyes ember még a legnagyobb is, parányi része az egésznek ; s minden rész az egészért lévén alkotva : azért kell munkálnia is. Ki saját jóllétét egyetlenegy főcél gyanánt űzi, nevetségessé teszi magát minden gondolkozó fej előtt. Az emberiség, mint az Óceán, melynek évezredekig, myriádokig tartó élet rendelteték : egy ember, mint egy buborék, mely támad, ide s tova hányatik, s pillanat múlva széjjel pattan, a megmérhetlen tömegben eltűnendő.

Ez ellentételben vigasztaló gondolat fekszik. Mert saját kicsiny voltunk érzete, az egész nagyságára vetett tekintet által magasztaltatik fel ; s egyszersmind a kétségbeesés keserítő gyötrelmeit szenvedések köze-

pette is elkerülhetjük. Ugyanis, bár minden küzdéseink mellett magunk számára jobb napokat nem vívhatánk ki : de tisztán érezve, hogy emberi rendeltetésünk főcéla nem is ez vala, nem nézünk átokkal vissza a pályára, mely ha nekünk töviset hozott is, nemünknek most vagy jövőendőben virágot és gyümölcsöt teremhet.

Most pedig, szeretett gyermek, isten veled! Most még a gyermekkor bájos álmai kebeledhez gondot férni nem engednek ; de eljön egyszer az idő, s a tapasztalás égető nappala tégedet is felébreszt. Ha majd e felébredés kínos óráiban e lapokat előveended, jusson emlékezetedbe : miképpen a felébredés kínos órájának gyötrelmeit én is teljes mértékben szenvedtem ; azonban szerelmemet az emberiség s bizodalmat az örök sors iránt híven megőrizni törekvém ; s hidd el nekem, ki e kettőt bírja, az füstbe ment remények után sem fog vigasztalás nélkül maradni.

TARTALOM.

VERSEK.

	Lap		Lap
Vég nyugalom	3	A szenvedő	28
Kivánság	4	Az ivó	29
Phantasia	4	Rákos nymphájához.	29
Kedves sírja	5	Tudatlanság	31
A holdhoz	6	Borkirály	31
A költő	6	Elfojtódás	32
Szemerémhez	7	Szerelem	32
A sonetto	10	A lyány dala.....	34
Az acatia	11	Hol a virány	35
Génus száll	11	Lyány ült... ..	36
Tiszták miként	12	Rény	37
Minden órára	14	A földhez	38
Veszteség	15	A reményhez	38
Ajánlás.....	16	Fejdelmünk haj	39
Óhajítás	16	Képzethez	41
Hiacynthus	16	Szép Lenka	42
Átok	16	Rákos	44
Panasz... ..	17	Bú kéi velem.....	45
Egy ifjú sírján.....	17	Dobozi	46
Rádaynak sírján	17	Bordal	50
Egykor homályos	18	Csolnakon	51
Jegyváltó	18	Hymnus	52
Ábránd	19	Remete	53
Szemere Pálhoz	20	Vérmenyekző	55
Ideál.....	20	Zápor ..,.....	61
Édes kín	22	Zsarnok	62
Élet	22	Vanitatum vanitas... .	62
Laurához	23	Panasz	65
Vilma emlékkönyvébe	24	Édeskedő	66
Küzdés	25	Ki búban ül	66
Róza	26	Talányok	67

	Lap		Lap
Lotti	71	Honvágy és szerelem ..	92
Tanács	71	Epigrammák	93
Igazság	71	Zrinyi dala	94
Remény, emlékezet ..	73	Szondi	96
A nyugtalan	74	Kölcsey	96
Berkemhez	75	Könnycsepp	97
Endymion	75	Búsan csörög.....	98
Vigasztalás	78	Huszt	98
Esti dal	79	Mária Terézia	99
Emlék	79	Távozás	99
Áldozat	80	Munkács	99
Holdhoz	80	Vész	99
Jennyhez	81	Kazinczy	100
Echo	81	Átok	101
Drégel	82	Intés	102
Szerelemhez	82	Tisztújítás	102
Alkonyi dal	83	Emléklapra	103
Révelőtt	84	Hős	103
Hozzá	84	Versenyemlékek	104
Derű	85	Felírás Kende Zsig-	
Balassa	85	mond házára.....	105
Hervadsz... ..	86	Emléksorok Klobu-	
Költő	86	siczky Matildhoz ..	105
Vándor remény.....	87	Éji temetés	105
Ültem én... ..	88	Paulina emlékköny-	
Hév naptól.....	88	vébe	106
Vágy	89	Zrinyi második éneke.	107
Pipadal	90	Szép Erdély	108
Vándor	91		

PRÓZAI MUNKÁK.

Berzsenyi Dániel ver-		Emlékbeszéd Berzsenyi	
sei.....	111	Dániel felett	173
Körner Zrínyijéről ..	118	Parainesis Kölcsey	
Emlékbeszéd Kazinczy		Kálmánhoz	182
Ferencz felett	165		

PH
3132
K5
köt.7

Kisfaludy-Társaság
Elo könyvek

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

